

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Historický ústav

Rodová strategie a kšafy rodiny Žďárských ze Žďáru

Diplomová práce

Autor: Vladimír Vaníček

Studijní program: N7105 Historické vědy

Studijní obor: Historie

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Tikovský, Ph.D.

Hradec Králové, 2015

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Vladimír Vaníček

Studium: F1134

Studijní program: N7105 Historické vědy

Studijní obor: Historie

Název diplomové práce: Rodová strategie a kšafy rodiny Žďárských ze Žďáru

Název diplomové práce AJ: The Žďárskýs of Žďár Family Strategies through Testaments

Anotace:

DP bude rozšířením BP, která se věnovala dějinám poutního místa na Homoli, jeho okolí a náboženským poutím s tímto místem spojených. Rozšíření se bude týkat poutních míst Hájek u Prahy a Chlumek u Luže, založených dalšími příslušníky rodiny Žďárských ze Žďáru. Metody: syntetická, synteticko - komparativní. Literatura a archivní fondy: SOA Zámorsk, fond Velkostatek Kostelec nad Orlicí, SOKA Hradec Králové, fond Biskupská konsistoř Hradec Králové a fond Biskupský archiv Hradec Králové; Kosina, E.: Památná Homol a okolí. Dějiny, pověsti a popis pozoruhodného kraje. Choceň 1932.

Garantující pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Tikovský, Ph.D.

Oponent: Mgr. Petr Polehla, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 11.11.2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval (pod vedením vedoucího diplomové práce) samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 3. července 2015

Anotace

VANÍČEK, VLADIMÍR. *Rodová strategie a kšafy rodiny Žďárských ze Žďáru*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2015, 99 s. Diplomová práce.

Diplomová práce zachycuje život příslušníků hraběcí rodiny Žďárských ze Žďáru, v souvislosti s jejich zakladatelskou činností mariánských poutních míst. Interpretuje postoje a činy šlechticů v kontextu doby barokní katolicity. Představuje společenský vzestup otce Floriána Jetřicha Žďárského, za pomoci tchána Jaroslava Bořity z Martinic. Vysvětluje motivaci pro založení Loretánské kaple v Hájku, v návaznosti na religiozitu barokní doby a na manželství s Alžbětou Korunou. Objasňuje vznik františkánského konventu při Loretě v Hájku, vybudovaného na základě rodového odkazu a zbožnosti syna Františka Adama Eusebia. Dokumentuje motivační impulzy pro vybudování poutní kaple Panny Marie Pasovské, jezuitské rezidence a kostela Panny Marie Pomocné na Chlumku u Luže, Marií Maxmiliánou Evou Terezií, ovdovělou Hýzřlovou, Slavatovou ovlivněnou z velké míry rodinnými příklady a náboženským zanícením. Uzavírá tvůrčí činnost Žďárských, založením poutního chrámu Panny M. Bolestné na Homoli, nejmladší dcerou Terezií, ovdovělou Ugartovou. Fundace a testamenty sourozenců Žďárských jsou prezentovány ve vztahu k sociální, vzdělanostní a kulturní podpoře poddaných. Zvláštní důraz je kladen na beneficie římskokatolické církvi. Konfesijní i společenská podpora je uvedena v kontextu se silným vlivem rodového odkazu a vnitřní zbožností donátorů. Kšaft je současně představen jako nástroj šlechticů pro ovlivnění budoucnosti přesahující jejich život.

Klíčová slova: Hájek, Homole, Luže, kšaft, Žďárský

Annotation

VANÍČEK, VLADIMÍR. *The Žďárskýs of Žďár Family Strategies through Testaments*. Hradec Králové: Faculty of Arts, University of Hradec Králové, 2015, 99 pp. Diploma Thesis.

This thesis depicts the life of members of the noble Žďárský family of Žďár, in relation to their activities concerning the establishment of the Marian Shrines. It interprets their attitudes and activities in the context of the Baroque catholicity era. It introduces the social rise of the priest Florian Jetřich Žďárský with the help of his father-in-law, Jaroslav Bořita of Martinice. It explains his motivation for establishing the Loretto Chapel in Hájek in connection with the religiosity of the Baroque era and his marriage to Alžběta Koruna. It clarifies the foundation of the Franciscan convent at the Loretta in Hájek, founded on his ancestral heritage and the religiosity of their son, František Adam Eusebius. It documents the motivational impulses for building the pilgrimage Chapel of the Virgin Mary Pasovska, the Jesuit residence and the Virgin Mary the Helper at Chlumeck u Luže, Mary Maxmilian Eva Terezie, the widowed Hýzrlava, Slavatova influenced to a great extent by family examples and religious fervour. It concludes with the creative activities of Žďárský by the establishment of the pilgrimage chapel of the Virgin Mary the Grievous at Homole, the youngest daughter Terezie, the widowed Ugartova. The dedicated property and testaments of the Žďársky siblings are represented in relation to the social, educational and cultural support of serfs. Particular emphasis is placed on the benefices of the Roman Catholic Church. Confessional and social support is shown in the context of the strong influence of the family's legacy and the inner piety of the donors. The testament is also introduced as a tool for nobles to influence the future beyond their lives.

Key words: Hájek, Homole, Luže, testament, Žďárský

Poděkování

Děkuji PhDr. Ondřeji Tikovskému, Ph.D. za cenné odborné rady a podněty, zejména za projevenou vstřícnost a podporu při přípravě diplomové práce.

Vladimír Vaníček

OBSAH DIPLOMOVÉ PRÁCE

ÚVOD.....	8
1. ROD, RODINA, OSOBY DONÁTORŮ ŽĎÁRSKÝCH	25
1.1 FLORIÁN JETŘICH.....	27
1.2 FRANTIŠEK ADAM EUSEBIUS	34
1.3 MARIE MAXMILIÁNA EVA TEREZIE	38
1.4 TEREZIE ELEONORA	48
2. FUNDACE A KŠAFTY ŽĎÁRSKÝCH	53
2.1 FUNDACE A KŠAFT FRANTIŠEKA ADAMA EUSEBIA.....	53
2.2 FUNDACE A KŠAFTY MARIE MAXMILIÁNY EVY TEREZIE	63
2.3 FUNDACE A KŠAFT TEREZIE ELEONORY	78
ZÁVĚR	85
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	91
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	93

ÚVOD

Zdůvodnění volby tématu

Diplomová práce je rozšířením mé bakalářské práce „*Poutní místo Homole*“,¹ v níž jsem se věnoval dějinám poutního místa na Homoli, jeho okolí a náboženským poutím, s tímto chrámem spojených. Vzhledem k příbuzenským vazbám zakladatelů poutních míst v Hájku u Červeného Újezdu (též označovaného jako Hájek u Prahy), v Chlumku u Luže a na Homoli, jsem se rozhodl směřovat rozšíření své bakalářské práce o vzájemné vazby těchto tří lokalit prostřednictvím jejich zakladatelů. Všechna tři poutní místa byla založena hraběcí rodou Žďárských ze Žďáru a zřizovatelé byli navíc příslušníky jedné rodiny (otec, syn a dvě dcery). Dalším společným znakem těchto staveb je kult Panny Marie, jejíž ikonografické podoby se zde různí.

Zakladatelkou poutního místa Homole byla ovdovělá hraběnka Terezie Eleonora z Ugarte, rozená Žďárská ze Žďáru. Tato šlechtična pocházela z římskokatolické rodiny Žďárských, kteří prosluli budováním poutních míst. Otec Terezie E. z Ugarte byl hrabě Florián Jetřich Žďárský ze Žďáru, který založil jako první poutní místo v Hájku u Červeného Újezdu. V díle svého otce následně pokračoval jeho jediný syn František Adam Eusebius Žďárský. Další dcerou Floriána Jetřicha Žďárského byla hraběnka Marie Maxmiliána Eva Hýzrllová z Chodů, ovdovělá Slavatová, zakladatelka poutního místa v Chlumku u Luže.

Pro téma „*Vazby rodiny Žďárských ze Žďáru k poutním místům s důrazem na Homoli*“ jsem se rozhodl s ohledem na již zpracované téma ve své bakalářské práci „*Poutní místo Homole*“. Dalším důvodem je moje krajová blízkost k poutnímu chrámu Homole a Chlumecku u Luže, v jejichž historiografii spojené s církevní symbolikou spatřuji, oproti civilním stavbám, jistou nevšední atraktivitu.

Mým původním záměrem bylo zpracovat téma poutního místa na Homoli více do hloubky a rozšířit tak původní bakalářskou práci. Ústředním tématem práce mělo zůstat poutní místo Homole, doplněné o nová zjištění. Další část měla být věnována souvislostem s tvůrčí činností ostatních příslušníků rodiny Žďárských.

---

¹ VANÍČEK, VLADIMÍR. *Poutní místo Homole*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2010, 97 s. Bakalářská práce.

Zachytit vzájemné vazby a společné rysy těchto zakladatelů. Po prostudování archivních pramenů v Státním oblastním archivu v Zámrsku² jsem zjistil, že pramenná základna neposkytuje předpokládané informace pro můj původní záměr. V souvislosti s touto skutečností jsem byl nucen přehodnotit koncepci práce a cíl bádání. Svoji pozornost jsem více soustředil na osobnostní profil jednotlivých donátorů Žďárských. Směrem mého zkoumání se staly testaments jednotlivých zakladatelů, ze kterých lze zjistit nejen majetkový odkaz, ale i mnoho dalších informací vypovídajících o samotných donátorech a o jejich vztahu k ostatním lidem. Tyto testaments jsem se rozhodl dále porovnat s odkazy jiných šlechticů té doby odkazujících svůj majetek církvi. Studium těchto různých závětí by pak bylo možné vysledovat jejich ustálené zvyklosti až po jejich zvláštnosti.

Zdůvodnění volby druhu archivních pramenů

V kšaftech se odráží celoživotní snažení, tendence o zachování vybudovaného, jeho zaopatření po co nejděší čas, s přesahem do budoucnosti, kterou již nemohou bezprostředně ovlivnit. Touha po přetrvání hodnot a rozvoj toho, co započali a nestihli dokončit. Očekávaná naděje, že jejich snažení nebylo marné, že jejich život nebyl zbytečný. Svým způsobem se jedná o osobní zpověď, zachycující vše, na čem nám v daném čase nejvíce záleží a co bychom chtěli uzavřít. Z těchto důvodů jsem si zvolil právě testaments jako zdroj svého zkoumání, neboť je považuji za velmi inspirativní a přínosné písemnosti.

Změna koncepce a názvu práce

Přehodnocení koncepce diplomové práce s sebou přineslo i potřebu změny jejího názvu. Dosavadní titul: „*Vazby rodiny Žďárských ze Žďáru k poutním místům s důrazem na Homolí*“ sice představuje zakládací činnost poutních míst šlechtické rodiny, ale již přesně nevystihuje celoživotní postoje a vztah vůči církevní instituci. Nejpádnějším důvodem změny názvu je však důraz na poutní místo Homolí, které z výše popsaných argumentů již nevyhovuje současnému pojetí práce. Rozhodl jsem se proto aktualizovat pojmenování tématu své diplomové práce v duchu její nové koncepce. Aktualizované znění tématu v podobě „*Rodová strategie a kšafy rodiny Žďárských ze Žďáru*“ identifikuje hraběcí rodinu a zároveň námětově

---

² Státní oblastní archiv v Zámrsku (dále SOA ZK), fond (dále f.) Velkostatek Kostelec nad Orlicí (dále VKO).

upřesňuje počet jejích členů, v duchu zakládací činnosti poutních míst. Dává prostor k vyjádření dílčích skutečností spjatých s jednotlivými členy rodiny a současně popisuje jejich celoživotní postoj k církevní instituci.

Vybudované sakrální stavby v podobě poutních míst jsou na první pohled nejviditelnějším odkazem hraběcí rodiny Žďárských. Je to již „pouhý“ výsledek jejich úsilí, který lze pochopit a docenit až po prostudování všech pramenů o těchto tvůrčích donátorech. Za každou stavbou stojí naplněná ambice jedince, vzešlá z něho samého, ale i z okolností jeho vývoje a životních podmínek. Každý z nich byl již od dětství veden k určitým tradičním hodnotám. Samotný vznik těchto sakrálních staveb chápu jako vyvrcholení kontinuálního procesu započatého výchovou v dětství a ukončeného zúčtováním v podobě kšaftu. Navzdory změně pojetí a názvu diplomové práce, je i nadále budována na třech původně vymezených pilířích, v podobě poutních míst spojených s hraběcím rodem Žďárských ze Žďáru. Z těchto důvodů jsem se rozhodl strukturovat svoji diplomovou práci do dvou základních částí. Představení starobylého rodu Žďárských ze Žďáru, stručný průřez životy jednotlivých donátorů a sestavení jejich osobnostního profilu, bude zahrnovat první část diplomové práce. Současně zde bude představena jejich podpora církevnímu životu a směřování ke stavební činnosti zakončené výstavbou poutních míst. Druhá část bude přibližovat kšafy jako důležitý archivní pramen poznání a detailně prezentovat poslední vůle jednotlivých členů rodiny Žďárských, jako jejich životní rekapitulaci.

Obsah kapitol a podkapitol

První kapitola *ROD, RODINA, OSOBY DONÁTORŮ ŽĎÁRSKÝCH* tvoří stručné seznámení s původem rodu Žďárských. Představení rodiny utvořené Floriánem Jetřichem a manželkou Alžbětou Korunou z Martinic. Stručné seznámení s potomky manželského páru, jejichž počet byl ještě donedávna chybně uváděn. Identifikace donátorů z řad Žďárských a nastínění jejich budovatelských ambic.

Život Floriána Jetřicha Žďárského je předmětem podkapitoly *1.1 FLORIÁN JETŘICH*. Představení životních mezníků, například konverze k římskokatolickému vyznání, zdědění značného majetku až po svatbu s Alžbětou Korunou z Martinic. Majetkový a společenský vzestup Žďárského je uveden do kontextu s Jaroslavem Bořitou. Životní rodinný předěl v podobě cesty

manželského páru do Itálie, ilustruje inspiraci pro vybudování Loretánské kaple v Hájků u Prahy. Současně jsou zde zmíněny i další příklady podpory církve.

Podkapitola 1.2 *FRANTIŠEK ADAM EUSEBIUS* se věnuje jedinému mužskému potomku manželů Žďárských. Identifikuje co nejpřesněji rozporuplně uváděné datum jeho narození. Rozebírá jeho křestní jména a dává je do souvislosti s rodovým odkazem. Zmiňuje kvalitní vzdělání a osobnostní charakteristiku šlechtice. Uvádí výchozí pozice univerzálního dědice a porovnává je s úspěchy jeho otce. Důraz je zde kladen na budování františkánského konventu při Loretánské kapli, který byl pro posledního říšského hraběte životní prioritou.

Životem Marie Maxmiliány Evy Terezie se zabývá *stejnomená podkapitola 1.3*. Stručně přibližuje výchovu šlechtičny po krátké manželství s Jindřichem Vilémem Slavatou. Představení druhého kontroverzního manželství s Františkem Kryštofem Hýzrllem z Chodova. Zmíněna je hraběnčina nevšední péče o kulturně-sociální rozvoj svých poddaných a její vztah k bratrovi F. A. Eusebiovi, s nímž sdílela jistou míru zbožnosti a altruismu. Po smrti druhého manžela realizovala stavbu poutní kaple Panny Marie Pasovské, jezuitské rezidence a na sklonku života kostel P. M. Pomocné. V souvislosti se stavební činností je představena masivní podpora Tovaryšstvu Ježíšovu a změna hraběnkých životních postojů.

Podkapitola 1.4 *TEREZIE ELEONORA*. Na základě známých dílčích faktů částečně rekonstruuje život této nejmladší dcery manželů Žďárských. Zmíněn je sňatek s císařským generálem Petrem z Ugarte. Krajová blízkost jejího panství s dominiem Marie Maxmiliány a vzájemné vztahy obou sester. Koupě borovnického panství, zejména pak následná realizace poutního kostela s možnou inspirací. Výstavbou chrámu P. M. Bolestné na Homoli, včetně ojedinělého monumentálního schodiště s růžencovou symbolikou, se uzavírá budovatelské úsilí Žďárských.

Podkapitola 2.1 *FUNDACE A KŠAFT FRANTIŠKA ADAMA EUSEBIA* volně navazuje na osobnostní portrét uvedený v podkapitole 1.2. Kromě důležitých finančních odkazů, poskytuje fundace a kšaft řadu cenných informací o posledním mužském potomkovi. Zmíněné nadání pro domek nazvaný „Lazaret“, zřízený už za prastrýce Ctibora Tiburcího Žďárského, je uvedeno v souvislosti s rodovou péčí o chudé. František Adam Eusebius svoji hlavní pozornost upíral k budování

františkánského konventu v Hájku. Současně byl pohlcen touto řeholí, což se odrazilo v jeho poslední vůli. Rozbor kontroverzního testamentu posledního Žďárského, dává odpověď pro jmenování Martiniců správci dědictví a současně objasňuje motiv pro odkaz majetku nepřímé přízni Žďárských (Sahrerů) v saské Míšni. Podoba kšaftu způsobila několikaletý boj o dědictví. Další uváděné listiny dokumentují roky sporů, upřesňují výši dědictví a přinášejí nové skutečnosti o vzájemných vztazích sester Žďárských.

Předposlední podkapitola 2.2 *FUNDACE A KŠAFTY MARIE MAXMILIÁNY EVY TEREZIE* ilustruje hraběčtinu proměnu v asketickou, přísnou a uzavřenou ženu v rozepři s dcerou pro odkazy Tovaryšstvu Ježíšovu. Fundace představují benefícia farnosti v Luži, zejména však masivní podporu jezuitům. Obdobně darovací listiny a kšafy dokumentují postupné předání sakrálních staveb až po převážnou část hraběčina majetku do rukou jezuitů. Mezi jednotlivými testamentsy je patrný rozdíl ve změně postojů a smířlivý vztah k dědicům. Emotivní formulace v kšaftech jsou vysvětleny v kontextu doby na základě testamentů i jiných šlechticů. Naopak nevšední štědrost vůči svým poddaným přibližuje uvedený kodicil. Zmíněna je například i nadace podporující kulturní rozvoj nemajetných studentů.

Poslední podkapitola 2.3 *FUNDACE A KŠAFT TEREZIE ELEONORY* si všímá nadání prostřednictvím fundací i kšaftu ve prospěch fary v Sudslavi a poutního chrámu P. Marie Bolestné na Homoli. Kromě jiných odkazů jsou zmíněny peněžní i naturální odměny pro duchovního nebo předznamenána církevní správa na borovnickém panství. Zvláštnost testamentu tvoří negativní postoj Terezie Eleonory vůči církevním řádům. V závěru je zachycena obdivuhodná kontinuita dvou fundací, které lze vysledovat ještě na počátku 20. století, a to navzdory změnám ve vlastnictví panství.

Předměty výzkumu

Pozornost výzkumu je orientována na osobnosti donátorů Žďárských. Vzájemné rodinné interakce, postoje k přímým či nepřímým příbuzným. Zjištění míry zbožnosti, vztahu k církevním institucím a korespondování členů rodiny s dobou barokní katolicity. Objasnění míry vlivu rodového odkazu a inspirací v rodině na tvůrčí úsilí nebo životní rozhodnutí fundátorů. Za těmito účely se věnují úředním písemnostem majitelů velkostatků, které jsou s nimi v úzkém spojení

(kšafy, kodicily, fundace, kupní smlouvy). Využité byly údaje z pamětní knihy (obsahují informace různého druhu) archivního fondu městské správy vztahující se k životu donátorky. Studium církevních fondů se obdobně orientuje na osoby donátorů a majetkové transfery prostřednictvím úředních listin (nadací, testamentů), opisů těchto listin nebo zápisů v pamětní knize beneficí. Rozborem posledních pořízení a fundací bylo možné identifikovat skupiny beneficentů, důvody pro jejich obdarování, velikost nadání či dědických podílů. Zjištění posledních přání zesnulých, jejich naplnění nebo do jaké míry sloužily testamenty jako nástroj pro ovlivnění budoucnosti.

Oblasti do výzkumu nezahrnuté

Zdrojem archivních materiálů jsou fondy vrchnostenské správy, z jejichž produkce do své diplomové práce nezahrnuji písemné dokumenty dominikální a veřejné (přenesené) agendy, politické nebo soudní správy. Obdobně se nezabývám účetními knihami či spisy nebo komerčními (řemesla, obchody, trhy) a vojenskými záležitostmi. Předmět zkoumání nevyužívá ani inventáře šlechtických sídel, poutních kostelů a klášterních budov. Výzkum fondů církevních institucí se nevěnuje soupisům věřících, heretiků nebo erekcí a konfirmačním knihám. Údaje v knihách městské správy (finanční, kancelářské), městského soudnictví nebo veřejnoprávní (sirotčí, špitální) rovněž nebyly předmětem zkoumání. Totéž lze uvést k soupisům obyvatel, neboť není sledován ani demografický vývoj (mortalita, natalita) na jednotlivých panstvích. Při zjišťování velikosti panství donátorů nebyla využita berní rula ani berní rejstříky, neboť tyto informace poskytuje jednak soudobá vědecká publikace, opírající se právě o tyto zdroje. Současně byla uplatněna vědecká díla dřívější doby, která předmětné údaje rovněž poskytuje.

Vědecká literatura současnosti – obecně

Současný stav poznání minulosti šlechtických rodů lze spatřovat ve dvou rovinách. Jednak je to základ kvalitních děl vytvořený dřívějšími autory, z nichž čerpá řada dnešních publikací. V druhém případě se jedná o historiografii soudobou, která s tímto základem kvalitních děl dále pracuje. Obdobně jako v minulosti, tak i dnes, současná historiografie známé skutečnosti dále rozšiřuje o nová archivní zjištění, upřesňuje fakta a všímá si rozporů. Kromě této klasické práce s prameny klade soudobá historiografie nové nároky na poznání minulosti, požadované dnešní

společností. Stále více komparuje skutečnosti z různých tematických rovin, za účelem hlubšího poznání různých společenských vrstev a životní atmosféry historické doby.

Příkladem takové historiografie může být dílo „*Svět české aristokracie: (1500-1700)*“³ od autora **Petra Mati**, které se primárně nezabývá rodem Žďárských, ale obecně českou aristokracií a jejími sociálními strategiemi. Ve své studii se orientuje na titulaturu nižšího a vyššího panského stavu, majetkové přesuny v souvislosti s bitvou na Bílé hoře, společenské uplatnění aristokratů a sociální interakce v šlechtických rodinách. Studie je využitelná v celé řadě případů pro svůj neobvykle široký záběr. Ve své práci jsem ji uplatnil pro interpretaci doby, respektive mechanismů a zákonitostí, které byly obvyklé pro společenské elity minulosti, jimiž Žďárští bezesporu byli. Rovněž je třeba zmínit práce historiků zabývající se životem barokní šlechty ať už v rámci jednotlivých regionů Čech nebo v kontextu s vídeňským dvorem. Vědeckou činností v této oblasti proslula tzv. **Jihočeská škola**. Příkladem lze uvést sborník Historického ústavu, Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích *Opera historica, Editio Universitatis Bohemiae Meridionalis*, jehož studie zahrnují i spolupráci s Historickým ústavem Akademie věd České republiky. Jihočeskou školu v rámci tohoto sborníku reprezentují například výzkumné práce **Václava Bůžka** s názvem *Život na dvorech barokní šlechty: (1600-1750)*,⁴ *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*⁵ nebo *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526-1740)*.⁶ Tyto studie interpretují sociální interakce ve šlechtickém prostředí, zápasy při získání a udržitelnosti majetku, moci, zejména však o prostředcích pro jejich dosažení. Doba barokní katolicity měla v našem geografickém prostoru svoji specifickou podobu, jejíž část přibližuje **Jiří Mikulec** ve své vědecké studii *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*.⁷ Zaměřuje se na vznik bratrstev, složení společenstev, orientaci z pozice kultů nebo obsah činností, mezi něž patřila příprava na smrt a posmrtný život. Představuje druhy bratrstev v Čechách a zasazuje

---

³ Petr MAŤA, *Svět české aristokracie: (1500-1700)*, Praha 2004.

⁴ Václav BŮŽEK, *Život na dvorech barokní šlechty: (1600-1750)*, in: *Opera historica* 5, České Budějovice 1996.

⁵ TÝŽ, *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, in: *Opera historica* 10, České Budějovice 1996.

⁶ TÝŽ, *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526-1740)*, in: *Opera historica* 11, České Budějovice 1996.

⁷ Jiří MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000.

do širšího evropského kontextu. Ze zahraničních autorů lze uvést vědeckou publikaci od německého historika **Norberta Ohlera** s názvem „*Umírání a smrt ve středověku*“.⁸ Podobně jako J. Mikulec se věnuje rituálům spojených s péčí o mrtvého až po jeho pohřeb. Současně rozebírá druhy smrtí a její vnímání, přičemž zvláštní pozornost věnuje tzv. černé smrti při morových epidemiích. V kontextu se středověkem si všímá i postojů současnosti.

Ve druhé části diplomové práce se věnuji beneficiím a testamentům Žďárských. K tomuto archivnímu pramenu jako zdroji významného poznání se obrací i současná historická věda. Příkladem takové orientace je odborný výstup od **Pavla Krále**, s názvem *Mezi životem a smrtí: testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650*.⁹ Autor se v mezích let 1550–1650 zabývá charakteristikou a rozbořením testamentů v kontextu doby i ustálené právní testamentární praxe. Druhá je tvořena řadou testamentů ze šlechtického prostředí napříč stavy. Celkový počet uvedených kšaftů odpovídá zmíněnému rozmezí let a reprezentuje listiny ženského i mužského pohlaví, s kodicilem, nebo jen o pár řádcích. Díky tomuto různorodému výběru uvedených závětí, jsem měl možnost některé z nich porovnat s testamenty Žďárských. Průběh pohřebních rituálů bývá často v kšaftech uveden jako jedno z přání zemřelého, a právě těmto obřadům se věnuje druhá vědecká studie s názvem „*Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*“.¹⁰ Přístup ke smrti je zde zachycen v českém i evropském kontextu zvláště pak ve Francii. Nechybí například ani rozdílné vnímání posmrtného života z laického a teologického pohledu. P. Král si věnuje pozornost i posledním místům odpočinku a jejich sepulkrální kultuře.

Zájem soudobé historické vědy o poslední část lidského života, lze dokumentovat například sborníkem s názvem *Církev a smrt: institucionalizace smrti v raném novověku*.¹¹ Tento soubor vědeckých prací byl uspořádaný z kolokvia Historického ústavu Akademie věd České republiky a je považovaný za první tematický supplement edice **Folia Historica Bohemica**. Ze třinácti publikovaných studií lze zmínit *Knihy o dobrém umírání v českém prostředí ve druhé polovině*

---

⁸ Norbert OHLER, *Umírání a smrt ve středověku*, Jinočany 2001.

⁹ Pavel KRÁL, *Mezi životem a smrtí: testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650*, České Budějovice 2002.

¹⁰ TÝŽ, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004.

¹¹ Martin HOLÝ (ed.) a Jiří MIKULEC (ed.), *Církev a smrt: institucionalizace smrti v raném novověku*, Praha 2007.

16. a první půli 17. století právě od uvedeného P. Krále, dále *Narřízení až za hrob. Testamentární praxe a vyřizování pozůstalostí světských duchovních pražské arcidiecéze v době baroka* od Marie Ryantové, též *Náboženská bratrstva – institucionalizovaná zbožnost i smrt* od Jiřího Mikulce nebo *Spasení a věčná církev. K majetkoprávním hlediskům testamentární praxe olomouckých biskupů v 16. století* od Dalibora Janiše. Kromě uvedeného sborníku aktuálnost a přitažlivost této problematiky reprezentuje i vědecká práce **Michaely Hrubé**, zastoupená odbornou studií *"Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle": pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době*.¹² Ve své studii se orientuje na raně novověké měšťanské testamety a inventáře pozůstalostí královských měst v severozápadních Čechách doby předbělohorské. K městskému prostředí v duchu tohoto tématu se obrací i příspěvek od *Tomáše Malého* s názvem „*Mentalita*“, *zbožnost a smrt chrudimského měšťana v raném novověku (chrudimské kšafy ze 16–18. století)*,¹³ uveřejněného v Chrudimském vlastivědném sborníku. Ve svém pojednání analyzuje řadu testamentů od chrudimských měšťanů z let 1505–1760, s důrazem na religiozní aspekty posledních vůlí.

Vědecká a regionální literatura k poutním místům

Historiografie vytvořená dřívějšími autory s pojednáním o poutních místech, včetně jejich zakladatelů, zahrnuje jednak věhlasné osobnosti s celonárodním významem, ale i tvůrce regionální důležitosti. Následující rozbor publikační činnosti řadím chronologicky a tematicky zároveň. Nejprve uvádím literaturu z konce 19. století až do poloviny 20. století a následně poznání přibližně posledních dvaceti let. Historiografii dále řadím tematicky, podle poutních míst, které jsou v chronologické posloupnosti, s ohledem na data založení (tato posloupnost je uplatňována v celé diplomové práci).

Literatura pojednávající o poutním místě v Hájků u Prahy, v souvislosti s donátory Žďárských ze Žďáru, je reprezentována vynikajícím dílem „*Posvátná*

---

¹² Michaela HRUBÁ, *"Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle": pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době*, Ústí nad Labem 2002.

¹³ Tomáš MALÝ, *"Mentalita", zbožnost a smrt chrudimského měšťana v raném novověku (chrudimské kšafy ze 16-18. století)*, in: Chrudimský vlastivědný sborník 7, Chrudim 2003.

místa království Českého...,¹⁴ věnující se Slánskému vikariátu od biskupa **Antonína Podlahy** (1865–1932). Jeho tvorba je velice široká, mapující sakrální památky v různých vikariátech a v kontextu s životem donátorů. Podobným literárním velikánem v oblasti světských staveb zabývajícím se tématem Žďárských v lokalitách poutních míst Chlumku u Luže a Homole je **August Sedláček** (1843–1926). V jeho případě se jedná o monografie „*Hrady, zámky a tvrze království Českého*“ věnované chrudimskému¹⁵ a hradeckému¹⁶ kraji. Taktéž je cenný jeho „*Místopisný slovník historický království Českého*“¹⁷ Důležitým literárním pramenem k tématu šlechticů ze Žďáru je i nadále regionální tvorba. Z dřívějších děl se jedná zejména o regionální publikaci **Václava Vladimíra Jeníčka** (1873–1954), s názvem „*Poslední Slavatovna Košumberská 1633–1690...*“¹⁸ poskytující informace k poutnímu místu u Luže, tak k rodině Žďárských. Při studiu literárních pramenů k Luži, jsem zaznamenal stopy písemného souboje dvou historiků. Celou rozepří odstartovala publikace „*Luže, Košumberk a Chloumek v 17. a 18. věku*“¹⁹ pocházející od **Karla Václava Adámka** (1868–1944). Výměna názorů pokračovala prostřednictvím různých článků a vyústila v komplexní odpověď oponenta **Václava Olivy** (1870–1943) publikací s názvem „*Dějiny Chlumku u Luže ve světle pravdy: odpověď p. Dru K. V. Adámkovi*“.²⁰

V případě poutního místa Homole je třeba zmínit historiografickou publikaci „*Památná Homol a okolí...*“²¹ od regionálního choceňského tvůrce **Emanuela Kosiny** (1887–1944). Jeho druhé regionální dílo s názvem „*Památná Homol...*“²² má již spíše zábavný a popularizační charakter. V případě poutního místa Hájků u Prahy jsem nezaznamenal obdobnou regionální tvorbu podobného historiografického charakteru, jako jsou díla V. V. Jeníčka a E. Kosiny. Zájem o toto

¹⁴ Antonín PODLAHA, *Posvátná místa království Českého: dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v království Českém, řada první: Arcidiecese pražská, díl VII., Vikariát Slánský*, Praha 1913.

¹⁵ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl první*, Praha 1882.

¹⁶ TÝŽ, *Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl druhý*, Praha 1883.

¹⁷ TÝŽ, *Místopisný slovník historický království Českého*, Praha 1909.

¹⁸ Václav Vladimír JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská 1633-1690, zakladatelka poutnického chrámu Panny Marie na Chlumku v Luži: s 20 původními obrázky*, Praha 1940.

¹⁹ Karel Václav ADÁMEK, *Luže, Košumberk a Chloumek v 17. a 18. věku*, Praha 1902.

²⁰ Václav OLIVA, Václav, *Dějiny Chlumku u Luže ve světle pravdy: odpověď p. Dru K. V. Adámkovi*, Praha 1904.

²¹ Emanuel KOSINA, *Památná Homol a okolí. Dějiny, pověsti a popis pozoruhodností kraje. II. díl*, Choceň 1937. Autor v názvu své knižní publikace použil ustálený regionální zkrácený lidový název „*Homol*“.

²² TÝŽ, *Památná Homol. Příběhy z Orlického kraje*, Choceň 1936.

poutní místo se podle mého zjištění odehrává až na přelomu 20. a 21. století. Výše uvedení autoři se ve své tvorbě věnují poutním místům i hraběcí rodině Žďárských, což je kvalitní historiografický základ pro současnou tvorbu a současně použitelný literární zdroj pro moji diplomovou práci.

Současnou publikační činnost věnovanou poutním místům a aktivitám fundátorů Žďárských lze sledovat již na přelomu 20. a 21. století, kdy se objevují články v ročence společnosti Patria, Vlastivědného muzea ve Slaném a Státního okresního archivu v Kladně, pod titulem „*Slánský obzor*“²³ (např. ročenka 6 a 8). V roce 2011 vyšel v almanachu Sládečkova vlastivědného muzea v Kladně „*Posel z Budče*“²⁴ s příspěvkem o Žďárských ze Žďáru na Kladně. Milénium přineslo novou publikaci od *Karla Beránka a kolektivu* s názvem „*Františkánský klášter v Hájku v literatuře 17. a počátku 18. století*“.²⁵ V roce 2002 zaznamenáváme první díl z několiksvazkové „*Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*“²⁶ který se příznačně věnuje rytířským řádům a křížovníkům, neboť autor **Milan Michael Buben** je krom svého působení na FF UK, současně rytířem tzv. Johanitů.²⁷ Vzájemné propojení církevních řádů, poutních míst a Žďárských, umožňuje využít část této rozsáhlé a ojedinělé encyklopedie. V případě františkánského konventu v Hájku, lze uplatnit třetí díl, svazek první, věnovaný „*žebrovým řádům*“.²⁸ Obdobně je přínosný třetí díl, svazek čtvrtý – „*Řeholní klerikové (jezuité)*“²⁹ v souvislosti s jezuitskou rezidencí v Chlumku u Luže. K tomuto posledně jmenovanému místu se váže vědecká literatura s názvem „*Luže v dějinách...*“.³⁰ Primárně zaměřena na historiografii obce Luže, což bylo panství hraběnky M. M. Slavatové, rozené Žďárské. Autoři **Emil Voráček s kolektivem** se zde věnují i hraběcímu rodu Žďárských a přinášejí

²³ VLASTIVĚDNÉ MUZEUM SLANÝ a Zora DVOŘÁKOVÁ (ed.), *Slánský obzor: ročenka společnosti Patria, Vlastivědného muzea ve Slaném a Státního okresního archivu v Kladně, Roč. 6 (1998)*, Slaný 1999, Srov. TÝŽ, *Roč. 8 (2001)*, Slaný 2001.

²⁴ Zdeněk KUCHYŇKA (ed), *Posel z Budče: almanach poutníků na staroslavnu Budeč. Číslo 28, 2011*, Kladno 2011.

²⁵ Karel BERÁNEK a kol., *Františkánský klášter v Hájku v literatuře 17. a počátku 18. století*, Unhošť 2000.

²⁶ Milan BUBEN, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích, 1. díl, Řády rytířské a křížovníci*, Praha 2002.

²⁷ Suverénní vojenský a špitální řád sv. Jana Jeruzalémského z Rhodu a z Malty.

²⁸ TÝŽ, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích, III. díl, I. svazek, Žebrované řády*, Praha 2006.

²⁹ TÝŽ, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích, III. díl, 4. svazek, Řeholní klerikové (jezuité)*, Praha 2012.

³⁰ Emil VORÁČEK a kol., *Luže v dějinách, díl 1., Od počátků středověku do konce 17. století*, Luže 2010.

k tomuto tématu nové skutečnosti. Přínosně rozšiřují pozadí známých faktů, upřesňují některé dosud sporné data, vše velmi čtivou formou. Kolektiv autorů je tvořen například vědeckými pracovníky AV ČR nebo FF UK. Práce byla lektorována vědeckými pracovníky FF UHK. Přímo poutnímu místu Chlumek u Luže se věnuje informační publikace „*Chlumek v Luži: chrám Panny Marie pomocnice křesťanů*“³¹ a internetový článek farnosti Luže „*Poutní kostel Panny Marie na Chlumku v Luži*“³² od Věry Naňkové. Ze soudobé populárně naučné literatury se poutnímu místu Homole věnuje publikace „*Homol: turistická perla Orlických hor*“³³ která je spíše zkrácenou a doplněnou verzí knihy „*Památná Homol a okolí....*“ z roku 1937, od výše jmenovaného regionálního autora E. Kosiny. Pro úplnost lze zmínit popularizující obrazovou brožuru „*Šumná Orlice 2009: bezbranná Homol*“³⁴ která krom dokumentace žádné nové informace nepřináší. Z popularizačně naučné literatury, které ve zkratce informují o poutních místech lze uvést „*Poutní místa v Čechách*“³⁵. Tento druh literatury využívá informací dřívějších autorů a svým obsahem tvoří průvodce po těchto lokalitách. Mnohdy mají stejný titul i formát a jejich uvedení pouze pro názornost. Uvedená vědecká a regionální literatura je přímo či nepřímo spjata s rodem Žďárských nebo jejich poutními místy. Bylo tedy možné ji využít jak pro první část práce věnující vlastnímu životu donátorů, tak i pro druhou interpretující kšafy sourozenců Žďárských.

Kult Panny Marie v literatuře

Poutní místa jsou spojená s kulty různých světců, jejichž ikonografické podoby bývají velmi rozmanité. V případě poutních míst Hájek u Prahy, Chlumek u Luže a Homole se jedná o mariánský kult tří různých ikonografických podob. Interpretaci odlišných kultů Panny Marie přinášejí autoři věnující se nauce zvané marianologie. Jedním z předních odborníků této nauky je osoba **Jana Royta**. Z jeho odborných výstupů lze uvést monografii „*Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*“³⁶, kde jsou zmíněna i poutní místa Žďárských. Široce využitelný je výkladový slovník

³¹ Věra NAŇKOVÁ, *Chlumek v Luži: chrám Panny Marie pomocnice křesťanů*, s. 1., s. n., 2013.

³² TÁŽ, *Poutní kostel Panny Marie na Chlumku v Luži*, dostupné online (<http://www.chlumek.net/JChlumek>).

³³ Jindřich VANICKÝ, *Homol: turistická perla Orlických hor*, s. 1., s. n., 1995.

³⁴ Jindřich KLECANDR, *Šumná Orlice 2009: bezbranná Homol*, Kostelec nad Orlicí 2009.

³⁵ Zdeněk BOHÁČ, Jaroslav MACEK a Pavel BOHÁČ, *Poutní místa v Čechách*, Praha 1995. Srov. Irena DIBELKOVÁ, *Poutní místa v Čechách*, Praha 2004.

³⁶ Jan ROYT, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 1999.

interpretující druhy kultů, mariánských ikonografií, biblických postav nebo náboženské symboliky s názvem „*Slovník biblické ikonografie*“.³⁷ Pohled na historii mariánského kultu a vysvětlení jednotlivých ikonografických podob přináší monografie „*Zahrada mariánská....*“.³⁸ Poutní místa Žďárských také nalezneme v souboru mariologických poznatků *Vítězslava Štajnohra* s názvem „*Panna Maria divotvůrkyně...*“.³⁹ Rozsáhlý souhrn poutních míst je zde řazen právě podle značného množství ikonografických kultů P. Marie. Z hlediska regionu východních Čech je přínosná odborná publikace „*Lidová zbožnost ve východních Čechách a v Kladsku*“,⁴⁰ která vznikla na základě spolupráce Jana Royta a *Vladimíra Hrubého*. I když se jedná o doprovodný katalog k výstavě poskytuje podrobné informace o historii poutních míst v regionu tedy i Chlumku u Luže a Homoli.

K mariánskému kultu neodmyslitelně patří náboženské poutě, proto je namístě zmínit i vědeckou studii „*Náboženské poutě ve středověku a novověku*“,⁴¹ od Norberta Ohlera. Uplatňuje zde jistou míru nadhledu a racionality na období barokní zbožnosti, ve vztahu k poutním místům, k uctívání relikvií či k pořádání náboženských poutí. Zároveň si všímá rizik a negativních projevů, které slavnosti přinášely nebo výhrady až odpor vrchnosti.

Archivní prameny

Vedle literárních děl jsem ve své diplomové práci využil řadu archivních materiálů z různých fondů a archivů. Největší podíl je zastoupen písemnostmi z archivního fondu *Jesuitika*, umístěný v současné době v prvním oddělení Národního archivu se sídlem v Praze (Dejvicích). Jedná se o jeden z rozsáhlých fondů, který v sobě zahrnuje písemnosti z let 1555–1774 a 1905–1950. Pro potřeby své diplomové práce jsem využil archivní materiál z prvně jmenovaného období. Převážná část dokladů z produkce církevního řádu Tovaryšstva Ježíšova je psaná v latinském jazyce, v menší míře se objevuje i německý jazyk. Obecně lze říci, že písemnosti jsou souvislé. Dokumenty, kterých jsem využil ve své práci, se týkají

---

³⁷ TÝŽ, *Slovník biblické ikonografie*, Praha 2006.

³⁸ TÝŽ, *Zahrada mariánská: mariánská úcta ve výtvarném umění od středověku do 20. století: doprovodná publikace k výstavě v Muzeu Šumavy v Kašperských Horách A.D. 2000*, Sušice 2000.

³⁹ Vítězslav ŠTAJNOCHR, *Panna Maria divotvůrkyně: nauka o Panně Marii, mariánská ikonografie, mariánská poutní místa*, Uherské Hradiště 2000.

⁴⁰ Vladimír HRUBÝ a Jan ROYT, *Lidová zbožnost ve východních Čechách a v Kladsku: katalog k výstavě, Náchod 3. července - 14. září 1997, Kladsko říjen 1997 - únor 1998*, Náchod 1997.

⁴¹ Norbert OHLER, *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, Praha 2002.

hraběnky Hýzrlové, nebo jiných osob ve vztahu k ní. Veškeré materiály jsou psané německou novogotickou kurzívou v německém nebo českém jazyce, místy i v latinském jazyce. Současně je zde užito četné množství zkratk a latinských vpisků humanistickým písmem, které odpovídá zvyklostem své doby. Zejména se jedná se o kšafy, případně kodícil, odhalující kromě vztahu k Tovaryšstvu i poměr k příbuzným, známým, poddaným nebo objektům zájmu. Množství odkázaného movitého a nemovitého majetku, finanční částky jednotlivým lidem, vyjádření určitých obav či přání současně. Všechny tyto skutečnosti byly pro moji práci velmi důležité. Některé listiny jsou originálem s přitisknutými pečetěmi, jiné opisem těchto listin, jež převládají. V druhé řadě jsou využity fundace, výpisy z fundací v četných případech existuje i více opisů téhož nadání. Kromě dobročinných odkazů poskytují testamenty, kodícil, stejně tak i fundace potřebné datace. Jejich uvedení je důležité nejen s ohledem na obsah, ale zejména pro zasazení do životních etap donátorky a potřebný dobový kontext, ve vztahu k ostatním příbuzným. Ze zmíněného typu materiálů vybočuje list Královským místodržícím a kupní smlouva na dědický podíl. Jedná se o písemnosti dokládající mnohé skutečnosti, v souvislosti s děním vyvolaným testamentem Františka Adama Eusebia Žďárského. Váží se k jeho poslední vůli a současně odhalují další interakce mezi pozůstalými sestrami. Pro tyto příkladem uvedené informace bylo možné listiny využít v kapitole 2.1 o Žďárském.

V pojednání o posledním Žďárském jsem současně využil nedatovaný extrakt z jeho testamentu a fundace pro Svatý Hájek nebo opis kontraktu pro konvent v Hájků z archivního fondu *Archiv České františkánské provincie 1368 (1283) – 1950* umístěného taktéž v Národním archivu prvního oddělení. Jedná se o velmi rozsáhlý fond z let zmíněných v jeho názvu, s několikasvazkovým rejstříkem. Podobně jako u fondu Jesuitika, i zde je řada dokumentů, převážně v latinském jazyce, ale současně se tu objevují i listiny v jazyce německém.

Dalším zdrojem informací se stal archivní fond *Velkostatek Kostelec nad Orlicí*, umístěný v Oblastním archivu v Zámrsku. V porovnání s fondy výše uvedených církevních institucí, je tento fond zcela pochopitelně několikanásobně menší. Jeho rozsah tvoří léta 1696–1949. Bohatost tohoto fondu současně utrpěla tím, že část materiálu archivu v Borovnici (někdejší sídlo Terezie Eleonory z Ugarte) byla rozprodána a část zrekvírována, alespoň dle tvrzení Emanuela Kosiny, v druhém

dílu své knihy *Památná Homol a okolí: dějiny, pověsti a popis pozoruhodností kraje*.⁴² Přesto, jsem zde našel hodnotný materiál k pojednání o hraběnce Terezii Eleonoře z Ugarte, v podobě opisů fundací, kšaftu nebo vyjádření Královéhradeckého biskupa k navrhované církevní správě na borovnickém panství. Písemnosti, kromě odkázaného majetku, obsahují údaje o poměru hraběnky k poddaným, ke své dceři, finanční i naturální ocenění faráře nebo její názor na církevní bratrstva. Dále jsou v poslední vůli jsou obsažena přání a závázání dědiců k přáním hraběnky. V závěru kapitoly 2.3 *FUNDACE A KŠAFT TEREZIE ELEONORY* jsou použity informace o nadačních výnosech, které dokládají zachování fundace Ugartové, a tím tak její naplněnou vůli ještě v roce 1908! Archivní materiál v tomto fondu je torzovitý, obsahuje značné množství dokladů psaných německou novogotickou kurzívou, jak v německém, tak i v českém jazyce.

V tomto oblastním archivu jsem současně využil řadu materiálů z fondu *Velkostatek Rychmburk – Chroustovice – Košumberk 1623–1849*. Jak sám název napovídá, tento fond v sobě spojuje archivní materiál ze tří velkostatků. Objemově je téměř pětkrát větší než fond posledně jmenovaný a zahrnuje v sobě informace z let 1543–1949. Předmětem mého zájmu byla část Velkostatku Košumberk (rozsah daný v názvu), ve vztahu k hraběnce Marii Maxmiliáně Evě Terezii Hýzrlové. Z této části fondu jsem využil podobný materiál, s obdobně podnětnými informacemi, jako tomu bylo u výše uvedeného fondu Jesuitika. V některém případě jsem našel výpis z fundací stejného znění, jazyka i písma jako ve fondu Jesuitika. V jiném byl totožný obsah a lišil se jazyk (němčina x čeština). I když se některé písemnosti z obou fondů dublují, v konečném důsledku se oba fondy doplňují, respektive získaný archivní materiál. Zvláště hodnotný, z hlediska informací, je zcela poslední hraběnkou učiněný testament s kodicilem, poskytující celou řadu dílčích informací o dědických odkazech, zvláště pak o důvodech obdarování. Jedná se již o opis psaný německým novogotickým kurzívním písmem v českém jazyce, s řadou humanistických latinských vpisků. Celkově se u získaného materiálu jedná o německý druh písma s použitím střídavě českého a německého jazyka.

Rozšířit poznání o fundacích Terezie Eleonory z Ugarte mi pomohl materiál z archivního fondu *Biskupská konsistoř Hradec Králové*, uložený ve Státním

---

⁴² E. KOSINA, *Památná Homol..., II.*, s. 19.

okresním archivu Hradec Králové. Využil jsem zde výpis z fundací pro zajištění kostela na Homoli. Kromě vlastního nadání byla přínosná hraběnkina vyjádřená přání a zavázání generací budoucích. Listina je velmi dobře čitelná, stejně tak její opis. Obě listiny jsou psané německou novogotickou kurzívou, střídavě v německém a českém jazyce, zřejmě dle zápisů v zemských deskách.

Za velmi přínosné považuji informace k vlastnímu životu hraběnky Marie Maxmiliány Evy Terezie Hýzrlové, uvedené v pamětní knize obce Luže z roku 1836. Jedná se o knihu většího formátu v celokožené vazbě, bez filigránů, psané humanistickým písmem v českém jazyce. Tato písemnost se nachází ve Státním okresním archivu v Chrudimi a je součástí dosud nezpracované sbírky fondu *Archiv města Luže*.

Poslední archivní materiál, který jsem uplatnil ve své práci, je kniha pamětí a benefícií fary v Sudslavě. Tato písemnost je umístěna ve Státním okresním archivu Ústí nad Orlicí a tvoří součást dosud nezpracovaného archivního fondu *Farní úřad Sudslava*. Za účelem zpřístupnění veřejnosti je pamětní kniha prozatímně zařazena v *Mezifondové sbírce kronik*. Po zpracování fondu Farního úřadu Sudslava bude pamětní kniha tvořit jeho nedílnou součást, pod nově zřízeným inventárním číslem. Písemnost lze charakterizovat jako knihu většího formátu v celokožené vazbě, s dvojicí filigránů (jelen a písmena IPP), které se střídají v intervalech 1/2, 1/1, 2/2. Kniha pamětí a benefícií obsahuje fundace, inventáře, soupis farářů, přehledy o počtech věřících, heretiků, křtěných, pohřbených apod. Některé fundace zde uvedené, se současně nacházejí ve sbírce fondů Velkostatek Kostelec nad Orlicí v Zámrsku a v Biskupské konsistoři v Hradci Králové. Uplatnění této písemnosti bylo ve vztahu k fundacím, k dataci úmrtí donátorky a k místu jejího posledního odpočinku v chrámu na Homoli.

Povaha archivního materiálu

Z hlediska umístění archivního materiálu lze konstatovat, že neexistuje ucelený fond rodového archivu šlechticů Žďárských ze Žďáru. Písemnosti jsou rozptýlené po četných fondových sbírkách několika státních archivů. Jedná se zpravidla o písemné památky dokumentující komunikaci šlechticů s dobovými úřady, církevními institucemi, vlastněnými velkostatkem a podobně. Tímto však není vyloučena existence písemností osobní korespondence, která

se logicky může nacházet v rodových archivech adresátů. Současně existují výjimky, jako například u nalezené kupní smlouvy mezi Marií Maxmiliánou Hýzřlovou a sestrou Johanou Eusebií Carettovou z Millesimo ve fondu Jesuitika. Listina se jezuitského řádu netýká a její přítomnost lze vysvětlit jako dědictví církevního bratrstva po donátorce.

Ve své diplomové práci se orientuji na dokumenty právní povahy představované testamenty, fundacemi a kupními smlouvami. Tento druh listin je uveden v deskách zemských, k nimž se neobracím, neboť existují buď ve formě originálu s vlastnoručním podpisem a přitíštěnou pečetí nebo v podobě opisů. Tímto druhem listin disponovali vlastní beneficianti, kteří z těchto právních dokumentů následně pořizovali tzv. extrakty (výpisy). Opisy kšaftů, smluv a výtahy z nich lze současně nalézt v pamětních městských knihách či knihách beneficií církevních institucí. Z tohoto důvodu jsem čerpal z archivních fondů vrchnostenské, městské a církevní správy nebo církevních bratrstev.

Cíle diplomové práce

Ve své diplomové práci představuji donátory Žďárské, v souvislosti s jimi budovanými poutními místy. Cílem práce je odpovědět na otázku, kdo byli lidé, kteří vytvořili tato architektonická díla? Jací byli donátoři z hlediska svého charakteru, uvažování, skutků i chování k okolnímu světu? K zachycení těchto individualit by měly přispět jednak získané informace z důležitých mezníků jejich života, současně testamenty, co by jejich životní zpověď. Postihnout míru nadačních investic církevní instituci, ale i podporu kulturního rozvoje poddaných. K tomu by měly přinést vysvětlení představené fundace. Dědické odkazy a poslední přání zesnulých budou tvořit prezentované kšafy Žďárských.

1. ROD, RODINA, OSOBY DONÁTORŮ ŽDÁRSKÝCH

„Rod Žďárský ze Žďáru je téhož původu jako páni z Kolovrat a z Janovic a vladky z Olbranovic. S Kolovraty měli společný erb (kromě korunky)“.⁴³ Předkové tohoto rodu jsou od roku 1357 označováni za majitele tvrzi a vsi Žďáru pod Krušnými horami.⁴⁴ Rodný Žďár, jehož přídomek pro označení starobylého původu rodina používala, byl nadobro opuštěn v roce 1623.⁴⁵

Rodina, která je předmětem následujících kapitol se odvíjí od Floriána Jetřicha⁴⁶ Žďárského ze Žďáru a jeho manželky Alžběty Koruny z Martinic.⁴⁷ Florián Jetřich Žďárský narozený v roce 1598,⁴⁸ byl synem Jana mladšího ze Žďáru, pána na Tachlovicích⁴⁹ a rozené Kateřiny Škrovádové ze Škrovádu.⁵⁰ Manželkou Floriána Jetřicha se stala Alžběta Koruna z Martinic narozená mezi léty 1603–1604, pocházející, jak přídomek napovídá, ze slavného rodu Martiniců. Jejím otcem byl známý velmož Jaroslav Bořita hrabě z Martinic.⁵¹ Manželkou J. Bořity a matkou Alžběty Koruny byla Marie Eusebie, rozená ze Šternberka.⁵² Rodina manželů Floriána Jetřicha a Alžběty Koruny později zahrnovala sedm přeživších potomků, z nichž někteří po vzoru svého otce se věnovali zakladatelské činnosti poutních míst. Jako první z potomků přišla na svět roku 1622 *Kateřina Marie*,⁵³ později provdaná

⁴³ E. KOSINA, *Památná Homol...*, II., s. 19.

⁴⁴ *Tamtéž*.

⁴⁵ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna...*, s. 26.

⁴⁶ Někde uváděno ve variantě **Děřich**, např. V. NAŇKOVÁ, *Poutní kostel...*, s. 1, dostupné online (<http://www.chlumek.net/JChlumek>), [citováno k 1. 6. 2014]. **Variantu obou jmen uvádí:** A. PODLAHA, c. d., s. 232. Variantu jména **Jetřich** uvádí: E. KOSINA, *Památná Homol...*, II., s. 19. Srov. V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna...*, s. 31.

⁴⁷ Variantu křestního jména: **Eliška Korunka z Martinic**, uvádí: V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna...*, s. 29–31. Srov. K. BERÁNEK a kol., c. d., s. XV. Též uváděno v podobě **Korona**, např. A. PODLAHA, c. d., s. 48.

⁴⁸ Jiří KOVAŘÍK, *Žďárští ze Žďáru a vývoj panství Kladno*, Slánský obzor: ročenka společnosti Patria, Vlastivědného muzea ve Slaném a Státního okresního archivu v Kladně (dále jen SO) 6 (106), 1998, s. 7.

⁴⁹ Jan ŠŤOVÍČEK, *Hájek, Žďárští a Martinicové*, SO 8 (108), 2000, s. 30.

⁵⁰ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna...*, s. 29.

⁵¹ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 102.

⁵² J. ŠŤOVÍČEK, c. d., s. 32.

⁵³ **Jako nejstarší sestra, hraběnka Nosticová**, je označena v souvislosti s její mladší sestrou Marií Maxmiliánou Evou Terezií: Státní okresní archiv Chrudim (dále SOKA CR), f. Archiv města Luže (dále AML), nezpracovaná část (dále n. č.) – přírůstkové číslo (dále p. č.) 68/1999, *Memorabilien Buch des Städtchen Lusche vom Jahre 1836*, s. 48.

Jako prvorozenou (1622) ji označuje: V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna...*, s. 32. A. Podlaha ve své knize datum neuvádí, ale též ji označuje jako prvorozenou v souvislosti s jejím onemocněním 3. listopadu 1624 a onemocněním jejího bratra Adama Eusebia dne 26. listopadu téhož roku. A. PODLAHA, c. d., s. 233.

za Jana Hartvíka, hraběte Nostice.⁵⁴ Druhým potomkem byl vytoužený prvorozený syn *František Adam Eusebius*, který se narodil pravděpodobně roku 1623.⁵⁵ Dále se rodina Žďárských rozrostla o dcery, jimiž byli: *Anna Kateřina*, později provdaná za Františka Štěpána Alexandra z Magnis;⁵⁶ *Polyxena Ludmila*, později provdaná za Františka Václava Švihovského z Rýzemberka, po jehož smrti pojala za manžela Ignáce Karla hraběte ze Šternberka; *Johanka Eusebie Barbora*, později provdaná za Sigmunda hraběte Myslíka z Hyršova, po jehož smrti znovu provdaná za Karla Leopolda hraběte Millesimo; *Marie Maxmiliána Eva Terezie*, později provdaná za Jindřicha Vilíma Slavatu, po jehož smrti provdaná za Kryštofa Františka Hyserleho z Chodova a *Terezie Eleonora* později provdaná za Petra z Ugarte.⁵⁷ Přeživších potomků, kteří dosáhli dospělosti, bylo dohromady sedm. Celkový počet dětí činil osm, neboť v roce 1629 se manželům Žďárským narodil druhý, předčasně zemřelý syn *Ferdinand Jaroslav Eusebius*. Současně dle nejnovějších poznatků bylo potomků nejméně osm, což zakládá domněnku, že tento počet nemusí být konečný.⁵⁸

Florián Jetřich Žďárský ze Žďáru v roce 1623 založil Loretánskou kapli Panny Marie v Hájku u Prahy, čímž položil nejen základ této sakrální stavbě, ale současně inspiraci pro své potomky.⁵⁹ Syn František Eusebius pokračoval v díle svého otce a poutní místo v Hájku dále rozvíjel. Loretánskou kapli P. Marie rozšířil, povolal pro zajištění duchovní správy františkány a zřídil zde jejich konvent. F. Jetřich se stal inspirací i pro své dcery. Příkladem svého otce se rozhodla následovat i Marie Maxmiliána Eva, která 14. srpna 1667 započala se stavbou kaple P. Marie Pasovské.⁶⁰ Tvůrčí podněty otce a svých sourozenců napodobila i Terezie Eleonora, když 12. května 1692 položila základní kámen poutního kostela

---

⁵⁴ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna...*, s. 32.

⁵⁵ **Názory na datum narození Františka Adama Eusebia se liší.** Více o tomto sporném údaji v kapitole *FRANTIŠEK ADAM EUSEBIUS*. Uvedený údaj vychází z poznatků nejnovější literatury posledních let: Josef HAUSMANN, Něco o Kladně a o Žďárských ze Žďáru na Kladně, Posel z Budče: almanach poutníků na staroslavnou Budeč (dále jen PB) 28, 2011, s. 20. Srov. E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 110. Srov. M. BUBEN, *Encyklopedie...*, III., I. svazek..., s. 324. Srov. K. BERÁNEK a kol., c. d., s. XV.

⁵⁶ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 108.

⁵⁷ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna...*, s. 32–34 a 47.

⁵⁸ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 106–108.

⁵⁹ A. PODLAHA, c. d., s. 232.

⁶⁰ Pavel VLČEK, Petr SOMMER a Dušan FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 2002, s. 193 a 355.

Panny Marie Bolestné.⁶¹ Tyto zmíněné tvůrčí aktivity, včetně života donátorů, jsou předmětem následujících kapitol.

1.1 FLORIÁN JETŘICH

Florián Jetřich Žďárský ze Žďáru se narodil dne 9. května 1598⁶² a byl synem Jana mladšího ze Žďáru, pána na Červeném Újezdě a Tachlovicích a rozené Kateřiny Škrovádové ze Škrovádu.⁶³ Florián byl vychovaný ve víře podobojí, ale později konvertoval k římskokatolické církvi.⁶⁴ Po smrti Floriánova děda Gottharda Žďárského (který byl pravděpodobně utrakvistou) a otce Jana mladšího, byl mladý Žďárský vychováván prastrýcem Ctiborem Tiburcím Žďárským (s kladným vztahem k jezuitům) a později jeho synem – strýcem Janem Jiřím.⁶⁵ Po svém otci Janovi mladším zdědil Tachlovice a Hostivice, po dědovi Gotthardovi (též uváděno Gerhardovi) Floriánovi Žďárském Červený Újezd, a Svárov. Při porovnání celých jmen Floriána a jeho děda je zcela patrná shoda křestního jména. Je tak názorně vidět, rodová soudržnost a tradice, která měla více podob, než jen generační předávání majetku. Šlechta byla v mnoha ohledech zdrojem inspirace pro ostatní stavy. Toto rodové propojení později začal napodobovat i měšťanský stav. Dá se tedy předpokládat, že toto jmenné generační propojení, které lze pozorovat u konzervativní části obyvatel i dnes, má svůj původ v inspiraci v těchto dřívějších společenských elitách.

Další získané dědictví J. F. Žďárského bylo po strýci z dědovy strany Petrovi v podobě Veliké Kvíce, k čemuž v roce 1615 přidal panství kladenské, dědictví po svém prastrýci Ctiboru Tiburcím Žďárském.⁶⁶ Ke zmíněnému dědictví lze doplnit, že utrakvista děd Gotthard přiznával roku 1603 za panství Červený Újezd 234 berního osedlého a Ctibor Tiburcí za panství kladenské téhož roku, přiznával

---

⁶¹ Pavel IMRICH, *Rychnovsko: Orlické hory a Podorlicko*, Rychnov nad Kněžnou 1996, s. 36.

⁶² **Datum narození 15. prosince 1608 uvádí:** V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna...*, s. 29. **Novější literatura uvádí datum 1598:** K. BERÁNEK a kol., c. d., s. XV. Srov. J. KOVAŘÍK, c. d., s. 7. Srov. J. ŠTOVÍČEK, c. d., s. 30. **Nejnověji a nejpřesněji uvádí:** E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 102.

⁶³ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 102.

⁶⁴ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna...*, s. 29.

⁶⁵ J. KOVAŘÍK, c. d., s. 7.

⁶⁶ A. PODLAHA, c. d., s. 48.

celkem 208 a půl berního osedlého. Později v roce 1615 přiznával Jan Jiří Žďárského z Kladna v poručnictví za Floriána Jetřicha 232 osedlého (Červený Újezd) a za své kladenské panství 227 a půl osedlého. Obě panství, která byla dříve rozdělena mezi bratry Gottharda Floriána a Ctibora Tiburcího se nyní spojila. Nejprve v poručnických rukou Jana Jiřího Žďárského a později v rukou Floriána Jetřicha. Tímto společným majetkem představovali Žďárští nejbohatší rytíře ve Slánském kraji, které ještě rozšířili (do stavovského povstání)⁶⁷ o „*Kyšice (1577), Nučice (1576), Břve (1585), Hostivice se Zličínem (1608) a Hnidousy (1613)*“.⁶⁸

Florián Jetřich Žďárský byl odchovaný zejména svým zbožným strýcem Ctiborem Žďárským a sám se stal horlivým katolíkem. Nová konfesijní příslušnost mu ve spojení s rozsáhlým majetkem umožnila v následujících letech sňatek s dcerou velmože Jaroslava Bořity z Martinic, Alžbětou Korunou z Martinic.⁶⁹ Tento sňatek však neproběhl zcela hladce, jak by se mohlo na první pohled zdát. Z pozice majetku byl tento sňatek zcela přiměřený, ale společensky již méně. Florián Jetřich Žďárský patřil do stavu rytířského, zatímco Martinicové představovali stav panský. Jaroslav Bořita z Martinic sice nebyl proti tomuto sňatku, nicméně jednání protahoval. Do těchto námluv navíc zasáhlo stavovské povstání, čímž se celé vyjednávání komplikovalo. Martinicové za pomoci Žďárských utíkají z Prahy do exilu v Pasově. Oproti tomu Florián Jetřich dne 1. října 1619 podepisuje přísahu na stavovskou konfederaci.⁷⁰ V roce 1620 se i Florián Jetřich ocitá v Pasově po boku Martiniců, kde dál vyjednává s Jaroslavem Bořitou o sňatku s Alžbětou.⁷¹ Je na místě otázka, zda podpis přísahy byl ze strany Floriána pouhým politickým kalkulem, nebo spíše vynucenou záležitostí ve zjištěné době? Rovněž se nabízí úvaha o ochraně po generaci stmelovaného panství, což byla jistě jedna z priorit šlechtice uvědomujícího si generační sounáležitost. Faktem však zůstává, že Florián byl katolíkem, pomáhal katolickým Martinicům s jejich útekem ze země, měl stále zájem o Alžbětu Korunu, jejíž otec se navíc stal pro odbojné stavy hlavním nepřítelem země. V závěru sám cestuje z Čech do Pasova, kde dále dojednává svatební smlouvu.

---

⁶⁷ J. KOVAŘÍK, c. d., s. 8.

⁶⁸ *Tamtéž.*

⁶⁹ A. PODLAHA, c. d., s. 48.

⁷⁰ J. KOVAŘÍK, c. d., s. 9

⁷¹ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna...*, s. 29.

Jednání však ani zde nebyla příliš jednoduchá, neboť Jaroslav Bořita dobře věděl o Floriánově podpisu přísahy stavům a obával se konverze svého budoucího zetě i své dcery. Chtěl mít jistotu, že jeho vůle bude respektována i v budoucnu. Z tohoto důvodu uplatnil svoji rodičovskou autoritu, mající postavení individuálního zákona a vyžadoval v době vrcholícího stavovského povstání roku 1620 od svého nastávajícího zetě Floriána Jetřicha Žďárského a své dcery Alžběty Koruny písemný příslib, že „...navždy setrvají věrni katolické víře a nevrátí se z exilu zpět do Čech, dokud nedojde k vítězství císařských zbraní, aby tam nepodlehli pokušení přestoupit k některé z protestantských konfesí“.⁷² Aby tento písemný závazek měl svoji váhu, byl podepřen majetkovou sankcí v podobě odnětí věna. Nutno dodat, že takový postup vyžadující si poslušnost synů a dcer i po uskutečnění sňatku nebo posmrtně prostřednictvím testamentů v otázkách majetkových, konfesionálních nebo zcela jiných, avšak pro rodiče důležitých, byl zcela běžný a vnímaný jako součást každodennosti. Podobný případ rodičovské autority představuje Václav Budovec, který zakazoval svým synům navštívit Itálii v obavě z možné změny konfese.⁷³ Další podobný případ lze nalézt přímo u Žďárských. František Adam Eusebius chtěl patrně zachovat celistvé panství budované po generace a odkázal jeho většinový podíl potomkům rodu Žďárských v Sasku. Testament současně obsahoval podmínku, že dědicové musí konvertovat ke katolické víře.⁷⁴ Z těchto uvedených příkladů je patrné, že Jaroslav Bořita z Martinic jednal v duchu zvyklostí své doby, byť to dnešní společnosti může připadat jakkoliv despotické. Vzhledem k poměrům v Čechách, podpisu přísahy Floriánem byla obava Martinice zcela opodstatněná.

Sňatek Floriána Jetřicha Žďárského s Alžbětou Korunou uskutečněný v roce 1620⁷⁵ v Pasově i za podmínky stanovené J. Bořitou z Martinic bylo, jak se později ukázalo velmi klíčové životní rozhodnutí. Florián po návratu do Čech byl obviněn na základě svého podpisu přísahy (ze dne 1. října 1619) z účasti na vzpouře. Zde se prvně projevil kladný vliv jeho uskutečněného sňatku. Díky intervenci svého tchána Jaroslava Bořity z Martinic mu byl dne 31. října udělen

---

⁷² P. MAŤA, c. d., s. 546.

⁷³ *Tamtéž*, 546 a 890.

⁷⁴ J. KOVAŘÍK, c. d., s. 10.

⁷⁵ **Datum sňatku J. F. Žďárského v roce 1617 nesprávně uvedeno:** A. PODLAHA, c. d., s. 48. **V. V. Jeníček popisuje, jak Martinic souhlasil se sňatkem své dcery s J. F. Žďárským v Pasově roku 1620, kde oba muži pobývali v knize:** V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna...*, s. 29. **Datum svatby 1620 v Pasově potvrzuje:** K. BERÁNEK a kol., c. d., s. XV. **O vynuceném slibu v souvislosti se sňatkem roku 1620:** P. MAŤA, c. d., s. 546.

císařský pardon⁷⁶ od Ferdinanda II.⁷⁷ Tento okamžik znamenal pro Floriána Žďárského stabilizaci jeho životní situace a start k získání nových příležitostí. Nastávající období konfiskací přímo vybízelo k rozšíření majetkové základny. Florián Jetřich využil situace stejně jako mnozí další a „...koupil za téměř 78 tisíc kop míšenských z konfiskátu Štampachů panství Vičice. Za odhadní cenu 12 tisíc kop získal i Libočany Viléma ml. z Doupova, za 8 tisíc kop Hrušovany Hochhauzerů a za 11 tisíc kop Vtelno Kaplířů“.⁷⁸

Jak již bylo výše uvedeno, mezi Žďárskými a Martinici panovala jistá společenská nerovnost, kterou bylo třeba odstranit. Zde se opět projevila výhoda sňatku Floriána Jetřicha s Alžbětou Korunou. Byl to opět tchán J. Bořita z Martinic, který pomáhal Floriánovi k povýšení z rytířského stavu do panského. O této tchánově pomoci svědčí výpověď sekretáře říšské kanceláře *Heřmana z Questenberka* popisující v roce 1622 nečekanou návštěvu dvou poslů Jaroslava Bořity z Martinic a Floriána Jetřicha Žďárského. Předmětem návštěvy obou poslů byla intervence za rychlé vyřízení žádosti o hraběcí titul Floriána Jetřicha. Požadavek o přímluvu ve prospěch Žďárského žádosti byl provázen vyjmutím dvou pěkných zlatých řetězů,⁷⁹ z nichž jeden byl určen pro Heřmana z Questenberka a druhý pro jeho nadřízeného. Poté co se Questenberk rozpakoval dar přijmout, hodili poslové oba řetězy na stůl a opustili kancelář. Ať už tento příklad korumpování v nás vzbuzuje jakékoliv emoce a rozpaky v kontextu s katolickou morálkou Martiniců nebo Žďárských, patřil k zavedené dobové praxi, ba dokonce vyjadřoval výraz úcty.⁸⁰ Díky pomoci svého vlivného tchána získal rytíř Florián Jetřich Žďárský dne 4. srpna roku 1622 titul říšského barona.⁸¹ Tento titul mu byl dne 22. května 1627 rozšířen pro České země. Baronem Florián Jetřich Žďárský nezůstal příliš dlouho, již 13. listopadu 1628 získal rovnou říšský hraběcí titul. Přeskočil tak hraběcí titul pro Čechy a získal říšský, který byl nově uznávaný i v Čechách a hodnocený mnohem prestižněji. Když už se zdálo, že nelze stoupat výše, získal

---

⁷⁶ „*Hůře dopadli Žďárští z nekladenských větví. Jan Šebestián na Přívlacích (Žatecko) byl odsouzen ke ztrátě poloviny jmění, Jan Václav na Žďáře ke ztrátě třetiny jmění.*“ Jan Václav na Žďáře odešel roku 1628 z konfesionálních důvodů do Saska, jak uvádí: J. KOVAŘÍK, c. d., s. 9.

⁷⁷ K. BERÁNEK a kol., c. d., s. XV.

⁷⁸ J. KOVAŘÍK, c. d., s. 9.

⁷⁹ Zlatý řetěz byl typickým příkladem tzv. čestného daru, též víno či zvěřina. Jejich hodnota byla pokládána za symbolickou. Naopak peněžní dary byly obecně považované za nepatřičné, což nepopírá jejich výskyt. Více o této praxi obdarovávání v knize: P. MAŤA, c. d., s. 204–205.

⁸⁰ *Tamtéž.*

⁸¹ K. BERÁNEK a kol., c. d., s. XV.

hrabě F. J. Žďárský dne 3. července 1631 obzvláště hodnotné a prestižní ocenění od císaře Ferdinanda II., kterým bylo jmenování velkým dědičným palatinem.⁸² Tak výjimečné ocenění uděloval císařský dům jen velmi úzkému okruhu šlechticů, které pokládal za své skutečné opory. Paradoxně toto ocenění získal Florián dříve než Jaroslav Bořita z Martinic (1633), který mu s prudkým společenským vzestupem všemožně pomáhal.⁸³

Vzestup Žďárského na poli majetkovém i společenské prestiže bylo záležitostí přítomnosti. Jako každého jiného šlechtice jej zajímala budoucnost ve smyslu předání rodové pochodně mužskému potomku. V souvislosti s narozením potomka podnikl manželský pár Žďárských poutní cestu do italského Loreta a Assisi. Vzhledem k tomu, že informace se v datu narození jejich syna Františka Adama Eusebia liší, není zcela jednoznačné, zda návštěva Itálie proběhla před narozením potomka nebo až poté.⁸⁴ Literární zdroje se však shodují na jejím uskutečnění v roce 1622. Stejná shoda panuje ohledně položení základního kamene Lorety dne 12. června 1623 v lesíku u Červeného Újezdu, nazvaném Hájek⁸⁵ (též označovaného: *Valdhal, Sacra silva*).⁸⁶ Svůj název si toto místo vysloužilo dle vysazeného lesíka v roce 1589. Výstavba Loretánské kaple byla tzv. „*ex voto*“⁸⁷ za narození syna.⁸⁸ Vzhledem k tomu, že při zajištění duchovní správy na svém kladenském panství spolupracoval Florián Žďárský s jezuiti, příliš nepřekvapí přítomnost pátera Albrechta Chánovského z Tovaryšstva Ježíšova při položení základního kamene. Na druhé straně zasvěcení poutního místa v Hájků bylo inspirováno kultu P. Marie a sv. Františka z Assisi, v souvislosti se zmíněnou zbožnou cestou do Itálie. Tímto byl předznačený jeho budoucí duchovní směr a správa církevním řádem františkánů. Loretánská kaple byla dokončena v roce 1624

⁸² „Na Žďárské tak panovník delegoval některé své pravomoci, mezi nimiž vynikalo právo povyšovat do nižšího šlechtického stavu, propůjčovat erb a přídomek, legitimizovat nemanželské děti, osvobození od cel a mýt či právo razit vlastní mince.“ Citováno: E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 105.

⁸³ *Tamtéž*.

⁸⁴ Více o tomto sporném údaji v kapitole *FRANTIŠEK ADAM EUSEBIUS*.

⁸⁵ **Podle varianty uvedené v knize A. Podlahy a V. V. Jeníčka byla pouť vykonána v roce 1622 před narozením potomka:** A. PODLAHA, c. d., s. 232. Srov. V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna...*, s. 31. **Dle knihy K. Beránka byla pouť vykonána rovněž v letech 1621–1622, současně připouští variantu vykonané cesty po narození syna, byť za pravděpodobnější označuje cestu před jeho narozením:** K. BERÁNEK a kol., c. d., s. XV.

⁸⁶ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna...*, s. 31.

⁸⁷ „*Ex voto*, lat. podle slibu. Např. chrámová (votivní) stavba vybudovaná podle slibu, např. z vděčnosti za pomoc.“ Citace: P. VLČEK, P. SOMMER a D. FOLTÝN, c. d., s. 714.

⁸⁸ *Tamtéž*, s. 193.

s následným vysvěcením dne 2. července 1625 arcibiskupem Pražským, kardinálem Arnoštem Harrachem při slavnosti Navštívení P. Marie.⁸⁹ „V kapli byla umístěna soška Panny Marie Loretánské z Itálie přinesená a s původní soškou dotýkaná“.⁹⁰ Tato okolnost byla velice důležitá, neboť panovala představa, že zázračná moc se tímto dotekem přenese z originálu na kopii. Jako téměř každé poutní místo, tak i Hájek se stal svědkem mnoha zázraků a uzdravení. Jeho obliba prudce rostla a již v roce 1626 (rok po vysvěcení) napsal učitel Václav Burina Jesenický z nedalekého Svárova první knihu o Hájku. Publikace byla vydaná v Praze u knihtiskaře Pavla Sessia a popisovala mnohá uskutečněná zázračná dobrodiní v Hájku.

Florián Jetřich Žďárský byl zjevně mužem důsledným, neboť v okamžiku kdy vyšlo najevo, že kaple nesplňuje přesné parametry Loretánského svatostánku, dal ji téměř celou zbořit a roku 1630 vystavěl zcela novou. Je pravděpodobné, že v tomto případě hrála svoji roli i osobní prestiž. Představa, že okolní svět bude znát pravdu o nepravém svatostánku na jeho panství, by byla značně degradující. I tuto novou kapli světil Kardinál Arnošt Harrach dne 8. září 1630, za přítomnosti významných osobností⁹¹ jakými byli: „...Adam hrabě z Valdštýna, nejvyšší purkrabí král. Českého, Jaroslav Bořita z Martinic, v království Českém nejvyšší hofmistr, a manželka jeho Marie Eusebie rozená Štenberková se svými dvěma dceruškami Lucií a Barborou, Paris hrabě z Ladronu s manželkou svou Annou Marií rozenou hraběnkou Žďárskou, Jaroslav hrabě ze Štenberka, pán na Lnářích...“.⁹² Účast Martiniců na slavnostním svěcení byla jednak díky příbuzenským i přátelským vztahům se Žďárskými a jednak z vlastního zájmu o samotný svatostánek, o čemž svědčí pozdější realizace Loretánských kaplí na panstvích Martinických synů.⁹³

Poutní místo Hájek nebylo jedinou duchovní aktivitou Floriána Jetřicha Žďárského. Jeho zájmem bylo komplexní zajištění církevní správy na svém panství. Zpočátku tento úkol řešil formou jezuitské misie, o kterou požádal v roce 1627 pro své kladenské panství. O rok později se obrátil na arcibiskupa kardinála Harracha pro zajištění stálého duchovního na tomto panství s návrhem na P. Hilára z řádu

---

⁸⁹ A. PODLAHA, c. d., s. 232.

⁹⁰ *Tamtéž*.

⁹¹ *Tamtéž*, s. 232–236.

⁹² *Tamtéž*, 235–236.

⁹³ J. ŠŤOVÍČEK, c. d., s. 32.

kazatelského. V místě, kde jeho strýc Ctibor Žďárský nechal v roce 1610 zbudovat domeček zvaný „Lazaret“ pro poddané zasažené morem či jinou vážnou nemocí dal Florián roku 1630 postavit kapličku. Zasvěcení kaple odpovídalo křesťnému jménu jeho patrona sv. Floriánovi a křesťnému jménu patronky své manželky sv. Alžbětě. Pro upevnění víry roku 1648 opět povolal misionáře z řad Tovaryšstva Ježíšova, jimiž byli Vilém Menino a Valentin Joannides.⁹⁴

Je možné, že právě díky kontaktům s jezuitou byl F. J. Žďárský obeznámen s latinsky psaným spisem „*Lauretanae historiae libri V.*“ vydaným v Římě roku 1598 od Horatia Tursellina z Tovaryšstva Ježíšova, v jehož dodatku Jiří Ferus (Plachý⁹⁵), též z Tovaryšstva uvádí informace o kapli v Hájku.⁹⁶ V roce 1630 vyšel český překlad tohoto díla pod titulem „*Slawa Neyswětěgssjho Domu Lauretánského*,“⁹⁷ který vlastním nákladem vydal Florián Jetřich Žďárský společně se svou chotí Alžbětou Korunou rozenou z Martinic prostřednictvím tiskárny pana *Pauluse Sessiuse* na Starém Městě Pražském.⁹⁸ Vydání tohoto překladu lze chápat nejen jako šíření slávy poutního místa v Hájku, ale také jako další poděkování v řadě manželského páru prozřetelnosti.

V roce 1649 zemřela hraběnka Alžběta Koruna Žďárská rozená z Martinic a nedlouho po ní dne 7. května 1653 zesnul její manžel říšský hrabě Florián Jetřich Žďárský ze Žďáru, císařský rada, komorník, soudce zemský, místodržící království a královský dvorský maršálek Českého království. Oba spočinuli v rodové hrobce hrabat Žďárských v kapli sv. Anny v katedrále sv. Víta v Praze.⁹⁹

---

⁹⁴ A. PODLAHA, c. d., s. 48.

⁹⁵ K. BERÁNEK a kol., c. d., s. 2.

⁹⁶ A. PODLAHA, c. d., s. 236.

⁹⁷ Orazio TORSELLINI, *Slawa Neyswětěgssjho Domu Lauretánského*. Wytisštěná w Starém Městě Pražském: v Pawla Sessya, 1630. [14], 184 [i.e. 183] s., [1] obr. příl.

⁹⁸ K. BERÁNEK a kol., c. d., s. 2. Srov. Databáze Národní knihovny ČR, SKČR. Systémové číslo: 005472294.

⁹⁹ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 106.

1.2 FRANTIŠEK ADAM EUSEBIUS

František Adam Eusebius byl jediný přeživší mužský potomek Floriána Jetřicha Žďárského ze Žďáru a Alžběty Koruny, rozené z Martinic.¹⁰⁰ Jeho datum narození není dosud přesně identifikováno. Podle nejnovějších poznatků je F. A. Eusebius narozen dne 6. července nejpravděpodobněji roku 1623.¹⁰¹ Stal se dědicem a nositelem rodové pochodně po zesnulém říšském hraběti Floriánu Jetřichu Žďárském, jako druhý říšský hrabě v řadě. Jeho jméno František má pravděpodobně odezvu ve zbožné cestě jeho rodičů do Itálie, kde navštívili město Assisi, rodiště sv. Františka.¹⁰² Jméno Eusebius očividně odkazuje na jeho babičku z matčiny strany Marii Eusebii z Martinic, rozenou ze Šternberka.¹⁰³ Jeho matka Alžběta Koruna, rozená z Martinic, zřejmě tímto chtěla poukázat na rodovou spřízněnost s Martinici a současně se slavným rodem Šternberků. Možná o to více, neboť byla nejstarší dcerou J. Bořity a jeho první manželky.¹⁰⁴ Tato návaznost na předky se u Žďárských opakuje, protože podobně tomu bylo u otce F. A. Eusebia, který získal křestní jméno Florián po svém dědovi z otcovy strany Gotthardovi Floriánovi Žďárském (viz kapitola *FLORIÁN JETŘICH*).¹⁰⁵ Současně v kapitole *ROD, RODINA, OSOBY DONÁTORŮ ŽĎÁRSKÝCH* je poznámka o narození druhého předčasně zemřelého syna *Ferdinanda Jaroslava Eusebia Žďárského* v roce 1629.¹⁰⁶ I zde, si jeho matka Alžběta Koruna dala velmi záležet

¹⁰⁰ E. KOSINA, *Památná Homol...*, II., s. 18–19.

¹⁰¹ A. Sedláček uvádí rok narození 1623 v díle: A. SEDLÁČEK, *Místopisný slovník...*, s. 205. **Rok narození 1623 uveden v díle: Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. dvacátýsedmý díl: Vůz - Žyžkowski: se 13 přílohami a 207 vyobrazeními v textu**, Praha 1908, s. 764. A. Podlaha se přiklání k datu 6. července 1624 (Současně odkazuje na Labeho spis „*Malus inter Ligna Sylvarum*,” kde je datum 1621 a zároveň v interpretaci spisku Buriana Jesenického z roku 1626 uvádí datum 6. července 1624; pamětní kniha klášterní A obsahuje datum 1623 a dle Riegrova Slovníku naučného 6. července 1624.) v díle: A. PODLAHA, c. d., s. 232. V. V. Jeníček uvádí datum 6. července 1624 v knize: V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna...*, s. 31. K. Beránek připouští rok 1621, ale přiklání se spíše k roku 1623: K. BERÁNEK a kol., c. d., s. XV. E. Voráček a kol., na základě zbožné cesty do Itálie vylučují datum 1621 a 1622, kdy se narodila sestra *Kateřina Marie*; nevylučují datum uváděné A. Podlahou a V. Bartůňkem 1624, nicméně se přiklání k datu 1623: E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 106–110 a 208. Autor M. M. Buben jako jediný přichází s informací, že F. A. Eusebius se narodil ještě v cizině (v rámci cesty do Itálie) v roce 1623, což by do jisté míry vysvětlovalo stále nejasnosti: M. BUBEN, *Encyklopedie...*, III., I. svazek..., s. 324.

¹⁰² K. BERÁNEK a kol., c. d., s. XV.

¹⁰³ A. PODLAHA, c. d., s. 236.

¹⁰⁴ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 102.

¹⁰⁵ A. PODLAHA, c. d., s. 48.

¹⁰⁶ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 108.

na viditelném propojení s jejími předky. Lze si tak povšimnout ještě většího důrazu, neboť získal křestní jméno Jaroslav odkazující na rodinu Martiniců, k dědovi Jaroslavovi Bořitovi. Zároveň druhé křestní jméno Eusebius, které již jednou použila pro svého prvního syna, opět zdůrazňuje návaznost na slávu rodu Šternberků. Je otázka, zda druhé použití křestního jména znamenalo pouze potvrzení rodové spřízněnosti se Šternberky, nebo mělo ještě jiný význam? Nabízí se tak možné vysvětlení, že kromě rodové návaznosti mohlo být jméno Eusebius ještě vyjádřením sourozenecké (bratrské) soudržnosti.

Výchozí pozice Františka Adama Eusebia byla víc než dobrá. Rozsáhlý majetek, který se v rukou jeho otce koncentroval z různých dědických podílů, byl navíc doplněn o společenské postavení a prestiž (hraběcí tituly, palatinát). Samotnému Františkovi se již od dětství dostávalo kvalitního vzdělání, které mohl dále rozvíjet. Příkladem je jeho kavalírská cesta do Itálie, uskutečněná v polovině 40. let. V italské Sieně v roce 1644 studoval na katolické univerzitě.¹⁰⁷ Z tohoto je patrné, že s mladým Žďárským rodiče počítali jako s dědičným nástupcem. Bylo tedy nezbytné, aby získal co nejlepší vzdělání, jehož by uplatnil při správě rozsáhlého panství. Podobně se dá očekávat, že si rodiče představovali i jeho společenský růst minimálně v míře svého otce. V obou případech bylo prospěšné studium právě v cizině, neboť jedině zde mohl získat mladý Žďárský potřebný rozhled.

František Adam Eusebius pokračoval v započaté práci svého otce Floriána, i když ve zcela jiném duchu. Stal se sice dvorním a komorním radou královského soudu, hejtmanem Slánského kraje a palatinem, nicméně veškerý jeho zájem byl upřen k rozvoji poutního místa v Hájku.¹⁰⁸ Zatímco jeho otec Florián Jetřich Žďárský bývá označován za horlivého katolíka,¹⁰⁹ pak jeho syn Eusebius byl přímo pohlcen fenoménem barokní zbožnosti. Nikdy se neoženil a stal se ikonou zbožného muže,¹¹⁰ který „... *proslul jako štědrý podporovatel církve a dobrodinec lidí na svých panstvích. Věnoval se například obnově a vybavení kladenského chrámu Nanebevzetí Panny Marie, pomáhal kladenské škole i tamnímu špitálu a později propouštěl*

---

¹⁰⁷ *Tamtéž*, s. 110.

¹⁰⁸ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna...*, s. 31–32.

¹⁰⁹ A. PODLAHA, c. d., s. 48.

¹¹⁰ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 110.

i některé své lidi z poddanství.¹¹¹ Jeho zbožnost, dobročinnost, láska k bližnímu, touha pomáhat nápadně připomíná samotného sv. Františka z Assisi. Pravděpodobně vzor, kterému se poslední Žďárský snažil nejvíce podobat.

Hojná návštěvnost poutního místa v Hájku u Prahy si vyžadovala stálou přítomnost duchovního. Již hrabě Jetřich Žďárský si tohoto byl vědom a uvažoval o uvedení nějakého duchovního řádu k Loretánské kapli. Bohužel, zemřel dříve, než tuto myšlenku stačil realizovat.¹¹² Není známo, zda Florián ještě před svou smrtí konzultoval budoucí rozvoj Hájku se svým synem a udělil mu poslední instrukce. Důvody rozhodnutí Františka Adama Eusebia přizvat do Hájku právě františkány mohou být různé. Lze si představit, že volba církevního řádu vycházela ze vzájemné dohody s otcem, z vnitřního přesvědčení Eusebia (vzor sv. Františka z Assisi), nebo z církevní logiky vztahu bratrstev k Loretánskému svatostánku. Loretánský barok se těšil největší oblibě zejména u františkánů, minoritů a kapucínů, kteří stavěli loretské domky i uprostřed svých kostelů.¹¹³

F. A. Eusebius dopisem ze dne 6. září 1659¹¹⁴ oslovil kapitolu františkánské provincie, toho času shromážděnou v Jindřichově Hradci s žádostí o vykonávání duchovní služby v Hájku¹¹⁵ s návrhem na *P. Donula* a *P. Ivona*.¹¹⁶ Františkánská kapitula obratem, již 8. září téhož roku žádosti vyhověla a z konventu v Jindřichově Hradci vyslala čtyři řeholníky, které skutečně vedl *P. Donulus Palea (Pleva)*. Z počátku byli bratři provizorně ubytováni v poustevně, nicméně již 28. března 1663 uzavřel Eusebius smlouvu o výstavbě kláštera se stavitelem *Carlem Luragem* a *Giovannim Domenicem Orsim*.¹¹⁷ V rámci této smlouvy se Žďárský zavázal k zaplacení 4.500 zlatých architektům, k dodávce piva na jejich občerstvení v hodnotě 200 zlatých a zajištění potřebného stavebního materiálu.¹¹⁸ Stavební

---

¹¹¹ *Tamtéž*, s. 110–111.

¹¹² A. PODLAHA, c. d., s. 236.

¹¹³ Bohumil ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin, V.*, Olomouc 2008, s. 132–133.

¹¹⁴ **Adresováno generálnímu komisaři řádu *P. Pavlovi de Tauris*.**

¹¹⁵ A. PODLAHA, c. d., s. 236.

¹¹⁶ K. BERÁNEK a kol., c. d., s. XVI.

¹¹⁷ M. BUBEN, *Encyklopedie..., III., I. svazek...*, s. 325.

¹¹⁸ Národní archiv (dále NA), f. Archiv České františkánské provincie (dále AČFP) 1368 (1283) – 1950, karton (dále kart.) 118, inventární číslo (dále inv. č.) 2616–2618, *Kontrakt na klášter v Hájku. Opis kontraktu dokládá objednávku mezi Františkem Adamem Eusebiem Žďárským a Carlem Luragem s Giovannim Domenicem Orsim dne 28. března 1663, která neuvádí jednotlivé položky zálohy, ale již celkovou částku 4.500 zlatých.*

projekt konventu v sobě zahrnoval současně i využití západního křídla jako sídla fundátora.

Podle představ Františka Eusebia měl být konvent nejméně pro dvanáct řeholníků (osm kněží a čtyři laické bratry). Pro tento účel zřídil fundaci 20.000 zlatých rýnských na kladenském a újezdském panství, z nichž předpokládané roční úroky 1.200 zlatých měly pokrýt stravu řeholníků. Současně zřídil nadaci v částce 10.000 zlatých rýnských, ze které výnos měl pokrýt náklady na údržbu kaple, kláštera a zajištění světel kaple.¹¹⁹

Základní kámen budoucího kláštera byl položen ještě v roce 1663. Bohužel, kompletní dostavby konventu se již donátor nedožil. Za jeho života došlo k vybudování východního křídla s věží (na níž byl 8. ledna 1669 vztyčen kříž)¹²⁰ a s hodinami, když dne 7. dubna 1670 na zámku v Kladně tento neženatý druhý říšský hrabě František Adam Eusebius Žďárský ze Žďáru zemřel.¹²¹ Poslední mužský potomek rodu Žďárských byl dle své poslední vůle pohřben ve františkánském hábitu v katedrále sv. Víta.¹²² Současně jeho srdce bylo uloženo pod prvním stupněm mariánského oltáře v Loretánské kapli.¹²³ Na zem pak byl položen kámen s nápisem: „*Sepultura cordic Fran. Eusebii comitis a Sora*“ („Hrob srdce Františka Eusebia hraběte ze Žďáru“).¹²⁴ Dostavbu františkánského konventu následně dokončili v roce 1681 správci majetku Žďárských, spříznění smečenští Martinicové.¹²⁵

---

¹¹⁹ A. PODLAHA, c. d., s. 238. **Nadační částky 1.200 a 10.000 zlatých dokládá nedatovaný opis Fundace Žďárského pro poutní místo Hájek:** NA, f. AČFP 1368 (1283) – 1950, kart. č. 118, inv. č. 2616–2618, *Extrakt z testamentu a fundace pro konvent Svatý Hájek*.

¹²⁰ *Tamtéž*, s. 239.

¹²¹ M. BUBEN, *Encyklopedie..., III., I. svazek...*, s. 325.

¹²² A. PODLAHA, c. d., s. 239.

¹²³ K. BERÁNEK a kol., c. d., s. XVI.

¹²⁴ M. BUBEN, *Encyklopedie..., III., I. svazek...*, s. 325.

¹²⁵ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 111.

1.3 MARIE MAXMILIÁNA EVA TEREZIE

Marie Maxmiliána Eva Terezie, rozená hraběnka ze Žďáru,¹²⁶ byla dcerou hraběcího páru Floriána Jetřicha Žďárského ze Žďáru (1598–1653¹²⁷) a Alžběty Koruny, rozené z Martinic (1603, 1604–1649).¹²⁸ Narodila se dne 8. září 1637 (bez známek života¹²⁹) v Praze na Hradčanech, v místě, kde dnes stojí Černínský palác.¹³⁰ Byla v pořadí pátou dcerou, byť se doposud mělo za to, že byla nejmladší.¹³¹ Od svých sedmi let byla po dobu jednoho a půl roku dána na výchovu ke své tetě,¹³² zbožné vdově *Evě Altheimové*, rozené ze Šternberka.¹³³

Po smrti její matky Alžběty Koruny v roce 1649,¹³⁴ byla na vychování u svého strýce Jiřího Bořity z Martinic. Vzhledem k tomu, že strýc Jiří Bořita byl zástupcem Nejvyššího kancléře krále, zdržoval se s neteří střídavě v Praze a u dvora Ferdinanda III. ve Vídni. A právě zde, se Marie Maxmiliána seznámila s Jindřichem Vilémem Slavatou, synovcem Viléma Slavaty nejvyššího kancléře, jehož následně ve Vídni dne 9. ledna 1651 pojala za manžela. V roce 1653 se manželům Slavatovým narodila dcera *Johana Barbora Alžběta*.¹³⁵ Radost z potomka kalilo Marii Maxmiliáně úmrtí jejího otce, říšského hraběte Floriána Jetřicha Žďárského dne 7. května téhož roku.¹³⁶ Následně roku 1654 nečekaně zemřel její manžel Jindřich Vilém Slavata, po němž se majitelkou panství Košumberk, stává jejich dcera Johana Barbora Alžběta Slavatová. Poručnicí,

---

¹²⁶ V některých německy psaných archívních pramenech se objevuje jako hraběnka „von Saar“ např. NA, f. Jesuitika (dále JS) č. 194, signatura (dále sign.) XXX, *Residence v Košumberku (o. Vysoké Mýto)*, kart. 75, inv. č. 1–6, *Projekty fundací pro rezidenci Tovaryšstva Ježíšova na Chlumku při panství Košumberském*.

¹²⁷ P. KRÁL, *Mezi životem...*, s. 335.

¹²⁸ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 102–106.

¹²⁹ SOKA CR, f. AML, n. č. – p. č. 68/1999, *Memorabilien Buch des Städtchen Lusche vom Jahre 1836*, s. 48 uvádí legendu o narození mladé šlechtičny, podle které se matka Alžběta Koruna začala modlit za její přežití. Současně se v blízké Loretě konala bohosluzba, při níž kapucíni ve svých litaniích došli ke slovům Marie, uzdravení nemocných – útočiště křesťanů, dítě procitlo.

¹³⁰ M. BUBEN, *Encyklopedie...*, III., 4. svazek..., s. 356.

¹³¹ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 112 a 209.

¹³² *Tamtéž*, s. 112.

¹³³ SOKA CR, f. AML, n. č. – p. č. 68/1999, *Memorabilien Buch des Städtchen Lusche vom Jahre 1836*, s. 48.

¹³⁴ Tento rok byl pro Žďárské a Martinice náročným, neboť krom její matky Alžběty Koruny, zemřel dne 21. listopadu 1649 i její děd Jaroslav Bořita z Martinic. Přesné datum uvádí: P. KRÁL, *Mezi životem...*, s. 531.

¹³⁵ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 112–114.

¹³⁶ P. KRÁL, *Mezi životem...*, s. 335.

nad z poloviny zadluženém košumberském panství byla ustanovena Marie Maxmiliána. Bohužel, smrt přicházela v překvapivě krátkých intervalech, protože již 15. srpna 1657¹³⁷ umírá v Praze na mor její dcera Johana Barbora Alžběta Slavatová. Tímto se Marie Maxmiliána Eva Terezie, ovdovělá Slavatová z Košumberka, rozená hraběnka ze Žďáru stává jedinou majitelkou panství Košumberk.¹³⁸

Výchozí situace pro mladou šlechtičnu byla velmi náročná, z výše uvedeného shledáváme, že za posledních osm let přišla o svého děda, oba rodiče, manžela i dceru. Současně byla nucena řešit ekonomické otázky správy svého košumberského panství. Vezmeme-li v úvahu, že navíc byla jistý čas zaměstnávána mateřskými povinnostmi v souvislosti s dcerou Johanou Barborou Alžbětou, pak jen stěží mohla být plně zasvěcena do řízení panství, které se navíc nacházelo z poloviny zadlužené (chyběla i finanční rezerva, protože žádného věna nedostala¹³⁹).

Marie Maxmiliána Eva Terezie se řízení panství ujala velmi rázně s cílem maximálně zjednodušit a zprůhlednit veškeré toky peněz. Pro stabilizaci financí potřebovala přesnou orientaci v co nejkratším čase. Rychle a jednoduše, to byl její začátek se správou panství. U jednoznačných pohledávek upřednostňovala zrychlené řízení. V případech, jejichž vyřešení mohlo trvat delší čas, přistupovala raději na dohodu.¹⁴⁰ Přesná velikost panství Košumberk, spravovaného ovdovělou Slavatovou v roce 1654, není známa. Lze si ji však odvodit od stavu, který panoval za Diviše Lacemboka Slavaty v roce 1623. Panství představovalo poplužní dvůr při hradě Košumberk a v Lozicích, mlýn v Luži a Jenšovicích, pět rybníků (Jenšovický, Mirkovský, Mentourský, na Koutech a Zdislavský) a celkový počet lesů

---

¹³⁷ M. Buben uvádí datum 15. 8. 1656 v následujícím kontextu, citace: „*Jako poručnice spravovala toto panství její matka, ale když Johana Barbora zemřela dne 15. 8. 1656 v Praze na mor, přešlo vlastnictví panství na ni. Ještě téhož roku se Marie Maxmiliána Slavatová provdala podruhé...*“ v knize: M. BUBEN, *Encyklopedie...*, III., 4. svazek..., s. 356. Ve verzi M. Bubna se nejspíš nejedná o tiskový překlep. Představa, že M. M. po smrti svého dítěte, ještě téhož roku realizuje sňatek, se nezdá být příliš pravděpodobná. Sňatek mohl být sice již předem dojednán, ale vzhledem k tragické okolnosti úmrtí dcery, by stejně tak mohl být odložen. S ohledem na tuto okolnost a zejména na převahu následně uvedených pramenů uvádějících shodně datum 15. 8. 1657, se přikláním k této variantě, jak uvádí: E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 116–117. Srov. K. V. ADÁMEK, *Luže...*, s. 40. Srov. V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna...*, s. 55.

¹³⁸ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 114–117.

¹³⁹ *Tamtéž*, s. 114.

¹⁴⁰ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna...*, s. 43.

po 46 lečí.¹⁴¹ Dále k tomuto panství náleželo: „*městečko Luže, vsi Mentoury, Martinice, Voletice, Svařeň, Budislav, Ostrov, Pěšice, Domoradice, Sedlec, Brč, Zdislav, Miřkovice, Štěnec, Popovec, Horky, Srbce, rozmnoženo o Roubovice, Hluboká, Lozice, Mravín, Domanice a Chroustovice.*“¹⁴²

Dva roky po smrti Jindřicha Viléma Slavaty se Marie Maxmiliána Eva Terezie odhodlala k druhému sňatku s baronem Františkem Kryštofem Hýzrlem z Chodova.¹⁴³ Její rozhodnutí bylo ovlivněno domluvou přátel, zejména pak její nejstarší sestrou hraběnkou Nosticovou.¹⁴⁴ Svatba se konala v Praze na Malé Straně dne 1. října 1656. Za pozornost stojí svědci nevěsty, jimiž byli její bratr – druhý říšský hrabě František Adam Eusebius ze Žďáru, strýc Maxmilián Valentin hrabě z Martinic a strýc Václav Jiří Holický ze Šternberka. Tato jména jasně dokládají stálost vztahů a aktivitu mezi příbuznými (zastoupení rodiny nevěsty Žďárských, rodiny nevěstiny matky Martinických a (matkou zdůrazňované) rodiny nevěstiny babičky Šternberků).¹⁴⁵ Svatební smlouva současně vypovídá o finanční situaci hraběnky Marie Maxmiliány. Nevěsta se zde zavazuje přinést „...*věno 6.000 zlatých rýnských, každý jeden zlatý v 60 krejcarech počítaný,*“¹⁴⁶ s ujištěním, že bude vyplaceno do roka a dne.¹⁴⁷ Z této informace vyplývá, že hraběnka mohla druhou svatbu uskutečnit až po konsolidaci finančního stavu svého panství, kdy bude zajištěný stálý výnos a podstatně snížena dluhová zátěž. Odklad platby věna zároveň svědčí o tom, že Marie Maxmiliána buď zmíněnou částku neměla vůbec, nebo jen částečně. S přihlédnutím k rychle a k těžce získaným zkušenostem mladé šlechtičny lze předpokládat, že měla velmi dobré manažerské schopnosti, protože dokázala během jednoho roku částku věna z košumberského panství spolehlivě vygenerovat i postrádat. To nám poskytuje obraz o výkonnosti panství v roce 1656 a o schopnosti hraběnky ušetřit minimálně 6.000 zlatých rýnských. Pravděpodobně se jednalo o částku vyšší, neboť finančně gramotná hraběnka zcela jistě počítala s rezervou.

---

¹⁴¹ TÝŽ, *Na Košumbersce jindy a dnes: několik kapitol a obrázků pro turisty i domácí lid*, Praha 1912, s. 31–32

¹⁴² *Tamtéž*, s. 32.

¹⁴³ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 116.

¹⁴⁴ SOKA CR, f. AML, n. č. – p. č. 68/1999, *Memorabilien Buch des Städtchen Lusche vom Jahre 1836*, s. 48.

¹⁴⁵ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 116.

¹⁴⁶ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna...*, s. 52.

¹⁴⁷ *Tamtéž*.

Manželství Marie Maxmiliány s Františkem Kryštofem Hýzrlem z Chodova přineslo hned z počátku mužského potomka *Ferdinanda Františka*, který však zemřel nedlouho po smrti Johany Barbory Slavatové. Smrt střídalo narození, když roku 1658 přišla na svět další dcera *Františka Terezie Rozálie*.¹⁴⁸

Manželství Marie Maxmiliány nebylo příliš šťastné. Manžel ve Vídni vedl dosti hýřivý nezbedný a finančně náročný život. Dokonce se často uvádí epizoda, která chtěl manžel Hýzrle z Chodů svoji ženu otrávit. Svůj čin měl František Hýzrle uskutečnit prostřednictvím daru zaslaného z Vídně, kde pracovně pobýval. Dárek představoval slonovinovou krabičku naplněnou údajně léčivým práškem s nápisem „*Corratlia praparata*“, kterého měla jeho choť užívat pro posílení života. Marii Maxmiliáně se však po požití tohoto přípravku značně přitížilo. Následný lékařský rozbor odhalil přítomnost kyseliny stříbrné a rtuti. Od té doby již Marie Maxmiliána úplného zdravý nenabyla.¹⁴⁹ Tento příběh vzápětí nabral popularizační směr legendy. K tomuto přichází vysvětlení opírající se o závěr Milana Skřivánka, že byla¹⁵⁰ „...příhoda o otravě antimonem a rtutí potvrzená, ale baronka Hýzrlová se otrávila snad omylem sama a úloha jejího chotě je v tomto případě dosud nejasná“.¹⁵¹ Současně si V. V. Jeníček všimá, že mezi manželi nebylo poskytnuto vzájemné spoluvlastnické právo k jejich statkům, což bývalo zcela obvyklou záležitostí.¹⁵² To samo o sobě svědčí o snaze obou manželů uchovat si osobní nezávislost. Je otázkou, zda důvodem nebyl právě zmíněný rozšafný, finančně nákladný životní styl manžela a současně omezitelnost Marie Maxmiliány, nezadlužit ještě více košumberské panství, nebo dokonce o něho přijít? Zdá se to být logická a reálná úvaha, i když skutečné důvody mohou být nakonec zcela jiné.

Marie Maxmiliána mezi léty 1652–1658 hodně cestovala, což jí umožňovalo mít přehled o stavu jiných panství v různých lokalitách. V této době navštívila minimálně dvakrát svého bratra na Kladně. Třikrát navštívila Hradec Králové a každoročně jezdila na delší dobu do Prahy, kde vyrůstala a měla stálé přátelské vazby. Vzhledem k tomu, že její druhý manžel František Kryštof Hýzrle byl ve službách císařského dvora ve funkci císařského komorního nad stříbry, jezdívала

---

¹⁴⁸ *Tamtéž*, s. 56.

¹⁴⁹ SOKA CR, f. AML, n. č. – p. č. 68/1999, *Memorabilien Buch des Städtchen Lusche vom Jahre 1836*, s. 48–49.

¹⁵⁰ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 117.

¹⁵¹ *Tamtéž*.

¹⁵² V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna...*, s. 56.

i ona přibližně třikrát do roka ke dvoru ve Vídni.¹⁵³ Tehdejší cestování ji sice samo o sobě fyzicky vyčerpávalo, ale zároveň pro ni bylo zdrojem inspirace a rozhledu při správě košumberského panství.

Díky vytvořenému přehledu z těchto cest, radám od svých přátel, příliš nepřekvapí její pokrokovost, s jakou se pouštěla do správy svého panství. Příkladem může být vytvoření znění cechovních artikulí pro řeznický cech městečka Luže, podepsaný dne 22. 4. 1678. Tímto se dostalo řezníkům úplné samosprávy, což se projevilo zvýšením hospodářského života na jejím panství.

Ve snaze snížit výdaje na panství provedla personální obměnu. Byli odejiti svobodní páni¹⁵⁴ a na jejich místa dosazení vyškolení úředníci ze zdejších lužských rodáků. Snažila si vychovat vzdělané, praktické a svědomité poddané, kteří pak dosáhli všeobecného uznání místních obyvatel. Zavedla kariérní růst, jako motivaci. Současně ti, kdož se osvědčili, byli následně povýšení do svobodného stavu, tzn. osvobození od poddanství. Důraz Marie Maxmiliány kladený na vzdělání v kontextu s pracovními pozicemi získávalo u lidí větší hodnotu v podobě touhy po vyšší hodnosti. Její opatření se odrazila ve vyšší produktivitě a nižší režii panství, které konečně přineslo kladná čísla, zvláště pak díky novému úřednickému aparátu.¹⁵⁵

Druhý manžel František Kryštof Hýzrle z Chodů, svého času zaměstnán ve Vídni úřednickými povinnostmi onemocněl neštovicemi, na něž dne 4. července 1666 předčasně zemřel.¹⁵⁶ V nemoci jej opatrovala jeho manželka Marie Maxmiliána, která si z Vídně přivezla jezuitského zpovědníka pátera *Jiřího Harmana*, pod jehož vlivem teprve třiatřicetiletá vdova složila slib čistoty (tzv. vdovské čistoty¹⁵⁷). Nevěnovala pozornost radám přítelkyně, ba ani nabídkám ze strany vznešených šlechticů, z nichž stojí za pozornost značně vlivný hrabě z Auersperga. Svého rozhodnutí následně velmi litovala, Harmanovi se stranila a uvítala jeho odchod zpět do Vídně, kam si jej vyžádali jezuitští představení.¹⁵⁸

---

¹⁵³ *Tamtéž.*

¹⁵⁴ *Hejtman Rodovský, pán z Hustřířan nebo rytíř Žalkovský ze Žalkovic.*

¹⁵⁵ *Tamtéž*, s. 84–86.

¹⁵⁶ M. BUBEN, *Encyklopedie...*, III., 4. svazek..., s. 356.

¹⁵⁷ *Tamtéž.*

¹⁵⁸ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 117.

Celkem pochopitelná se jeví následná vnitřní realizace Marie Maxmiliány Evy Terezie, nyní ovdovělé hraběnky Hýzrlové, která se upínala pouze ke své dceři Františce Terezii Rozálii a správě košumberského dominia. Svůj osobitý a progresivní způsob řízení panství, začala uplatňovat i v oblasti kulturně vzdělávacího rozvoje svých poddaných. Příkladem může být založení hudební školy, v níž vyučovali kvalifikovaní učitelé.¹⁵⁹ Hudební vzdělání dětí bylo následně prezentováno a využíváno jako doprovodu při bohoslužbách. V roce 1681 založila městskou školu pro 170 dětí.¹⁶⁰

Nevšední zájem projevovala Marie Maxmiliána o své poddané, například když v případě svatby některé ze zaměstnaných slečen, věnovala věcný praktický dar do výbavy nevěsty nebo vystrojila tzv. veselku. Dále velmi často chodívala při křtu za kmotru svým sousedům, v případě svých úředníků a sloužících, pak zvláště. Jen občas ji zastupovala hofmistryně *Sybila Dobřenská z Dobřenic* nebo manželka hejtmana košumberského paní *Zuzana*. K tomuto sociálnímu cítění vedla i svoji dceru Františku Terezii Rozálii, která v dospělosti chodila obdobným způsobem za kmotru.¹⁶¹

V roce 1674 Marie Maxmiliána provdala svou jedinou dceru Františku Terezii Rozálii za Kašpara Fridricha,¹⁶² hraběte z Lambergu,¹⁶³ pána na moravském Kunštátu a v Čechách na Hroubovicích. Nevěsta od své matky obdržela na svou dobu značné věno v podobě klenotů a 54.500 uherských zlatých.¹⁶⁴ Jak již bylo zmíněno, Marie Maxmiliána sama žádné věno nedostala. Po ztrátě dvou potomků bylo dopřání bohatého věna své jediné dceři jen logickým vyústěním mateřské lásky.

Po konsolidaci a dovedení k prosperitě svého košumberského panství, se rozhodla Marie Maxmiliána realizovat na svém panství projekt sakrální stavby.

---

¹⁵⁹ Učil zde např. *Kašpar Baltazar Borecký, Václav Vaniček* (též psaný jako *Vanický*), *lužští varhaníci nebo učitel městské školy*.

¹⁶⁰ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna...*, s. 80–82.

¹⁶¹ *Tamtéž*, 86.

¹⁶² V některých pramenech uváděno jako *Bedřich*. Překladem jména *Fridrich* či *Friedrich* získáme jméno *Miroslav*, které je synonymem pro jméno *Bedřich*. Toto synonymum uvádí např. M. BUBEN, *Encyklopedie...*, III., 4. svazek..., s. 356. Srov. V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna...*, s. 87. **Význam tohoto jména, jak je popsáno výše, uvádí:** Václav RAMEŠ, *Po kom se jmenujeme?: encyklopedie křestních jmen*, Praha 2003, s. 112.

¹⁶³ **Tento sňatek, též dokládá zápis v:** SOKA CR, f. AML, n. č. – p. č. 68/1999, *Memorabilien Buch des Städtchen Lusche vom Jahre 1836*, s. 49.

¹⁶⁴ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna...*, s. 87.

Impulz k tomuto počínu pravděpodobně souvisel s rodinou památkou, obrazem Panny Marie Pasovské v držení jejího bratra Františka Adama Eusebia Žďárského. Z výše uvedeného je patrné, že s bratrem se navštěvovala a v mnohém si byli podobní. Příkladem lze uvést propouštění z poddanství nebo podpora vzdělanosti poddaných. V roce 1665 její bratr Eusebius vážně onemocněl a povolal Marii Maxmiliánu k sobě na Kladno. Při této návštěvě ji daroval rodinou památku, kopii obrazu P. Marie Pasovské, který nechal zhotovit její otec hrabě Florián Jetřich Žďárský v Innsbrucku.¹⁶⁵ Obraz byl následně uložen v hradní kapli na Košumberku, vysvěcené téhož roku královéhradeckým biskupem *Matoušem Ferdinandem Sobkem* (*Zoubek*¹⁶⁶) z *Bilenbergu*.¹⁶⁷

Po smrti svého manžela se rozhodla Marie Maxmiliána postavit na návrší Chlumku nad Luží kapli pro tento obraz P. Marie Pasovské. První práce hraběnka zahájila již 14. srpna 1667. Stavba se měla přesně podobat kapli v Pasově.¹⁶⁸ Pozdější výzkum shledal, že přímou předlohou se stala poutní kaple v bavorském Altöttingu,¹⁶⁹ což bylo přáním hraběnky.¹⁷⁰ Základní kámen svatostánku byl požeňán dne 5. srpna 1668, rovněž královéhradeckým biskupem *Matoušem Ferdinandem Sobkem* z *Bilenbergu*, toho času jmenovaným arcibiskupem pražským.¹⁷¹ Položení základního kamene, bylo slavnostní událostí, na kterou se dostavila řada významných hostů,¹⁷² nicméně vlastní posvěcení již hotové stavby, uskutečněné dne 8. září 1669 bylo mnohonásobně velkolepější.¹⁷³ Obraz Panny Marie Pasovské (též zvané P. M. Pomocné) byl slavnostně přenesen z hradní kaple do nově zbudovaného svatostánku na Chlumku. Za pozornost stojí někteří významní hosté, kterými byli krom světícího arcibiskupa *Sobka* z *Bilenbergu* (již ve funkci arcibiskupa pražského) hrabata *Maxmilián* a *Jaroslav* z *Martinic*,

¹⁶⁵ SOKA CR, f. AML, n. č. – p. č. 68/1999, *Memorabilien Buch des Städtchen Lusche vom Jahre 1836*, s. 49 – 50. Přesnou dataci návštěvy 1665 uvádí: M. BUBEN, *Encyklopedie...*, III., 4. svazek..., s. 356.

¹⁶⁶ Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001, s. 722.

¹⁶⁷ M. BUBEN, *Encyklopedie...*, III., 4. svazek..., s. 356.

¹⁶⁸ SOKA CR, f. AML, n. č. – p. č. 68/1999, *Memorabilien Buch des Städtchen Lusche vom Jahre 1836*, s. 50.

¹⁶⁹ M. BUBEN, *Encyklopedie...*, III., 4. svazek..., s. 356.

¹⁷⁰ J. ROYT, *Obraz...*, s. 246.

¹⁷¹ Jmenování dne 10. června 1668, dle: M. BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, s. 722.

¹⁷² *Ildefons Daniel*, opat sázavského kláštera; *Jan hrabě z Oppersdorffu pán na Častolovicích*; rytíř *Adam Putzard*, hejtman kraje Chrudimského; hraběnka *Terezie Schönkirchová*; svobodná paní *Marie Zárubová*, vdova na Žumberce; *Johana Polixena Kapounová*, rozená *Kapliřová ze Sulevic* a další, jak uvádí: SOKA CR, f. AML, n. č. – p. č. 68/1999, *Memorabilien Buch des Städtchen Lusche vom Jahre 1836*, s. 50.

¹⁷³ *Tamtéž*.

hrabě *Jan z Oppersdoffu*, svobodný pán *Petr z Ugarte* nebo *Václav Haugwitz z Biskupic*.¹⁷⁴ Za povšimnutí stojí přítomnost Martiniců dokládající nejen katolickou zbožnost tohoto rodu, ale zejména stále udržované aktivní pouto se šlechtickým rodem Žďárských. Kontakt pěstovaný i po smrti Alžběty Koruny Žďárské, rozené z Martinic (matky Marie Maxmiliány) a Jaroslava Bořity z Martinic (děd M. Maxmiliány), kteří dříve tvořili hlavní styčné body. Současně stojí za povšimnutí i osoba Petra z Ugarte, který spojil svůj život se sestrou Marie Maxmiliány, hraběnkou Terezií Eleonorou Žďárskou.

Kromě významných hostů byli na tuto událost pozváni i jezuité z Kutné Hory, kteří měli o nově vybudované poutní místo pečovat.¹⁷⁵ Nebyl to jediný kontakt s jezuitou, neboť Marie Maxmiliána současně jezdila ke zpovědi do Hradce Králové, kde byla kolej Tovaryšstva Ježíšova. V roce 1669 požádala o přítomnost jezuitského zpovědníka při své hradní kapli Panny Marie Blahoslavené. Byl jí přidělen páter *Mikuláš Kozel* a později páter *Jan Křižulka*. Později byla tato dvojice nahrazena *Vojtěchem Hadem* (v roce 1676), který se stal osobním zpovědníkem hraběnky a jeho pomocníkem *Václavem Schüttele*.¹⁷⁶ Důvodem orientace na církevní řád Tovaryšstva Ježíšova, byla s největší pravděpodobností zkušenost Marie Maxmiliány z mládí a inspirace svým otcem Floriánem Jetřichem Žďárským, který dlouhá léta s tímto církevním řádem aktivně spolupracoval, tak jak je popsáno v kapitole *FLORIÁN JETŘICH* (např. misie na Kladno v roce 1648). Působení jezuitů na košumberském panství časem přinášelo jisté třecí plochy. Za příklad mohou posloužit rejstříky vytvořené v roce 1676 Vojtěchem Hadem, obsahující jména všech poddaných košumberského panství. Každý, kdož se zúčastnil bohoslužby, byl zapsán seznam, který zpočátku působil jako motivační pobídka, neboť účast byla chápána ve smyslu zásluhy. Rok následující přinesl změnu, kdy ráz pobídky se změnil v povinnost. Byl ustanovený notář, který dozoroval a zapisoval včasnost příchodu na bohoslužbu nebo její úplnou absenci. Následně takovým poddaným byly ukládány různé tresty.¹⁷⁷

---

¹⁷⁴ M. BUBEN, *Encyklopedie...*, III., 4. svazek..., s. 356–357.

¹⁷⁵ *Tamtéž*.

¹⁷⁶ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 118.

¹⁷⁷ SOKA CR, f. AML, n. č. – p. č. 68/1999, *Memorabilien Buch des Städtchen Lusche vom Jahre 1836*, s. 53–54.

Shledáváme tak značný rozdíl v chování hraběnky Marie Maxmiliány k poddaným za života svého chotě Františka Hýzrleho, oproti pozdějšímu jednání za dob působení jezuitů. Zmíněné nucení k bohoslužbám zcela jistě vyvolávalo u obyvatel značnou nevoli a lze si jen těžko představit, že by hraběnka o těchto praktikách jezuitů nevěděla, i když to zároveň zcela vyloučit nelze. Prozatím vše naznačuje tomu, že tento postoj založený na přílišné až přehnané vážnosti a zbožnosti uplatňovala zcela vědomě. V otázkách víry a všeho, co se jí dotýkalo, zdá se, že byla neoblomná. V rámci objektivitu a úplnosti je nutné zdůraznit, že osobnost hraběnky Marie Maxmiliány měla ještě jeden rozměr, kterým bylo sociální cítění a zájem na vzdělanostní úrovni svých poddaných. Tento lidský až altruistický rozměr lze vysledovat z následujících informací uvedených v Pamětní knize města Luže. Ve snaze zajistit kvalitnější vzdělání dětem poddaných, byl v roce 1679 hraběnkou Marií Maxmiliánou přijat svědomitější učitel pro výuku chlapců. Obdobně byla zajištěna zvláštní učitelka pro výuku dívek a plat učitelů byl o polovinu navýšen. Za děti z chudých rodin, pak sama hraběnka zaplatila školné. Současně pro tyto děti z nemajetných vrstev obstarala učební pomůcky v podobě slabikáře, čítanky a jiných potřebných věcí k výuce.¹⁷⁸ Dalším příkladem podpory chudých a nadaných dětí bylo zřízení semináře sv. Václava. Nadace financující tento seminář měla za úkol zajistit studium mládeži a podpořit jejich hudební nadání. Později tato nadace přešla na královéhradecké gymnázium.¹⁷⁹

Podpora Marie Maxmiliány Tovaryšstvu Ježíšovu rostla, důkazem čehož bylo rozhodnutí postavit jezuitskou rezidenci. Tento projekt byl realizovaný již v roce 1677 navzdory tomu, že o stavební povolení bylo požádáno až dne 2. května 1678.¹⁸⁰ Položení základního kamene ještě v roce 1678 provázela typická barokní okázalost za účasti arcibiskupa *Bedřicha z Waldštejna* a provinciála řádu *Matěje Tannera*.¹⁸¹ Za zmínku stojí, že na stavbě rezidence se podílel pražský stavitel *Andrea de Quadri* a pravděpodobně to byl právě on, kdo stavbu navrhnul.¹⁸² V roce 1682 byla jezuitská rezidence dostavěna a následujícího roku dne 9. července

---

¹⁷⁸ *Tamtéž*, s. 54.

¹⁷⁹ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna...*, s. 89.

¹⁸⁰ M. BUBEN, *Encyklopedie...*, III., 4. svazek..., s. 357.

¹⁸¹ SOKA CR, f. AML, n. č. – p. č. 68/1999, *Memorabilien Buch des Städtchen Lusche vom Jahre 1836*, s. 54.

¹⁸² P. VLČEK, P. SOMMER a D. FOLTÝN, c. d., s. 355.

do ní přesídlila trojce jezuitů (*Šimon Hampl, Václav Žourek*),¹⁸³ v čele s prvním superiorem¹⁸⁴ Vojtěchem Hadem. Časem se počet jezuitů v residenci na Košumberku ztrojnásobil.¹⁸⁵ Dokončená stavba rezidence byla první významnou podporou Tovaryšstvu, když už současně Marie Maxmiliána přemýšlela o dalším příspěvku, který představoval darování celého panství tomuto církevnímu řádu. S ohledem na svoji dceru hraběnku Františku Terezií Rozálií z Lamberga se rozhodla Marie Maxmiliána darovat jezuitům pouze část košumberského panství s platností (od 17. listopadu 1678. Proti tomuto kroku hraběcí pár z Lambergu vznášel námitky, což byl důvod, proč Marie Maxmiliána přistoupila k realizaci své původní myšlenky až po smrti své dcery.¹⁸⁶ Dne 14. března 1684 v Brně zemřela Františka Terezie Rozálie z Lamberga, rozená Hýzřlová. Následně dne 28. července téhož roku došlo k převodu celého košumberského panství s vesnicemi ve prospěch církevního řádu Tovaryšstva Ježíšova. K tomuto okamžiku se váže příběh, kterak se jezuité zdráhali dar přijmout s vysvětlením, že nechtějí být příčinou rodinných rozepří. Marie Maxmiliána pevně rozhodnuta své jmění darovat, měla jezuitům sdělit, že je připravená svůj majetek věnovat i jinému církevnímu řádu, například kapucínům.¹⁸⁷ Je jen logickým vyústěním, že rodinné rozepře neustaly a manžel Františky Terezie Rozálie, Kašpar Fridrich z Lamberga dál bojoval, vůči tomuto převodu. Proto Marie Maxmiliána fundaci ve prospěch jezuitů dne 23. listopadu 1684 ještě rozšířila a upřesnila.¹⁸⁸ Kašpar Fridrich z Lamberga tento spor definitivně opustil v roce 1686, kdy se datuje jeho úmrtí.¹⁸⁹

Marie Maxmiliána se již 11. února 1684 přestěhovala na Chlumeck, kde nechala zbudovat domek, v němž s nejnětnejším služebnictvem dožila.¹⁹⁰ Z podpory Tovaryšstva Ježíšova a kultu Panny Marie hraběnka Marie Maxmiliána nepolevovala. Vedle svých tvůrčích ambicí se rozhodla poutní místo na Chlumku u Luže podpořit i propagačně. V roce 1687 vyšla v Praze nákladem hraběnky

---

¹⁸³ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 118.

¹⁸⁴ „*Superior – vyšší řeholní představený konventu, koleje, popř. řádového okrsku.*“ Citováno: M. BUBEN, *Encyklopedie...*, III., 4. svazek..., s. 534.

¹⁸⁵ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna...*, s. 87–88.

¹⁸⁶ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 118.

¹⁸⁷ SOKA CR, f. AML, n. č. – p. č. 68/1999, *Memorabilien Buch des Städtchen Lusche vom Jahre 1836*, s. 56–57.

¹⁸⁸ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 118–119.

¹⁸⁹ SOKA CR, f. AML, n. č. – p. č. 68/1999, *Memorabilien Buch des Städtchen Lusche vom Jahre 1836*, s. 57.

¹⁹⁰ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 119.

kniha¹⁹¹ s názvem: „*Nowá Zárze gmena Mariánského na Wrchu Chlumku vzešlá aneb Weleslawné Bratrstvo Nejsvětější Rodičky Boží pod Tytulem Jejího przeswatého narození w Chrámu Páně na Chlumku pod Koszumberkem při jejím zázračném obrazu Leta 1678 wyzdwižené a mnohými odpustkami obdarované*“.¹⁹² Tato publikace byla vytištěná v pražském nakladatelství Impresy akademické.¹⁹³

Na sklonku svého života začala donátorka M. Maxmiliána Hýzrllová realizovat velkolepý projekt monumentálního barokního chrámu.¹⁹⁴ Jedním z důvodů pro toto velkorysé dílo, byl stále rostoucí příliv poutníků, jejichž nápor kaple Panny Marie Pasovské nestačila zvládat. V květnu roku 1690 přistoupila Marie Maxmiliána k demolici stávající kaple a zároveň k výstavbě nového velkolepého svatostánku. O pár měsíců později dne 17. října 1690 hraběnka Marie Maxmiliána Eva Terezie, ovdovělá Hýzrllová a Slavatová, rozená hraběnka Žďárská ze Žďáru zemřela. Z poslední vůle šlechtičny shledáváme, že jejím přáním byl pohřeb prostý bez velkolepostí. Navzdory tomuto přání, možná z úcty, vděčnosti, obdivu či jiných podnětů, proběhlo rozloučení se štedrou donátorkou, uspořádané jezuitu velmi slavnostně a důstojně. Po skončeném obřadu byla zesnulá Marie Maxmiliána prozatímně uložena v hrobce kaple jezuitské residence. Dne 13. března 1698 bylo tělo hraběnky přeneseno z kaple residence do krypty dokončeného kostela na Chlumku, jehož stavbu v roce 1690 sama započala.¹⁹⁵

1.4 TEREZIE ELEONORA

Hraběnka Terezie Eleonora z Ugarte, rozená Žďárská byla dcerou hraběcího páru Floriána Jetřicha Žďárského ze Žďáru a Alžběty Koruny, rozené z Martinic.¹⁹⁶ Narodila se dva roky po své sestře Marii Maxmiliáně Evě Terezii. V rodině

---

¹⁹¹ SOKA CR, f. AML, n. č. – p. č. 68/1999, *Memorabilien Buch des Städtchen Lusche vom Jahre 1836*, s. 57.

¹⁹² *Tamtéž*, s. 57–58.

¹⁹³ *Tamtéž*, s. 58.

¹⁹⁴ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 119.

¹⁹⁵ SOKA CR, f. AML, n. č. – p. č. 68/1999, *Memorabilien Buch des Städtchen Lusche vom Jahre 1836*, s. 57–58 a 60.

¹⁹⁶ E. KOSINA, *Památná Homol...*, II., s. 18–19.

Žďárských byla nejmladší, v pořadí osmý¹⁹⁷ a pravděpodobně poslední potomek. O mládí této šlechtičny příliš známo není, dokonce datum jejího narození roku 1639, bylo upřesněno až v posledních letech. Shledáváme tak, že v době úmrtí matky Alžběty Koruny Žďárské, rozené z Martinic, roku 1649 bylo její dceři Terezii Eleonoře rovných deset let. V okamžiku úmrtí otce Floriána Jetřicha Žďárského, roku 1653 dosahovala dcera Terezie Eleonora stále pouhých čtrnácti let. Hlavou rodiny Žďárských se tak stává jediný přeživší syn František Adam Eusebius,¹⁹⁸ který pravděpodobně rozhodoval o následném sňatku své nejmladší sestry. Dosud známé informace o životě Terezie Eleonory se vztahují až k její svatbě s hrabětem Petrem z Ugarte, za něhož se provdala v mladém věku. Jedná se o člena hraběcího rodu, původem ze Španělska, který u nás založil rodovou větev šlechticů z Ugarte. O jejím manželovi je známo, že byl členem rakouské vojenské rady¹⁹⁹ v hodnosti generála císařských vojsk.²⁰⁰

Jméno Petra z Ugarte se objevuje v seznamu významných hostů zúčastněných slavnostního svěcení kaple Panny Marie Pasovské na Chlumku u Luže, na košumberském panství. Tato událost proběhla dne 8. září 1669 v režii donátorky Marie Maxmiliány Evy Terezie Hýzrlové, rozené hraběnky ze Žďáru, starší sestry hraběnky Terezie Eleonory.²⁰¹ Z tohoto lze usuzovat na přítomnost i jeho manželky, pro kterou slavnostní okamžik mohl později představovat zdroj inspirace ke stavbě vlastního poutního kostela na Homoli. Současně účast svědčí o vzájemných kontaktech obou sester. Není známo, kde v tento čas manželé z Ugarte sídlili, ale ze vzájemných kontaktů sester a pozdějšího sídla Ugartovny (v Borovnici) lze usuzovat, že koupě borovnického panství mohla být ovlivněna právě Marií Maxmiliánou. Pro tuto domněnku svědčí i okolnost, že Borovnice je od dominia Hýzrlové vzdálena pouze necelých čtyřicet kilometrů. Pokud bylo

---

¹⁹⁷ E. KOSINA uvádí, že v rodině Žďárských se narodilo celkem šest dětí, z čehož bylo pět dcer a jeden syn František: E. KOSINA, *Památná Homol...*, II., s. 19. Oproti tomu E. VORÁČEK uvádí počet osmi dětí, z čehož byli dva synové: E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 108. Lze předpokládat, že E. Kosina neměl informaci dnešní doby a nevěděl o existenci předčasně zemřelého syna Ferdinanda Jaroslava Eusebia. Zároveň mohl přehlédnout údaj o existenci nejstarší dcery Kateřiny Marie v díle: A. PODLAHA, c. d., s. 233. Jen tři roky po vydání knihy E. Kosiny se o prvorozené Kateřině Marii zmiňuje i V. V. JENÍČEK v knize: V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna...*, s. 32. Výše popsané vysvětlení se mi zdá být velmi pravděpodobné, a proto se přikláním k variantě uvedené v knize E. Voráčka.

¹⁹⁸ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 106–108 a 209.

¹⁹⁹ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna...*, s. 34.

²⁰⁰ E. KOSINA, *Památná Homol...*, II., s. 20.

²⁰¹ M. BUBEN, *Encyklopedie...*, III., 4. svazek..., s. 356.

borovnické panství na prodej, dá se očekávat, že měla o tomto Marie Maxmiliána povědomost. Tím spíše, že majitelem panství byl Jan Petr Hoberka z Hennersdorfu,²⁰² tedy šlechtický rod, s nímž byla Hýzrllová v kontaktu, neboť později Vilém Jaroslav Hoberk z Hennersdorfu byl svědkem u jejich (minimálně dvou) kšaftů.²⁰³ Dle kupní smlouvy ze dne 30. dubna 1688 koupila Terezie Eleonora Borovnický statek se dvorem, dvůr Závřší, ves Malou Lhotu s poplužním dvorem, Polom, Skrovnici, Sudslav a Seč za 60.000 zlatých, již jako ovdovělá hraběnka Ugartová.²⁰⁴ Z tohoto je patrné, že její manžel hrabě Petr z Ugarte, zemřel někdy v rozmezí září 1669 až dubna 1688.

Jako svobodný a bezdětný zemřel dne 7. dubna 1670 na zámku v Kladně, její starší bratr druhý říšský hrabě František Adam Eusebius Žďárský, o jehož majetku se vedla dlouhá dědická pře (více v kapitole *FUNDACE A KŠAFT FRANTIŠKA ADAMA EUSEBIA*) skončená až v roce 1688.²⁰⁵ Terezie Eleonora tímto získala po bratrovi Červený Újezd, Kyšice, Svárov, Rymář, Libečov a Ptice.²⁰⁶ Je otázkou, zda Terezie Eleonora koupila borovnické panství a vsi skutečně z peněz po zesnulém manželovi, shodou okolností v roce 1688 nebo z dědického podílu po bratrovi získaného téhož roku? Současně uváděná varianta E. Kosiny, že Terezie Eleonora disponovala velkým majetkem po svém zesnulém manželovi, z něhož koupila zmíněnou Borovnici, a z peněz po bratrovi již jen přikoupila Velkou Lhotu za 15.000 zlatých (dne 20. července 1690 od Alexandra Náchodského), přičemž zbytek peněz investovala do výstavby poutního místa Homole, se zdá být rovněž přesvědčivá.²⁰⁷ Pouze vyjádření o disponibilitě velkého jmění je diskutabilní. Zcela jistě hraběnka Ugartová nebyla chudou ženou, nicméně v poměru ke svému bratrovi a sestře Marii Maxmiliáně Hýzrllové, byly její statky nepoměrně menší.

---

²⁰² František MUSIL a Ladislav SVOBODA, *Hrady, zámky a tvrze okresu Rychnov nad Kněžnou, Ústí nad Orlicí* 1998, s. 27.

²⁰³ SOA ZK, f. Velkostatek Rychmburk – Chroustovice – Košumberk 1623–1849 (dále VRCK 1623–1849), Velkostatek Košumberk (dále VK), kart. 1009, Inv. 6534, A Fasc. 2 č. 3–17, *Odkaz Hýzrllové, Kšaft a Codicillus z 6. října 1690*. Srov. NA, f. JS č. 194, sign. XXX, *Residence v Košumberku (o. Vysoké Mýto)*, kart. 76, inv. č. 2–1, *Fundační kšaft hraběnky Marie Maxmiliány Evy Terezie Hýzrllové rezidenci Tovaryšstva Ježíšova na Chlumku při panství Košumberském ze dne 23. listopadu 1684*.

²⁰⁴ A. SEDLÁČEK, *Hrady..., díl druhý*, s. 32.

²⁰⁵ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 111–112.

²⁰⁶ J. KOVAŘÍK, c. d., s. 10.

²⁰⁷ E. KOSINA, *Památná Homol..., II.*, s. 19.

Příliš nepřekvapí, že Terezie Eleonora byla další v řadě z rodiny Žďárských s touhou vybudovat poutní svatostánek. Motivací a předpokladů k tomuto počínu měla víc než dost. Pocházela z přísně katolického prostředí, které ve spojitosti s rodovými odkazy dává jistý základ pro způsob jejího uvažování. Její otec Florián Jetřich Žďárský vybudoval v letech 1623–1625 poutní kapli Panny Marie Loretánské v lesíku u Červeného Újezdu, nazvaném Hájek.²⁰⁸ S ohledem na skutečnosti popsané v předchozích kapitolách se dá očekávat, že v konzervativní rodině Žďárských byl otec skutečnou autoritou hodnou následování. Vzhledem k tomu, že jeho ztrátu pocítila Terezie Eleonora v citlivé době svého dospívání, mohl být příklad, který po sobě zanechal mnohem silnější. Dokonce se dá říci, že stále rostl i po jeho smrti. Syn František Adam Eusebius onu „hořící rodinnou pochodeň“ nesl dál, a pokračoval v uskutečnění plánů, jež jeho otec nestihl. Hned vedle Lorety v následujících letech 1663–1670 téměř dostavěl františkánský konvent.²⁰⁹ Budovatelské úsilí Žďárských mužů se později očividně stalo inspirací pro zbožnou Marii Maxmiliánu Evu Terezii. V letech 1667–1669 nechala zbudovat kapli Panny Marie Pasovské, kterou později doplnila o jezuitskou rezidenci (1677–1682). Dokonce ještě na sklonku svého života, realizovala ambiciózní projekt v podobě mohutného barokního kostela Panny Marie Pomocné, který měl zmíněnou kapli nahradit.²¹⁰ Dílo, které započal otec hrabě Florián Jetřich Žďárský, v němž pokračovali další jeho potomci, tak stále rostlo a mohutnělo, až se příznačně uzavírá v osobě nejmladší dcery hraběnky Terezie Eleonory z Ugarte, rozené Žďárské.

V letech 1692–1696 vybudovala hraběnka Ugartová nad obcí Borovnice na vrcholu kopce Homole raně barokní poutní kostel zasvěcený Panně Marii Bolestné (Mater Dolorosa).²¹¹ Symbolicky k tomuto ikonografickému kultu byl v zábradlí před kostelem umístěn pískovcový kámen s vytesaným latinským nápisem²¹² (dnes součástí chrámu) ve znění: „*O vy zbožní poutníci, pojd'te a zastavte se, neboť stála pod křížem Spasitele služebnice Páně*“.²¹³ Základní kámen svatostánku na Homoli byl položen dne 12. května 1692 a na počest uspořádány třídní slavnosti za přítomnosti královéhradeckého biskupa Jana Františka Kryštofa

²⁰⁸ P. VLČEK, P. SOMMER a D. FOLTÝN, c. d., s. 193.

²⁰⁹ *Tamtéž*, s. 193–194.

²¹⁰ *Tamtéž*, s. 355–356.

²¹¹ František MUSIL, *Rychnovsko: Orlické hory a Podorlicko: památky a příroda*, Rychnov nad Kněžnou 1996, s. 36.

²¹² E. KOSINA, *Památná Homol...*, s. 42.

²¹³ *Tamtéž*.

z Talmberka.²¹⁴ Budoucí finanční zaopatření na provoz homolského chrámu učinila donátorka Terezie Eleonora ještě téhož roku dne 1. listopadu 1692 v Borovnici, které bylo součástí fundace fary sudslavské.²¹⁵ Vysvěcení dokončené stavby proběhlo ve dnech 12–14. května roku 1696.²¹⁶ Poutní kostel Panny Marie Bolestné je velmi ojedinělý díky svému monumentálnímu kamennému schodišti, které této sakrální stavbě propůjčuje neobyčejný a majestátný ráz. Práce na schodišti zahájila Terezie Eleonora okamžitě po dostavbě chrámu, ještě téhož roku. Kamenné schodiště kopíruje strmý sráz celého kopce, vystupuje od jeho úpatí a končí na samém vrcholu. Kromě funkce přístupové cesty v sobě zahrnuje růžencovou symboliku spojenou s Pannou Marií. Celkový počet 153 schodů odpovídá počtu Zdravasů ve Velkém růženci a 16 odpočívadel počtu Otčenášů.²¹⁷ Rovněž není bez zajímavosti, celkové netypické umístění poutního komplexu severním směrem tak, aby tvořil výrazný dominantní prvek nad celou okolní krajinou.²¹⁸

Budování sakrálních staveb nebylo jediným společným prvkem sourozenců Žďárských. Stejně jako František Adam Eusebius a Marie Maxmiliána Eva Terezie podporovali vzdělanost svých poddaných, tak i Terezie Eleonora z Ugarte se snažila tuto roli splnit. V roce 1692 přímo na Homoli, hned vedle budovaného poutního chrámu byla postavena dřevěná chalupa, co by škola pro děti ze všech vsí borovnického panství. Výuka zde probíhala neuvěřitelných sto let a prvním učitelem se zde stal *Matěj Slavník ze Žamberka*.²¹⁹

Dne 30. ledna 1705 zemřela Terezie Eleonora, ovdovělá hraběnka z Ugarte, rozená Žďárská, paní na Borovnici a Lhotě Lipanské. Pochována byla v kryptě poutního kostela na Homoli.²²⁰ Po ní zdělila Borovnici její dcera Marie Maxmiliána, provdaná za hraběte Františka Karla Zárubu z Hustířan.²²¹

---

²¹⁴ F. MUSIL, *Rychnovsko...*, s. 36.

²¹⁵ SOA ZK, f. VKO, sign. 1/XVI/1, kart. 6, inv. č. 139, *Patronát, inventáře kostelů a far, let 1837–1849*.

²¹⁶ J. VANICKÝ, *Homol...*, s. 30.

²¹⁷ Z. BOHÁČ, J. MACEK a P. BOHÁČ, *Poutní místa...*, s. 85.

²¹⁸ F. MUSIL, *Rychnovsko...*, s. 36.

²¹⁹ E. KOSINA, *Památná Homol...*, II., s. 38.

²²⁰ Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí (dále SOKA UO), nezpracovaný fond (dále n. f.) Farní úřad Sudslava (dále FUS), Mezifondová sbírka kronik (dále Msk), inv. č. 240, *Liber memorabilium et fundationum beneficij Czuczlaviensis*, list 139.

²²¹ A. SEDLÁČEK, *Hrady...*, *díl první*, s. 129.

2. FUNDACE A KŠAFTY ŽDÁRSKÝCH

2.1 FUNDACE A KŠAFT FRANTIŠEKA ADAMA EUSEBIA

Říšský hrabě František Adam Eusebius Žďárský ze Žďáru jako poslední mužský potomek tohoto rodu se staral o zabezpečení a rozvoj zděděného panství po otci Floriánovi J. Žďárském. Velikost zděděného majetku, dle Floriánova přiznání (již v panském stavu), činila 112 berních osedlých, což z něho činilo třetího nejbohatšího muže v kraji a padesátého nejmajetnějšího muže v Čechách. Z tohoto je patrné, že povinností mladého Žďárského bylo v duchu již výše popsané rodové tradice panství zachovat v tomto rozsahu. V lepším případě jej ještě rozšířit, aby mohlo být postoupeno další generaci. Kromě majetkového odkazu bylo nutné naplnit i budovatelskou vizi v oblasti zbožné rodinné realizace, tedy další rozvoj poutního místa v Hájku.

Rodový odkaz byl uplatněn i v další oblasti. Za takový akt lze označit dobročinnost přecházející z generace na generaci v podobě malého domku nazvaného „*Lazaret*.“ Tento příklad dobročinnosti realizoval již v roce 1610 Ctibor Tiburcí Žďárský, pán na Kladně pro poddané zasažené morem. V roce 1613 k zakládací listině donátora Ctibora Tiburcího, učinila fundaci jeho manželka Sibyla Hořovská, pro stále vydržování tří chudých osob. Po smrti obou manželů se kladenského panství a péče o Lazaret ujal jejich synovec Florián Jetřich Žďárský, který zde v roce 1630 přistavěl kapličku. Provoz Lazaretu nebyl přerušen ani za prasynovce Františka Adama Eusebia. V okamžiku, kdy se i jeho život začal naplňovat, snažil se zabezpečit kontinuitu Lazaretu do budoucnosti. Ve své poslední vůli stanovil, aby Lazaret na Kladně založený jeho prastrýcem Ctiborem Žďárským, byl i nadále užíván k zaopatření chudých, jejichž počet nechal zvýšit ze tří na šest. Krom toho, zde zřídil nadaci pro dvanáct studujících dětí. Jmenovitě se jednalo o osm chlapců z řad rytířského stavu a čtyři chlapce měšťanského stavu. Péči o pozůstalé jmění po Františku Adamovi Eusebiovi, do doby vyrovnání s dědici, vykonávali jeho strýcové hrabě Bernard Ignác z Martinic a Maxmilián Valentin z Martinic.²²² Tímto se naposledy připomíná Lazaret na Kladně, avšak zbožný odkaz Žďárských odsud nevyumizel, ba naopak zde našel své pokračovatele. Panství

---

²²² A. PODLAHA, c. d., s. 48–50.

ještě několikrát změnilo svého majitele, když dne 25. července 1751 došlo k položení základního kamene nové kaple sv. Floriána. Zbožné dílo Floriána Jetřicha z roku 1630 ustoupilo novému svatostánku, podle návrhu *Kiliána Ignáce Dienzenhofera*.²²³ Zcela jistě lze tento počín označit za velmi důstojné následování zbožného odkazu Žďárských, i když v režii následovníků nepokrevních.

Na příkladu malého Lazaretu názorně vidíme vztah šlechty k majetku a přenosu rodového odkazu, který nachází různorodé podoby, nejen ve vztahu k majetku, ale v rámci dobročinných realizací. Tendence minimálně uchovat celistvost po generaci děděného majetku, v lepším případě jej zvětšit a odkázat dál. To je přesně to, co sledujeme i na modelu malého domku. Ctibor Žďárský založil Lazaret, synovec Florián Jetřich přidal kapli, syn František Adam Eusebius nepřistavěl nic, neboť se realizoval na konventu pro františkány, nicméně alespoň rozšířil nadaci a znásobil počet zaopatřovaných osob. I v tomto lze spatřovat jeho přínos k realizaci svých předků, aby vše později odkázal dalšímu. Poslední mužský římskokatolický potomek Žďárský ctil a vážil si práce svých předků, což je další úhel pohledu jak vnímat jeho pokračování v této aktivitě.

František Adam Eusebius svoji hlavní pozornost během svého života upínal k budování poutního místa v Hájků, respektive k františkánskému konventu při hájecké Loreti. Dílo, které započal již jeho otec Florián Jetřich, nedokázal dovést do úplného konce ani jeho syn. Realizace tohoto projektu byla srdeční záležitostí Žďárských, zejména pak samotného Františka Adama Eusebia, který se navíc vzhledl v řeholi Františka z Assisi. F. A. Eusebius zemřel dne 7. dubna 1670 a dle své poslední vůle byl pohřben v prostém františkánském hábitu.²²⁴ Tento fakt, může v současnosti vyvolávat jisté udivení, nicméně z hlediska doby, toto chování hraběte Františka Adama Eusebia není nikterak ojedinělé. S podobným přístupem se setkáváme i u jiných šlechticů, kteří silně podporovali některý z církevních řádů. Vnitřně se pak s touto komunitou natolik identifikovali, že se cítili být téměř její nedílnou součástí. Podle toho, se pak nechávali pohřbít v řádovém oblečení toho či onoho církevního společenství.

---

²²³ *Tamtéž*, s. 60–61.

²²⁴ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 110–111.

Vzhledem k tomu, že František Adam Eusebius zemřel svobodný a bezdětný, přičemž prostředí františkánských řádových bratrů mu poskytovalo jistou formu „rodinného zázemí,“ nebo alespoň jeho náhradu, dalo by se očekávat postoupení celého majetku právě tomuto řádu. Takový scénář však nebyl možný, neboť františkáni jsou tzv. *ordo mendicans* – řád žebravý, který nemohl vlastnit panství ani spravovat své finance. Těchto přísných regulí chudoby si byl František Adam Eusebius vědom, proto zřídil pro františkánské bratry v Hájku, alespoň nadaci z kladenského a červenoújezdského panství. Tato almužna ve výši 1.200 zlatých rýnských ročně měla pokrýt náklady na obživu a oděv bratrů. Současně obsahovala dalších 600 zlatých rýnských, které měly pokrýt roční výdaje na světla v hájecké kapli.²²⁵ Tyto částky nebyly jediné, neboť představa Františka Adama Eusebia o konečné podobě františkánského konventu zahrnovala osm kněží a čtyři laické bratry. Pro naplnění této budoucí podoby konventu, jej dne 28. března 1670 obdaroval ve svém testamentu částkou 20.000 zlatých.²²⁶

Z výše uvedeného již víme, že dědicem rozsáhlého majetku Žďárských se nemohl stát církevní řád františkánů. Nabízí se proto zcela logická úvaha o přenechání dědictví přeživším sestrám Františka Adama Eusebia, nebo alespoň jedné z nich. Velmi úzké vztahy měl s Marií Maxmiliánou Evou Terezií Hýzrlou, ovdovělou Slavatovou. Právě ona byla tou „vyvolenou,“ již daroval obraz Panny Marie Pasovské, památku po otci Floriánovi, která měla v rodině Žďárských téměř povahu relikvie. Jakkoliv se nám dnes tyto úvahy mohou zdát pravděpodobné, smýšlení posledního říšského hraběte Žďárského se ubíralo zcela jiným směrem. Jedním ze základních principů šlechtice doby F. A. Eusebia bylo uchování celistvosti po generace stmelovaného panství, což by odkazem jednotlivým sestrám nebylo možné. Dalším principem bylo zachování rodového jména, což nelze naplnit, dědila-li by být jediná ze sester.

František Adam Eusebius však přišel na způsob, jak zachovat celistvost panství a ještě mu zajistit trvalé rodové jméno Žďárský, navzdory tomu, že byl bezdětný. Poslední říšský hrabě Žďárských tuto situaci vyřešil testamentem, v němž ustanovil svým dědicem některého z potomků *Mikuláše Žďárského*

---

²²⁵ K. BERÁNEK a kol., c. d., s. XVI.

²²⁶ M. BUBEN, *Encyklopedie..., III., I. svazek...*, s. 325.

ze Žďáru,²²⁷ který po Bílé hoře z konfesijních důvodů emigroval do Saska. Získání tohoto dědictví zároveň podmínil konverzí k římsko-katolické víře.²²⁸ Tato podmíněnost byla zcela legitimní součástí tehdejšího života a mnohdy její nesplnění bývalo doprovázeno i přísně stanovenou sankcí. Podobnou okolnost je možné zaznamenat již v kapitole *FLORIÁN JETŘICH*, v souvislosti se sňatkem Alžběty Koruny z Martinic ze strany jejího otce Jaroslava Bořity.²²⁹ U takto pojatého kšaftu se dala očekávat prodleva ve vyřízení pozůstalosti, která mohla úměrně růst s případným odporem ostatních potencionálních dědiců. Taktéž bylo třeba dohlédnout na splnění konfesijní podmínky a zabezpečit průběh dostavby františkánského konventu. Z těchto důvodů František Adam Eusebius pro případ svého úmrtí, ve svém testamentu ustanovil správcem dědictví spřízněný rod Martiniců, jmenovitě hraběte *Maxmiliána Valentina*.²³⁰ Nutno dodat, že nadstandardní vztahy měli Žďárští s Martinici už od sňatku Floriána Jetřicha s Alžbětou Korunou. Tento přátelský poměr zjevně přetrval roky a byl pěstován i další generací, v tomto případě osobou F. A. Eusebia, který se s důvěrou obrátil právě na Martinice. Dalším důkazem tohoto těsného sejetí s rodem své matky, je odkaz panství Vičice se zámkem a Boleboř v severních Čechách, rovněž uvedený v kšaftu posledního říšského hraběte ze Žďáru ve prospěch hrabat z Martinic.²³¹

Saští Žďárští (*Sahrerové*) však odmítali konvertovat a závěť Františka Adama Eusebia byla napadena ze strany jeho pěti sester. Dědická kauza nakonec trvala téměř dvacet let.²³² V testamentu uvedený správce majetku Maxmilián Valentin byl v roce 1678 vystřídán *Jaroslavem*, po jehož smrti správu převzal *Jiří Adam z Martinic*. Celá věc byla nakonec řešena na úrovni panovníků mezi císařem

²²⁷ K. BERÁNEK a kol., c. d., s. XVI–XVII uvádí jméno druhé saské větve Žďárských *Šebestiána Žďárského ze Žďáru*. Srov. E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 111, uvádí: „...jednomu ze synů Mikuláše Žďárského ze Žďáru z vřetatské luteránské větve rodu. Ta žila pod jménem *Sahrer von Sahr v saském kurfürstství v Míšni*.“ Srov. NA, f. JS č. 194, sign. III_o-429, *Kolej v Hradci Králové, residence v Košumberku (okres Vysoké Mýto)*, kart. 158, inv. č. 2–13, *Dopis Královským místodržicím pražským potvrzuje jméno univerzálního dědice, syna Mikuláše Žďárského*. Srov. TÝŽ, inv. č. 2–13, *Kontrakt na dědický podíl dědiček Žďárských ze dne 22. listopadu 1687 uvádí sídlo saských Žďárských v Míšni. S ohledem na archivní prameny, dále uvádím jméno Mikuláše Žďárského ze Žďáru se sídlem v saské Míšni*.

²²⁸ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 111.

²²⁹ P. MAŤA, c. d., s. 546–547.

²³⁰ K. BERÁNEK a kol., c. d., s. XVI–XVII.

²³¹ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 111.

²³² J. KOVAŘÍK, c. d., s. 10.

Leopoldem I. a saským kurfiřtem.²³³ Výsledkem bylo odškodnění saské přízně ve středně vysoké částce 53.000 zlatých ze strany sester Františka Adama Eusebia, podle smlouvy sepsané v roce 1688. Saští Žďárští po obdržení odškodného se vzdali svého dědického podílu, díky čemuž si jej sestry dne 3. listopadu 1688 mohly přerozdělit. Po odchodu posledního mužského potomka ze Žďáru tak symbolicky zaniká i po generace stmelované panství tohoto rodu.²³⁴ Dále se již připomíná v těchto dědických podílech jmenovaných sester: *Anna Kateřina hraběnka z Magnis* získala Litovice, Jeneč, Sobín, Břve, Hřebeč, Stehelčevy a Ptice; *Polyxena Ludmila hraběnka ze Štenberka* obdržela Dobrou, Doksy, Družec a obě Přítočna; *Johanna Eusebie Barbora hraběnka z Caretto-Millesimo* dostala Tachlovice, Nučice, Jinočany a Hostivice; *Terezie Eleonora hraběnka z Ugarte* nabyla Červený Újezd, Kyšice, Svárov, Rymaň, Libečov a Ptice; *Marie Maxmiliána Eva Terezie baronka Hýzrllová z Chodů, ovdovělá Slavatová* získala Kladno, Kročehlavy, Újezd pod Kladnem, Dubí, Olšany, Saky, Hnidousy, Motyčín, Žižice a Cvrčovice.²³⁵

Jedním z dokladů, který potvrzuje a upřesňuje výše uvedené, je dopis sester Žďárských k rukám Královských Místodržicích Pražských s nadpisem Leopold. Níže uvedená listina je spíše opisem dopisu (z roku 1688), možná i jeho zkrácenou verzí, i když nelze vyloučit ani koncept. Svědčí o tom například chybějící podpis a přítisknutá pečeť některé z hraběnek Žďárských či spíše všech pěti sester. Nadpis Leopold zřejmě odkazuje na osobu císaře v kontextu s následnou zmínkou o podaném odporu ke kšaftům bratra Františka Adama Eusebia. Dopis potvrzuje samotný spor a například dokládá angažovanost všech pěti sester. Kromě žádosti hraběnek Žďárských o prominutí plateb od královského prokurátora, také potvrzuje správu nad majetkem Františka Adama Eusebia ze strany Martiniců. Za správce majetku označuje Bernarda Ignáce a Maxmiliána Valentina. Současně je pojmenovává jako opatrovníky nad univerzálním dědicem, synem Mikuláše Žďárského. Tímto potvrzuje informaci o dědici v knize E. Voráčka a současně vylučuje jméno uvedené v publikaci K. Beránka. Informace o synovi Mikuláše Žďárského je zvlášť cenná, neboť ukazuje a potvrzuje směr, kterým se zbytek Žďárských (Sahrerů) ubíral. Listina je převážně psána typem písma označovaného za německou novogotickou kurzivu, též kurrentschrift. Jsou zde použity vpisky

²³³ K. BERÁNEK a kol., c. d., s. XVI–XVII.

²³⁴ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 112.

²³⁵ J. KOVAŘÍK, c. d., s. 10–11.

humanistickou latinkou pro odlišení účetních termínů a znaky pro označení zkratky etc. (et cetera). Dopis je napsaný v Českém jazyce za použití občasných latinismů.²³⁶

Leopold

Věrní milí. Nečiníme Vás tejna, Že jsme sobě poníženu žádost /:titul:/ Poleyxny Lydmilly Hraběny Šternberkove, Marie Maxymiliány Hysrlove, Johanny Hraběny Millesimove, Therezyge Ugartů a Anny Katerziny Hraběny Magnové Vdovy vše, vlastních sester věrných hraběnek ze Žďáru [etc.] nábožných milých kdežto vás za prominutí te, od Král[ovského] prokurátora našeho v Král[ovství] našem dědičném Českém na nich pohledávající 28.570 R[ýnských]. vynášející Septimie partis Literr kterau jsou zapříčinou jich proti te, na saudu našem Zemským větším v tomž Král[ovství] našem Českém strany učiněného odporu kšaftů bratra svého N[ebožtíkovi]: Františka Adama Eusebiuse hraběte ze Žďáru [etc.] Mezi nimiž odporujícími z jedné = a druhý Bernardem Ignatiusem a Maximilianem Valentinem Hrabaty z Martinic jakožto poručníky nad univerzálním dědicem nad dotčeného bratra jich synem Mikuláše Žďárského zřízenými a téhož kurátory ad Literr strany druhé 17. dne měsíce března minulého 1673 Léta vynešené výpovědi intezponirovane ad nad jine milostivě depozirovano devizi při Král[ovském] úřadě Des[e]k zemských byli zaručili opředstíraním všelikých příčin a motiv společně pokorně pohledávají spolu s vaši nám nani porozuměny dříve v tom mínění vyspraveného Král[ovskou] prokuraturou našeho pod datum. 1. dne měsíce června tohoto k konci se schylujícího léta poslušně učiněnou správou a dobrým zdáním, s dostatkem přednosti dáti, a po bedlivém všeh i povážení k z počátků dotčeným sestram, rozeným hraběnkám ze Žďáru se tak milostivě nakloniti, a jim na vejš obsažené devisorie kvótě 21.070 R[ýnských] z pouhé milosti, a dobročinnosti našeho Českého a Král[ovského] prominouti a odpustiti ostatních pak 7.500 R[ýnských] do Král[ovských] ouřadů našeho fiskálního k těm v Obnoveném zařízení zemském vyměřeným potřebám vykázati ráčili. Nám vedle toho milostivě poroučejíce, aby jste tuto milostivou resoluci naši, pak impetrantkám, tak i často nazvanému Král[ovskému] prokurátoru našemu, i kdežby dále zapotřebí bylo povědomost ad i zecti v známost uvedli, neméně i při nadřizeném Král[ovském] ouřadě des[e]k zemských aby nadjmenovaných sester

---

²³⁶ NA, f. JS č. 194, sign. III_o-429, Kolej v Hradci Králové, residence v Košumberku (okres Vysoké Mýto), kart. 158, inv. č. 2-13, Dopis Královským místodržícím pražským.

rozených hraběnek ze Žďáru [etc.] Zaručení na tu z milosti naši jim prominutou a vejš specifikovanou Sumu se vztahující po zapravení však dříve nad oznámených 7.500 R[ýnských] v deisto vykázané by týchž des[e]k zemských vymazáno, a kasírováno nařídily, následovně také naše rady, ouředníky naše pražský vtom, aby oni budoucnu žádné takové clausulirované zaručení totiž: pokud bychom my straně devidirující kvótám literr milostivě prominouti neráčili, že ona takovou odvésti povinna bude, tak jak se v tomto příběhu bylo stalo, více nepřijímali, jménem a namístě našim napomenuli. Jakožto.

v Vídni 18. gbr [octobris] 1688.

*K Královským místodržícím pražským.*²³⁷

Historické prameny na jedné straně označují dění kolem dědictví po zesnulém hraběti Františkovi Adamovi Eusebiovi za ukončené v listopadu 1688, kdy se saští Žďárští nadobro vzdali svého nároku. Následně si tento majetek mohli sestry, hraběnký Žďárské rozdělit. Na druhé straně se dokládají listiny o intenzivních právně majetkových aktivitách a přesunech, ještě před tímto datem. Příkladem takové aktivity je listina v podobě kupní smlouvy na jeden z dědických podílů po posledním Žďárském. Jmenovitě se jedná o smlouvu mezi sestrou zesnulého, hraběnkou Marií Maxmiliánou Evou Terezií Hýzrlovou a druhou sestrou hraběnkou Johanou Eusebií Barborou Carettovou z Millesimo. Kupní smlouva ze dne 24. listopadu roku 1687 obsahuje ustanovení o dohodě obou sester, že dědictví po Františkovi Adamovi Eusebiovi Žďárském, v podobě panství kladenského červenoújezdského a litovského se vším příslušenstvím, se má rozdělit na pět dílů. V daný okamžik ještě nebylo zcela jasné, jaký díl ta či ona sestra obdrží. Z tohoto důvodu smlouva příslušný majetek specifikovala jen jako díl, který na danou sestru vyjde. Podle ujednání měla Marie Maxmiliána Hýzrlová svůj podíl z dědictví prodat sestře Johaně Eusebií Barboře Carettové z Millesimo za 60.000 zlatých. Povšimněme si, že později odškodnění saští Žďárští obdrželi částku 53.000 zlatých, což je v tomto případě necelá pětina z celkového dědického podílu.

Historické prameny si většinou všímají vztahu Františka Adama Eusebia a jeho sestry Marie Maxmiliány Hýzrlové, jako sourozenců s nejtěsnější vzájemnou vazbou. Zcela jistě toto tvrzení platí, o čemž svědčí mnohé indicie a fakty. Současně

---

²³⁷ *Tamtéž.*

tato náklonnost nebyla jedinou. Paradoxně právě ona kupní smlouva odhaluje vztah mezi sestrami, když v ustanovení druhého bodu poznamenává dar 10.000 zlatých ze strany Marie Maxmiliány sestře Johaně Eusebii Barboře. Situace, kdy hraběnky spolu řeší prodej majetku, ještě nemusí znamenat sourozenecké přátelství. Na druhé straně okolnost, kdy tento prodej připravují ještě před samotným vlastnictvím majetku, svědčí o dobrých oboustranných poměrech. V konečném důsledku toto přátelství jenom podtrhuje ustanovení smlouvy, kde Marie Maxmiliána zmiňuje svůj dar a žádá 50.000 zlatých. Samozřejmě, lze zapochybovat a položit si otázku, zda příslušný věnovaný obnos byl gestem skutečné sourozenecké lásky, či spíše aktem zištnosti, anebo možné protislužby? Záznam v kontraktu okolnosti daru detailněji nepopisuje a ani v současnosti pro tuto, i když zcela logickou domněnku, není dostupný historický pramen. Je tedy nutno tuto zmíněnou pozornost, prozatím brát jako doložený fakt nezištnosti. Vyváženost a slušnost, krom uvedených projevů sesterské lásky i úcty současně, lze také spatřovat v ujednání devátého bodu, jež deklaruje náklady na vklad do desek zemských uhradit společně. Zároveň zde hovoříme o kupní smlouvě a tak je zcela logické, že obsahuje i neradostné platební podmínky spolu s úroky či pojistku při odstoupení od ujednání. Jmenovitě měla Johana Eusebie Barbora Carettová z Millesimo zaplatit 10.000 zlatých (každý po šedesáti krejcarech a krejcar po šesti malých peněžích) do dne sv. Jiří roku 1689 a úroky s nimi spojené. Zbytek 40.000 zlatých pak do konce jednoho roku při půlroční 5% úrokové sazbě z celé částky. V případě požadavku rychlejšího vrácení celé sumy, byla povinna Marie Maxmiliána Hýzrllová povinna o tomto sestru spravít půl roku dopředu.²³⁸

Léta Páně 1687. Dne 24. Novembris stala se námluva celé a dokonalé porovnání mezi vysoce urozenau paní pani Maryji Maximilianou Hysrlovou, rozenau hrabinkau ze Žďáru, paní na Košumberce, Kladně, Červeném Oujezdu a Lytovicích z jedné = a vysoce urozenau paní pani Johanau Euhseby Barborau hrabinkau Carrettovau z Millesimo, rozenau hrabinkau ze Žďáru, paní na Pacově Čechticích, Krivšoudově, Kladně, Červeném Oujezdce a Lytovicích z strany druhé, a to takové.

Jakož táž pani Maryje Maximiliána Hysrlova rozená hrabinka ze Žďáru, na panství Kladenském, Červenoujezdkem a Lytovicích, po Neb[ožtíkovi]: vysoce

---

²³⁸ TÝŽ, inv. č. 2–13, Kontrakt na dědický podíl dědiček Žďárských ze dne 24. listopadu 1687.

urozeným pánu panu Františkovi Adamovi Euhsebiusovi S[va]t[ém]: Říšské Říše hraběti ze Žďáru pánu na Kladně a Červeném Oujezdci, panu bratru svém pozůstalých, spravedlivou pratenhsi a dílma. I snesauce se pak pani sestry na tom, že týž panství Kladenske ČervenoOujezdske a Lytovske, se vším k tomu přináležejícím příslušenstvím, na pět dílů se rozdělití má; smluvily se nadjmenovaný dvě pani sestry, že taž první Maryje Maximiliana Hysrlova, svůj mající díl, který na ni přijde, pani Johanie Euhseby hrabince z Millesimo, pani sestře své zvláště milé prodati, a všechno své právo postaupiti chce, a touto namluvau slibuje.

1. Že tyž díl pani hrabinka z Millesimo kupující od pani Marie Maximiliany Hysrlove rozene hrabinky ze Žďáru prodávající v šedesáti tisících Zlat[ých] Rein[ských] v dobrej a bernej minci ujímá.

2. Poněvadž pak z pouhé sesterské lásky a vděčnosti sem Já Marie Maximiliana Hysrlova, pani sestře mé zvláště milé „deset tisíc Zlat[ých] Rein[ských] darovala, Takto nyní ji tímto Ujišťuje, Že Těch Deset Tisíc Zlat[ých] Rein[ských] darovaných sobě na těch šedesáti tisících Zlat[ých] Rein[ských] Sraziti ma, a mně jenom padesáte tisíc Zlat[ých] Rein[ských] vydati povinna bude.

3. Když díly položené budau, a ona pani kupující v pohsehs téhož dílu přijde, od toho času interrehse, nadjmenované pani prodávající pět per cento platiti má.

4. Ostatní pak kapitál těch padesáte tisíc Zlat[ých] Rein[ských] takto se zavazuje pani hrabinka kupující platiti, totiž: Při S[va]t[ém] Jiřím Budaucím 1689. Deset tisíc Zlat[ých] Rein[ských] každěj zlatej po šedesáti Krey[carech] a Krey[car] po šesti peněžích malejch počítajíce s ouroky na dobrej bernej minci. Ostatní pak kapitál těch čtyřiceti tisíc zlatejch Rein[ských] do vyjití jednoho roku, za tenž pani hrabinkau kupující, pani prodávající zanechati slibuje.

5. Po vyjití pak téhož roku, kdyby na díle a nebo celau sumu vyzdvihnauti chtěla, tehda bude povinna jedna strana druhé půl léta napřed věděti dáti.

6. Též se na tom snesli, bud' že by ten pani prodávající díl, při rozdělení téhož statku, ryze neb mění, než v před řečeném prvním punktu šedesát tisíc Zlat[ých] R[ýnských] vynašel, a neb k prodeji přišel, dále nic sobě více na tom dílu neb pratenhsi nepozůstavujíce, nýbrž všechno právo, týž pani sestře své kupující odevzdává, a z sesterské lásky přeje.

7. *Hlavní kontrakt pak při rozdělení a pohsehsu téhož prodávajícího dílu, se obaum stranám ihned vydati, a placení podle nadepsaných punktů následovati má.*

8. *Auroky pak bude povinna pani kupující, od přijetí pohsehsu téhož dílu každého půl léta pět per cento, dle kontraktu hlavního z celý zůstávající sumy bez odporu určitě skládati.*

9. *Autraty ke d[e]skám zemským od vložení kontraktu hlavního do Kral[ovských] des[e]k zemských, na společnej náklad se vésti mají.*

A což tu tak mezi nima dvauma paními sestrami vlastními, rozenými hrabinkami ze Žďáru, dobrovolně smluveno, snešené a zůstane jest, to jsau sobě, s dědici a budaucími svými, věrně a upřímně zdržeti, a tomu i všemu zadosti učiniti připověděli a se zavázali.

Na potvrzení a zdržení toho jest tato námluva pro ubezpečení obauch stran, ve dva jedno stejný exempláře přepsána, sešity utržena, a vlastníma rukama podepsána. Již jest datum léta a dne svrchu psaného. [etc.]²³⁹

Dochovaná kupní smlouva je opisem originálu nebo možným konceptem. Pro toto tvrzení svědčí fakt, že není vlastnoručně podepsaná ani jednou z kontraktačních stran a současně reprezentuje jednu z dochovaných variant. Listina je převážně psaná německou novogotickou kurzívou a současně obsahuje pro zvýraznění některých slov humanistickou latinku. Jedná se zejména o slova některých osobních jmen, finančních částek nebo latinismů. Listina je psána v českém jazyce, s výjimkou několika latinských a německých vpisků. Jak již bylo uvedeno, tato písemnost je jednou z variant. Jedná se buď o opis nebo koncept či kombinaci obojího. Smlouva je datována ke dni 24. listopadu 1687, přičemž se dochovala ještě varianta (též bez podpisu zúčastněných stran a přitisknutých pečeti) ze dne 22. listopadu 1687. Tato předchozí verze je psaná ve stejném duchu tzn. německou novogotickou kurzívou s občasnými vpisky humanistické latinky, v českém jazyce s okrajově užitými slovy z Německého a Latinského jazyka. Obsahově je poněkud košatější, nicméně v hlavních bodech odpovídá smlouvě ze dne 24. listopadu 1687, která je naopak stručnější výstižnější a lépe

---

²³⁹ *Tamtéž.*

strukturovaná.²⁴⁰ Vedle těchto listin současně existuje ještě třetí, která je opisem kontraktu ze dne 24. listopadu. Z hlediska druhu písma, jazyka a použitých vpisků lze tuto listinu charakterizovat stejně jako dvě předchozí.²⁴¹

Hrabě František Adam Eusebius Žďárský během svého života více či méně naplňoval své životní cíle. Skutečnosti, kterých dosáhl jen částečně nebo vůbec, se snažil řešit formou kšaftu. Je to způsob, jak ještě ovlivnit budoucnost přesahující jeho vlastní život. Ve své poslední vůli odkazoval majetek vedlejší větvi Žďárských v Sasku, což se nám může zdát na první pohled nelogické a tím spíše pro jeho sestry. Na druhý pohled však v sobě skrývá hlubší integrační myšlenku. Jak již bylo zmíněno, tehdejší šlechta uvažovala v intencích neustálého stmelování majetku pro odkaz další generaci a rostoucí slávu rodu. Naplněním poslední vůle Františka Adama Eusebia by došlo k tomu, že: rodové panství zůstane pohromadě, pod jednotícím jménem Žďárský ze Žďáru, navíc rozšířené o državy v Sasku; potomci emigrantské linie se vrátí zpět do Čech, dojde k nápravě jejich konfesijní orientace na víru pravou a sjednotí se rodové linie Žďárských v jednu silnou. Všechny tyto body v sobě zahrnují integrační prvky, které by se uskutečnily naplněním poslední vůle. Bylo by možné, ale současně neúplné, omezit se pouze na konstatování vlastního kšaftu. Z tohoto důvodu bylo třeba kromě poslední vůle zmínit bezprostřední vývoj a vyvolanou reakci, kterou lze dokumentovat právě uvedenými listinami (dopis místodržícím, kupní smlouva), i když sami o sobě nejsou kšaftem. Následný vývoj, kdy saští Žďárští nekonvertovali a sestry zesnulého podali vůči testamentu úspěšný odpor, lze tak chápat jako nepřímou součást testamentu posledního Žďárského. Budoucnost, která měla být ovlivněna kšaftem Františka Adama Eusebia, tak šla svojí vlastní cestou.

2.2 FUNDACE A KŠAFTY MARIE MAXMILIÁNY EVY TEREZIE

Život hraběnky Marie Maxmiliány Evy Terezie Hýzrlové, rozené Žďárské ze Žďáru lze pro zjednodušení rozdělit do dvou životních etap. Na dobu, kdy byla vdaná a období poté, kdy bez manžela vychovávala svoji dceru Františku Terezii

---

²⁴⁰ TÝŽ, inv. č. 2–13, *Kontrakt na dědický podíl dědiček Žďárských ze dne 22. listopadu 1687.*

²⁴¹ TÝŽ, inv. č. 2–13, *Opis kontraktu na dědický podíl dědiček Žďárských ze dne 24. listopadu 1687.*

Rozálii. Druhou část jejího života naplňovala z části samota, která ji přivedla v návaznosti na nelehký životní úděl k těsnějšímu sejetí s katolickou vírou. Zbožnost v ní následně povzbudila budovatelské ambice, jejichž výsledkem byla realizace kaple Panny Marie Pasovské, později vybudování jezuitské rezidence a v závěru života zahájení stavby mohutného kostela. Zejména druhá část její životní etapy nejvíce ovlivnila hraběčtinu donátorskou štědrost, která se současně nejvíce odrazila v jejím testamentu. Závěrečná dvě desetiletí života Marie Maxmiliány byly naplněny stavitelskou činností doprovázenou horlivou zbožností. Své dílo proto hodlala podpořit poslední možnou investicí ve svém kšaftu.

Marie Maxmiliána během svého působení na Košumberku neobyčejně podporovala vzdělanostní a kulturní úroveň svých poddaných. Různými sociálními programy přispívala ke zlepšení životní situace těch nejchudších na svém panství. Více o tomto v kapitole *MARIE MAXMILIÁNA EVA TEREZIE*. Později se její podporovatelský zájem více soustředil do církevní oblasti. Dne 12. září 1667 vznikla fundace s nadáním 5.000 zlatých pro budoucí jezuitskou rezidenci a kapli Panny Marie Pasovské na Chlumku u Luže. Dále bylo budoucí rezidenci nadáno 5.150 zlatých včetně vsi Raubovice,²⁴² z panství Košumberk a Domanic 500 zlatých, Raubovice a Bělá také 7.000 zlatých. Listina také uvádí ve prospěch košumberské rezidence koleje v Hradci Králové štědrá dotaci 30.000 zlatých a 13.000 zlatých. Součástí této nadace byla částka 20 zlatých ročně pro faráře v Luži a 500 zlatých věnovaných k utváření rozvoje farnosti Lužské.²⁴³ Tato fundační listina potvrzuje první nadání z roku 1667 s postupným výčtem dalších částek a uzavírá se dnem podpisu 25. října 1687. Dokument je psaný německou novogotickou kurzívou v německém jazyce a je kromě jiných zúčastněných vlastnoručně podepsaný hraběnkou Marií Maxmiliánou Hýzrlou, včetně její přitisknuté pečetě. K této listině jsou dochované ještě její dva opisy stejného typu písma a jazyka.²⁴⁴

Nadace pro faráře v Luži 20 zlatých a pro Lužskou farnost 500 zlatých se objevuje ještě v několika dalších dokumentech. Jedním z nich je opis fundační listiny podepsaný dne 18. srpna 1678. Uvádí dohodu o jmenovaném nadání mezi

---

²⁴² V roce 1669 byla smlouva zapsána v zemských deskách kvaternu zelené barvy pod písmenem C 7.

²⁴³ TÝŽ, inv. č. 21–1, *Fundace hraběnky Marie Maxmiliány Evy Terezie Hýzrlové, rozené Žďárské ze Žďáru ze dne 25.října 1687.*

²⁴⁴ TÝŽ, inv. č. 21–1, *Opis fundace hraběnky Marie Maxmiliány Evy Terezie Hýzrlové, rozené Žďárské ze Žďáru ze dne 25.října 1687.*

hraběnkou Marií Maxmiliánou a arcibiskupem pražským, kardinálem Harrachem. Uskutečnění daru se zde vztahuje ke dni 17. září 1667 s odkazem na záznam ve fundační knize arcibiskupa. Listina je psána německou novogotickou kurzívou v německém jazyce.²⁴⁵ Darovaná částka 500 zlatých v roce 1667 je dále uvedena ve fundaci pro jezuitskou rezidenci na Chlumku u Luže ze dne 18. srpna 1678. Jedná se o opis stejného písma v latinském jazyce a kromě odkazu paní hraběnky uvádí ještě fundaci *Viléma z Raubowictz (Hroubovic)* ve výši 5.300 zlatých zapsanou v zemských deskách dne 13. ledna 1670.²⁴⁶ Opakující se částky 20 a 500 zlatých pro faráře a farnost Luže uvádí kniha vypsanych fundací pro Tovaryšstvo Ježíšovo hned ve třech opisech v německém jazyce. Datace tohoto nadání je ke dni 12. září 1667 (tentýž den, jak uvádí *Fundace... ze dne 25.října 1687.*²⁴⁷) s poznámkou, že farář je povinen sloužit mši každý týden ve středu. Navíc, je zde potvrzena částka košumberské rezidenci ve výši 13.000 zlatých (uvedená ve *Fundaci... ze dne 25.října 1687*). Současně se zde dosvědčuje i zmíněné nadání Viléma z Hroubovic ve výši 5.300 zlatých (uvedeno: *Projekty fundací pro rezidenci Tovaryšstva Ježíšova...*²⁴⁸), k nimž ještě přidává dalších 500 zlatých s upřesněním vkladu roku 1669, ve třetím zeleném kvaternu Sub. Lit. (pod písmenem) C. 7.²⁴⁹

Nadace již samotných 500 zlatých se dále připomíná v souvislosti s určením pro jezuitskou rezidenci. Jedná se již o výtahy z fundací a tak je možné, že jde stále o částku pro Lužskou farnost. Od začátku byla totiž jmenovaná jako součást nadání košumberské rezidenci, a tak mohlo dojít k určitému zkreslení. K tomuto vysvětlení přispívá fakt, že je částka datována k roku 1667, kdy se prokazatelně objevuje 500 zlatých pro farnost v Luži. Toto nadání se vyskytuje v projektu fundací košumberské rezidenci, což je výtah uvádějící předmětnou darovanou částku ke dni 12. září 1667. Taktéž se zde objevuje nadání Viléma z Hroubovic ve výši 5.300 zlatých ke dni 13. ledna 1670, zapsaná ve třetím zeleném kvaternu pod písm. C. (uvedeno: *Projekty fundací pro rezidenci Tovaryšstva Ježíšova...*²⁵⁰).

---

²⁴⁵ TÝŽ, kart. 75, inv. č. 1–6, *Projekty fundací pro rezidenci Tovaryšstva Ježíšova na Chlumku při panství Košumberském.*

²⁴⁶ *Tamtéž.*

²⁴⁷ TÝŽ, kart. 158, inv. č. 21–1, *Fundace hraběnky Marie Maxmiliány Evy Terezie Hýzrlové, rozené Žďárské ze Žďáru ze dne 25.října 1687.*

²⁴⁸ TÝŽ, kart. 75, inv. č. 1–6, *Projekty fundací pro rezidenci Tovaryšstva Ježíšova na Chlumku při panství Košumberském.*

²⁴⁹ TÝŽ, kart. 76, inv. č. 2–4, *Knih vypsanych fundací Tovaryšstvu Ježíšovu.*

²⁵⁰ TÝŽ, kart. 75, inv. č. 1–6, *Projekty fundací pro rezidenci Tovaryšstva Ježíšova na Chlumku při panství Košumberském.*

Tento výtah z fundací košumberské rezidenci je psaný německou novogotickou kurzívou v latinském jazyce s datací ke dni 18. srpna 1678.²⁵¹ Tentýž projekt nadací pro rezidenci Tovaryšstva Ježíšova na Chlumku při košumberském panství, stejného písma i jazyka je současně dochovaný v písemnostech Velkostatku košumberského panství ve Státním oblastním archivu Zámorsk.²⁵² Věnovaných 500 zlatých v roce 1667 bez uvedení dne, je dále obsaženo ve výtahu z fundace ze dne 18. srpna 1678. Taktéž je zde uvedena fundace Viléma z Hroubovic ve výši 5.300 zlatých ze dne 13. ledna 1670, zapsaná v kvaternu Sub. Lit. C. Písemnost je vyhotovena ve výše uvedeném písmu v latinském jazyce.²⁵³

Ve prospěch jezuitské rezidence učinila Marie Maxmiliána dne 25. října 1678 hypotéku ve výši 6.000 zlatých, která byla následně zapsána dne 17. listopadu 1678 do kvaternu pod písm. S. 2. Toto ujednání proběhlo dle listiny mezi hraběnkou Terezií Hýzrlovou a *Matyášem Tannerem s Janem Dačinským* z Tovaryšstva Ježíšova. Tyto skutečnosti souhrnně uvádí fundace, kromě jiných účastníků vlastnoručně hraběnkou podepsaná dne 14. ledna 1683. Listina je psaná v německém kurentu a německém jazyce.²⁵⁴ Vedle této originál listiny opatřené pečeti je dochovaný opis stejných charakteristik.²⁵⁵

Výše uvedená štedrá nadání učiněná hraběnkou Marií Maxmiliánou Evou Terezií Hýzrlovou, byla následně doplněná ještě štedřejšími kšafy. Závěť o darování majetku Tovaryšstvu Ježíšovu je dochovaná v podobě fundačního listu, či spíše prohlášení, které rekapituluje jednotlivá nadání. Uveden je zde majetkový přesun části košumberského panství ze dne 25. září 1678 zapsaný v kvaternu broskvové barvy pod písm. S. 2. Současně je v hlavičce tohoto deklarujícího listu uvedeno zapsání pod písmenem D. 4. Jedná o opis listu, neboť není vlastnoručně podepsaný Marií Maxmiliánou, bez přitisknuté pečeti, s nejednotným zápisem v kvaternu, odkazující se na stejná ujednání ze dne 4. ledna 1683 a 17. února téhož roku.

---

²⁵¹ TÝŽ, kart. 158, inv. č. 2–13, *Projekt fundací pro rezidenci Tovaryšstva Ježíšova na Chlumku při panství Košumberském.*

²⁵² SOA ZK, f. VRCK 1623–1849, VK, kart. 1009, inv. č. 6536, A fascikl (dále fasc.) 7, *Projekt fundací pro rezidenci Tovaryšstva Ježíšova na Chlumku při panství Košumberském.*

²⁵³ NA, f. JS č. 194, sign. XXX, *Residence v Košumberku (o. Vysoké Mýto)*, kart. 75, inv. č. 1–6, *Projekty fundací pro rezidenci Tovaryšstva Ježíšova na Chlumku při panství Košumberském.*

²⁵⁴ TÝŽ, inv. č. 1–7, *Fundace hraběnky Marie Maxmiliány Evy Terezie Hýzrlové, rozené Žďárské ze Žďáru ze dne 14 ledna 1683.*

²⁵⁵ TÝŽ, inv. č. 1–7, *Opis fundace hraběnky Marie Maxmiliány Evy Terezie Hýzrlové, rozené Žďárské ze Žďáru ze dne 14 ledna 1683.*

Listina je psaná německým typem písma v německém jazyce a přímo předchází fundaci ze dne 28. července 1684 o čemž svědčí mimo jiné zápis ve třetím Trhovém kvaternu broskvové barvy pod písm. D. 4.²⁵⁶

Dne 28. července 1684 se uskutečnila darovací smlouva mezi hraběnkou Marií Maxmiliánou Evou Terezií Hýzrlovou a knězi Bartolomějem Kristeliusem Provinciálem České provincie Tovaryšstva Ježíšova, Pavlem Václavem Beránkem rektorem Královéhradecké koleje Tovaryšstva a Adalbertem Hadem Superiorem jezuitské rezidence na Chlumku u Košumberka. Předmětem této smlouvy bylo převedení kaple na Chlumku u Luže, spolu s jezuitskou rezidencí zřízenou pro výkon bohoslužeb a výchovu duchovních osob do vlastnictví Královéhradecké jezuitské koleje. Tato část smlouvy se řídila ustanovením fundačního listu ze dne 25. října 1678 zapsaného do Desek zemských Trhového kvaternu druhé broskvové barvy. Druhé ustanovení se odkazovalo na fundační list ze dne 17. listopadu 1678 zapsaného v deskách zemských pod písmenem S. 2.,²⁵⁷ dle kterého dvůr Hroubovice a z poloviny vesnice Bělá náleží k dědičnému užívání rezidentů. K těmto nemovitostem Marie Maxmiliána přidala částku 13.000 zlatých dne 12. ledna 1683 určenou pro výchovu muzikantů, kteří budou hrát při kapli na Chlumku. Finanční obnos zahrnoval najmutí školního mistra, který by vyučoval mládež literatuře a dobrému vychování. Vedle tohoto ujednání dalším fundačním listem věnovala hraběnka 6.000 zlatých na výchovu školních muzikantů a pánů bratrů. V pořadí třetím ujednáním věnuje Marie Maxmiliána Královéhradecké koleji k dispozici rezidenci na Chlumku Zámek Košumberk, spolu s poplužním dvorem, ovčínem a pivovarem; poplužní dvůr Domanice, městečko Luži a vesnice Voletice, Zdislav, Tejnice, Srbce, Ves Hlubokou spolu s lesem včetně příslušenství k dědičnému užívání. Tato darovací smlouva s fundací pro rezidenci Tovaryšstva Ježíšova na Chlumku u Luže je originálem, neboť v jejím závěru jsou vlastnoruční podpisy s přitisknutými pečetěmi. Kromě výše jmenovaných zúčastněných osob, jsou zde i podpisy s přitisknutými pečetěmi svědků pánů rytířů Jana Václava Zellera z Rožmitálu a Hynka Ferdinanda Talacka z Ještětic. Listina je psaná německým

---

²⁵⁶ TÝŽ, kart. 76, inv. č. 2–2, *Fundační list hraběnky Marie Maxmiliány Evy Terezie Hýzrlové Residence v Košumberku.*

²⁵⁷ **Potvrzuje nadání v předchozím německy psaném listu.**

kurentem v českém jazyce s občasnými humanistickými vpisky u zkratk typu: J. M. (Jeho Milosti) nebo latinismů např. Superior, Residenti či latinské názvy měsíců.²⁵⁸

Fundační testament hraběnky Marie Maxmiliány Evy Terezie Hýzřlové ve prospěch rezidence Tovaryšstva Ježíšova na Chlumku při košumberském panství byl podepsán dne 23. listopadu 1694. Ve své poslední fundační vůli hraběnka Hýzřlová poukazuje na předchozí dar části košumberského panství a kaple na velkém Chlumku Nejsvětější Rodičky Boží Tovaryšstvu na Chlumku u Luže, jež bylo zapsáno a detailněji zaznamenáno ve třetím trhovém kvaternu broskvové barvy pod písmenem D. 4. V návaznosti na toto obdarování odkazuje v případě svého úmrtí všechen svůj movitý i nemovitý majetek Tovaryšstvu. Jmenovitě veškeré peníze na hotovosti, jakékoliv předměty osobního charakteru včetně interiérové vybavení nacházejícího se v domě, v němž bydlela, stejně tak v zámku Košumberském i v rezidenci, kterou nechala dříve na vlastní náklad vybudovat. Vlastní jmenované nemovitosti s příslušnými gruntů se staly též součástí daru. Dále stanovuje výjimku, pro věci, na něž se dědický nárok nevztahuje. Jedná se o věci, které za svého života daruje někomu jinému nebo nařídí jejich darování, či které ona sama z těchto budov vynese.

Marii Maxmiliáně patrně velmi záleželo na jezuitské rezidenci, neboť zde opakovaně zdůrazňuje její výstavbu a darování Tovaryšstvu. Taktéž připomíná, že vše co po její smrti Superior najde, se stává majetkem rezidence a má sloužit k její podpoře. Druhý důraz klade na nezpochybnění a naplnění své poslední vůle. Ujišťuje bratry, že tato písemnost je v jejich zájmu, aby mohli kdykoliv prokázat svůj dědický nárok, díky čemuž nebudou povinni cokoli dávat dědicům hraběnky či komukoli jinému. Její obava zvláště směřuje do řad jejich příbuzných a tím případných dědiců. Ve svém testamentu významně apeluje na příbuzné, aby nežádali ničeho, co se jen najde v domě, kde bydlela ani kdekoli jinde na jejím panství. Předjímá zde případný spor a již dopředu varuje příbuzné před intrikami. Nikoho ze své přízně sice nejmenuje, avšak vzpomeneme-li si na její dřívější sociální citění, dobrotivost či štědré věno dceři (popsané v kapitole *MARIE MAXMILIÁNA EVA TEREZIE*) působí tento důraz dosti chladně a kontrastně.

---

²⁵⁸ SOA ZK, f. VRCK 1623–1849, VK, kart. 1009, inv. č. 6534, A fasc. 2 č. 3–17, *Darovací smlouva a fundace pro Rezidenci Tovaryšstva Ježíšova v Chlumku u Luže.*

V testamentu Marie Maxmiliány se současně objevuje emotivní formulace o povolání Pánem Bohem z tohoto *uplakaného údolí a bídného světa*.²⁵⁹ Zde je třeba si uvědomit, že i v dnešní době státní notáři používají při sepsání závětí jisté ustálené formulace, které mohou působit emocionálně, ale zároveň nevyjadřovat skutečný stav myslí dotyčného. Jedná se tedy spíše o ustálenou stylistickou praxi současnosti. Slovní spojení o *bídném světě a plačtivém údolí* je možné nalézt i v jiných testamentech jako například u Ozany Kobylkové z Harasova v roce 1594. Zmínku pouze o *plačtivém údolí* u Anežky Kaplířové ze Žďáru v roce 1603. Spojení z *bídného světa* u Anny Koučové, rozené z Vřesovic v roce 1646.²⁶⁰ Z tohoto důvodu se lze domnívat, že ono slovní spojení je spíše ustálenou formulací doby Marie Maxmiliány, než odrazem skutečného emocionálního prožitku. Podobně je tomu u přednesené představě pohřbu, který se má uskutečnit dle přání hraběnky tzv. *bez pompy a prachtů*.²⁶¹ Zde již lze předpokládat skutečně vyjadřovanou skromnost Marie Maxmiliány, tak i v tomto případě je nutné mít na paměti, že jde o ustálenou kšaftovní formulaci tehdejší doby. Tohoto slovního spojení si lze všimnout například v testamentu Heřmana Černína z Chudenic z roku 1650.²⁶²

Posledním přáním hraběnky uvedeným v testamentu bylo spočinutí v kapli Blahoslavené Panny Marie na Chlumku. Pro objektivitu této nadační závěti a poradenství při jejím sepsání přizvala Marie Maxmiliána několik svědků z řad rytířů. Je velmi pravděpodobné, že se hraběnka z nějakého důvodu, možná vzhledem ke svému věku již necítila dostatečně silná na cestu do Prahy. Proto příliš nepřekvapí, že testament byl sepsán v jejím domě v Košumberku, kde jej dne 23. listopadu roku 1684 vlastnoručně podepsala a přitiskla k němu svoji pečeť stejně jako ostatní svědci.

Testament Marie Maxmiliány byl následně vložen do Desek zemských Trhového kvaternu broskvové barvy dne 13. října roku 1690 pod písmenem K. 11.

---

²⁵⁹ NA, f. JS č. 194, sign. XXX, *Residence v Košumberku (o. Vysoké Mýto)*, kart. 76, inv. č. 2–1, *Fundační kšaft hraběnky Marie Maxmiliány Evy Terezie Hýzřlové rezidenci Tovaryšstva Ježíšova na Chlumku při panství Košumberském ze dne 23. listopadu 1684.*

²⁶⁰ P. KRÁL, *Mezi životem...*, s. 290, 333–334 a 527.

²⁶¹ NA, f. JS č. 194, sign. XXX, *Residence v Košumberku (o. Vysoké Mýto)*, kart. 76, inv. č. 2–1, *Fundační kšaft hraběnky Marie Maxmiliány Evy Terezie Hýzřlové rezidenci Tovaryšstva Ježíšova na Chlumku při panství Košumberském ze dne 23. listopadu 1684.*

²⁶² P. KRÁL, *Mezi životem...*, s. 541–543.

Tyto údaje pak v dolní části kšaftu vepsal a stvrdil svým podpisem František Trvala z Treüburgu, Královský místodržící desek zemských v Českém království.²⁶³

„Já Marie Maxmiliána Eva Terezie Hýzrllová vdova, Rozená Hrabinka ze Žďáru, Paní na Košumberce, a Hroubovicích etc[etera].

Známo činím tímto listem, jenž pro smrt dávající sluje, přede všemi, zvláště tu kdyby toho potřeba ukazovala. Jakož jsem běžícího léta 1684 dne 28. Julii jistý díl statku košumberského k vyzdvižení Residenci Tovaryšstva Ježíšového, přijmou ode mě vystavěné kaple na velkém Chlumku Nejsvětější Rodičky Boží darovala, a to který Residenci připojila, a skutečně d[e]skami zemskými /:jak to ve třetím Trhovým broskvové barvy kvaternu léta 1684. 28. Julii pod Lit[erou]. D. 4 obšírněji jest viděti:/ postoupila. Poněvadž pak já na to přicházím, kdyby mě Pán Bůh nejvyšemohoucí z tohoto plačtivého oudolí a bídného světa, prostředkem smrti řádné povolati ráčil, že by snad dotčené Tovaryšstvo Ježíšovo pro svršky a nábytky mé, se dědičnými, nijaké nepřiležitosti a právní zaneprázdnění míti, a vystati mohlo. I aby tehdy k nim nepřiležitostem se vyhnulo.

Pročež činím tímto listem témuž Tovaryšstvu Ježíšovému, a ode mě vystavené, a fundírované Residenci toto opatřiní, že všechny hotové peníze jakékoliv mince, a jinší všechny svršky, a domovní, i jiné nábytky, které by se při času smrti mé, buď v té ode mě vystavěné Residenci, a při ní se nacházejícími, a k té Residenci přináležejícím domu /:který sem sobě k bytu až do smrti oblíbila:/ jakož na zámku Košumberském, a těch Tovaryšstvu Ježíšovému již d[e]skami zemskými skutečně postoupených gruntech vynáší, jak by to koliv jmenované býti mohlo, to všechno /:krom což bych za živobyetí mého obzvláště jinam nedala, aneb dáti nenařídila:/ všechno právem, než ovšem nejmenšího odtud nevynesu i jež tímto darujícím listem dávám, daruji, a k dědičnému toho všeho držení a užívání odevzdávám již mnohokrátě opakovaně ode mě vystavěnou Residenci Soci[eta]s Jesu, tak a na tem způsob, je Superior tej Residence, ihned po smrti mé, všech těch svršků a peněz že by se nahotově náležel, tam po vejítí, je k té Residenci užitku, a dobrému obrátili, a s tím se vším jakožto s svým vlastním činiti moci miti bude, a nebudou

---

²⁶³ NA, f. JS č. 194, sign. XXX, Residence v Košumberku (o. Vysoké Mýto), kart. 76, inv. č. 2–1, Fundační kšaft hraběnky Marie Maxmiliány Evy Terezie Hýzrllové rezidenci Tovaryšstva Ježíšova na Chlumku při panství Košumberském ze dne 23. listopadu 1684.

Páni Otcové aneb Residenti povinni z toho ničehož nejmenšího, dědicům mým, ani žádnému jinšimu právy býti. Jakož také dědice moje, v tom mocně a silně zavazují, že se na nic nejmenšího toho, co se při smrti mé v dotčeném obydlí, a na těch Tovaryšstvu Ježíšovu postoupených gruntech od jakýchkoliv svršků a mobilie vynajde, v ničemž dokonce potahovati, a toho pod žádným vymyšleným způsobem ujímati se nemohli, a moc miti nebudou nyní i na časy budoucí a věčné. Však naproti tomu, důvěřuji se témuž Tovaryšstvu Ježíšovému že mé tělo, kdy mě Pán Bůh nejvšemohoucí z tohoto světa povolá, bez pompy a prachtů, ale podle řadu křesťanského v kapli Blahoslavené Panny Marie na Chlumku pochovati dají, a že co jsem se jen strany dobrého mé milé duše svěřila, a jich žádala vykonati, všechno náležitě vyplněno, vykonáno a vyřízeno bude. Na potvrzení toho, že v tom co se tuto nadpisuje, má celá dokonala a neproměnitelná vůle jest, k tomuto listu pečeť mou jsem přitiskla, a vedle ní rukami se podepsala, a pro lepší toho vyjádření dožádala jsem se urozených a statečných rytířům Pana Jana Václava Zellera z Rožmitálu na Trojovicích, Bezděkově a Tejnici Hrochové, J[eho] M[ilosti] C[ísařského]: nařízeného královského hejtmána kraje Chrudimského [etc.] Jako také pana Viléma Jaroslava Hoberka z Hengersdorfu²⁶⁴ na Čenkovicích, a Lipci [etc.] Item pana Hynka Ferdinanda Talacků z Ještětic, a na Zajezdci [etc.] Že jsou se vedle mě na svědomí nápodobně své sekrety přitiskli, a vlastními rukami se podepsali, sobě však, dědicům a budoucím jich beze škody. Tímto pak list darující pro smrt bude moci s povolením J[eho] M[ilosti] C[ísařského] rady, a pánův auředníkův pražských menších desk[ách] zemských, každého času na pohledávaný toho Pátera Rektora koleje Soc[ie]t[as] Jesu v Královém Hradci, neb vyslaného jeho, v též d[e]sky zemské, i bez mé přítomnosti vložen a vepsán býti. Stalo se v domě obydlí mého v Chlumku 23. Novembris A[nno]. 1684 [etc.]

LS: Marije Maximiliána Eva Terezie Hysrlova vdova rozená hrabinka ze Žďáru; LS: Jan Václav Zeller z Rožmitálu; LS: Vilém Jaroslav Hoberk z Hengersdorfu; LS: Hynek Ferdinanda Talacko z Ještětic

Tento list darující, jest s povolením J[eho] M[ilosti] C[ísařského] rady, a pánův auředníkův menších Královských des[e]k zemských, na vejminku

---

²⁶⁴ A. SEDLÁČEK, *Hrady...*, díl druhý, s. 32 uvádí, že: **Jan Petr Hoberk z Hengersdorfu, prodal dne 30. dubna 1688 dvůr Borovnice, dvůr Závřší, ves Malou Lhotu s poplužním dvorem, Polom, Skrovnici, Sudslava a Seč Terezii Eleonoře, ovdovělé hraběnce Ugartové, rozené ze Žďáru, za 60.000 zlatých.**

v ni doloženau, a žádost pana P[átera]. Rektora koleje Soc[ietas]: Jesu v Královském Hradci a Rezidence Košumberské, v týž D[e]sky zemské do kvaternu trhového broskvové barvy třetího léta 1690 v pátek po památce S[vatého]. Maximiliána to jest 13. Octobris pod lit[erou]: K. 11. vložen, a slovo od slova vepsán.

LS: František Trvala z Treúburgu, Král[ovský] Míst[održící] des[e]k Z[emských] v Král[ovství] Českém.²⁶⁵

Uvedený testament Hraběnky Marie Maxmiliány Hýzrlové je originál, při němž se dochoval ještě doslovný opis. Obě listiny jsou psané německou novogotickou kurzívou v českém jazyce. Pro zdůraznění některých slov je použita humanistická latinka. Jedná se o úvodní jmenné prohlášení „*Já Marie Maxmiliána...*“ a slova latinského původu například „*residenti*“ nebo jména měsíců v latinské podobě „*Novembris*“.²⁶⁶

O pár let později na tento kšaft navázal další s upřesňujícím a vysvětlujícím kodicilem. Zatímco předešlý testament (z 23. listopadu 1684) ostře varoval příbuzné, aby se neopovážili požadovat čehokoliv z jejího panství, neboť vše náleží Tovaryšstvu Ježíšovu, následující kšaft byl již ve smířlivějším duchu. Poslední testament s kodicilem, který po sobě hraběnka Hýzrlová zanechala, byl vlastnoručně podepsaný dne 6. října 1690.²⁶⁷ Okolností pro jeho smířlivější tón se nabízí hned několik. V roce 1686 zemřel zeť Marie Maxmiliány hrabě Kašpar Fridrich z Lamberga. Tímto pominula obava hraběnky z možného napadení jejího testamentu. Druhá okolnost ovlivňující kladné znění nového kšaftu mohla být dána jednak díky odstupu času od zjitřených okamžiků sporu s Lambergem. Současně mohl zapůsobit fyzický stav a celkové rozpoložení hraběnky Hýzrlové, neboť zemřela již dne 17. října 1690.²⁶⁸ Lze si tak představit jistou vnitřní smířlivost se světem a odpuštění. V předposledním testamentu stanovila výjimku pro věci, na něž se dědický nárok Tovaryšstva nevztahuje. Jednalo se o hodnoty, které ještě

---

²⁶⁵ Tamtéž.

²⁶⁶ Tamtéž. Srov. TÝŽ, inv. č. 2–1, *Opis fundučního kšaftu hraběnky Marie Maxmiliány Evy Terezie Hýzrlové rezidenci Tovaryšstva Ježíšova na Chlumku při panství Košumberském ze dne 23. listopadu 1684.*

²⁶⁷ SOA ZK, f. VRCK 1623–1849, VK, kart. 1009, Inv. 6534, A Fasc. 2 č. 3–17, *Odkaz Hýzrlové, Kšaft a Codicillus z 6. října 1690.*

²⁶⁸ E. VORÁČEK a kol., c. d., s. 118.

za svého života hodlala darovat.²⁶⁹ Tato výjimka byla naplněna v jejím posledním kšaftu, neboť odkazuje části košumberského a kladenského panství svým vnoučatům. Zřejmě tak jistá nepatrná část z košumberského panství v držení Hýzrlové zůstala, neboť drtivá většina přešla již dříve do vlastnictví Tovaryšstva Ježíšova. Totéž lze předpokládat u kladenského panství, které již v roce 1687 prodala Marie Maxmiliána své sestře Johaně Eusebii Barboře Carettové z Millesimo (více v kapitole *FUNDACE A KŠAFT FRANTIŠEKA ADAMA EUSEBIA*).²⁷⁰ Dědici těchto dílů se stali vnuk *Karel Benedikt Jan Baltazar hrabě z Lambergu* a vnučky *Anna Aloisie Maxmiliána s Františkou Antonii Isabelou Rebekou*. Zvláště poslední jmenovaná se těšila velké hraběnčině oblibě, neboť ji v testamentu navíc odkázala 20.000 zlatých. V případě nezletilosti vnoučat jim ustanovila poručníka nad tímto dědictvím v osobě *Kristiána hraběte z Rogendorfu*. Pokud by se snad ani jeden z dědiců nedožil, měl být majetek postoupen přeživším sestrám Marie Maxmiliány.

I tento testament obsahuje požadavek na nezpochybnění dědického nároku Tovaryšstva Ježíšova, jmenovitě na dům hraběnky Hýzrlové. Forma tohoto požadavku je značně mírnější, než u kšaftu předešlého.

Poslední vůle hraběnky Marie Maxmiliány obsahuje níže uvedený kodicil, v němž vyjmenovává další nadání kostelům v Luži, Jenšovicích a Voleticích. Své poddané osvobozuje na čas od peněžitých i naturálních plateb. Třem chudším slečnám rytířského stavu odkázala zajištěné bydlení a finanční dar. Oceňuje zde služby svých hejtmanů a daruje jim finanční obnos ve stovkách zlatých. Pololetní plat navíc, od ní obdrželi Šafáři a šafářky včetně čeládky bez rozdílu pohlaví. Více podrobností o jednotlivých nadáních v níže uvedeném posledním kšaftu a kodicilu Marie Maxmiliány Hýzrlové.²⁷¹

V kvaternu citronovým trhovým pátým Kšaftu porízený poručenství přijímám, a poděkování v pondělí po památce sv[atého]. Martina, to jest, 13. Novembr[is] 1690 pad literau C. 29.

²⁶⁹ NA, f. JS č. 194, sign. XXX, *Residence v Košumberku (o. Vysoké Mýto)*, kart. 76, inv. č. 2–1, *Fundační kšaft hraběnky Marie Maxmiliány Evy Terezie Hýzrlové rezidenci Tovaryšstva Ježíšova na Chlumku při panství Košumberském ze dne 23. listopadu 1684.*

²⁷⁰ TÝŽ, kart. 158, inv. č. 2–13, *Kontrakt na dědický podíl dědiček Žďárských ze dne 24. listopadu 1687.*

²⁷¹ SOA ZK, f. VRCK 1623–1849, VK, kart. 1009, Inv. 6534, A Fasc. 2 č. 3–17, *Odkaz Hýzrlové, Kšaft a Codicillus z 6. října 1690.*

Ve jméno S[va]té a Nerozdílné Trojice, Boha Otce, Boha syna, i Boha Ducha S[vatéh]o Amen.

Já Marie Maximiliana Eva Terezie Hysrlová vdova rozená hrabinka ze Žďáru. Známo činím tímto listem, jenž kšaft sluje, že vůbec přede všemi, zvláště pak tu jakož náleží, kterak poznávajíce, že smrt každému člověku jest jista, hodina smrti ale nejistá, protož já nevěda, kdy Spasitel můj mě z tohoto světa bídného povolati ráčí, při dobré paměti a zdravém rozumu, umínila jsem sobě pro k věnování a všem a všelijakým jmění, a statků mém movitém i nemovitém, i všem jiném, dla čemž by ten koliv záležel, a Pán Bůh ze své štědrosti mně se uděliti ráčil, a neb kteréhož bych budoucnu z požehnání Božího míti mohla, jisté pořizení učiniti, a jakož pak to tímto listem dle práva, a obyčeje tohoto Království českého činím a mau poslední vůli vyjevují takto. Předně duši mau Pánu Bohu, od něhož pochází, do milosrdných rukau Božích, skrze přímlyvy Nejsvětější Panny Marie, a mejch S[a]tých Patronů odevzdávám.

Za druhé: tělo mé pak u Panny Marie na Chlumku od dědiců mých, beze všeho Prachtů a nákladů, pochováno byti nařizují, a kdybych na Košumberce umřela před dospělými léty, dědicův mých, aby se s mým pohřbem neodkládalo, od Pánů Páterů Residence Košumberské sprostě pochováno bylo, žádám.

Za třetí: poněvadž vedle práva a Zřízení zemského Království českého Institutio Haredis²⁷² každého kšaftu fundament²⁷³ jest, tehdy statků a jmění mého, movitého, i nemovitého, kteréž mám, neb ještě míti budu, na čemž ten koliv zaleží, a bud' na zápisech a neb jiných spravedlnostech mých, tohoto všeho, a in Specie²⁷⁴ statků pozemských dílů mně přináležejících, na Panství Košumberském a Kladenském, se vším k nim patřícím příslušenstvím za Universalia dědice činím, a jmenuji, Carla Benedicta Johanesa Balthazara hraběte z Lamberku, Annu [A]La[i]su Maximilianu, Františku Antonii Isabelu Rebeku slečny z Lamberku, skutečné, tak že oni po smrti mé se všeho ujiti, a s tím zato svým vlastním činiti moci budou, a však tím patřičným opatřením, že Františka Isabela Antonie Rebeka z dědiců mých, Titulo Prälegati, z týchž statků v pozůstalosti mé dvaceti tisíc zlatých rejn[ských] napřed míti má, což já ji z lásky a přízni, že jsem ji při sobě vychovala,

---

²⁷² Institut otázky.

²⁷³ Nadace.

²⁷⁴ Konkrétně se jedná.

a velikau Inclinati v sobě od ni spatřila, odkazují a protož tuto nařizují, aby ona z pozůstalosti mé nad řečené jí pralegírovane Qvantum²⁷⁵ skutečně Urgírovati, a jako svým vlastním disponírovati, pak in Cesidus druhými nadepsanými dědiciými určenými díly Succedírovati²⁷⁶ mohla.

Za čtvrté nařizují aby též moji dědicové druhý, které po smrti mé ode mě příjmení se najdou, jakož i také odkazy, které v tomto Kšaftu a Codicillu bych učinila, rovným dílem společně platiti a vypravovati povinni byli.

Za páté, že pak vejš páni dědicové moji pokavad' nezletilí jsau, kdyby oni jeden neb druhý v nezletilosti umřeli, tehdy jedno druhému Subtituríji.²⁷⁷ Jestli by pak všichni zemřeli, dříve než by let svých právních došli, tehdy mým milým paním sestrám rovným dílem za dědice ustanovují, které také ode mě učiněné dluhy, a odkazy společně platiti budou, kdyby pak některá dříve umřela, tehdy její díl, dědicové její s již jmenovanau Obligati dostati mají.

Za šesté, kdyby pak po mé smrti ob nich neb vnučky moje, žádné z nich zletilí nebyl, tak že by žádný z nich poručenství na sebe přijiti nemohl, tehdy za poručníka, jim zanechaného statků, a pozůstalosti ustanovují: vysoce urozeného pana pana Kristiána hraběte a pana z Rogendorfu svobodného pana z Molenburku /:tituly:/ vědouce že poručenství, které od Neb[oštika] pana otce jejich dožádán jest, na sebe přijmauce, dobrým svědomím, a obzvláštním užitkem sirotkův a prospěchem miti a spravovati ráčí. Pročež té důvěrnosti jsouce, že mé mění ode mě platů s účtem mým zanechaný statek a pozůstalosti podobnau věrau a s prospěchem užiti, a je sobě jakožto jediné poručené majíce, laskavě a milostivě opatrovati bude, za tu milost jeho poníženě prosím.

Za sedmé, aby žádná pochybnost o mým obydlí při Chlumku nebyla, že sem Páterům Soc[ietas] Jesu Residenti Košumberského přináleží, vysvětlují, že jsem je na jejich gruntu sobě toliko až do smrti k obývání vystavěla, a potom aby jim zůstalo. Pročež dědicové moji jim v tom, i že za živobytí jim i kostelu Panny Marie na Chlumku jsem učinila, v ničemž aby naproti nebyli, poračím.

---

²⁷⁵ Delegované množství.

²⁷⁶ Disponovat.

²⁷⁷ Přenechávám.

Za osmé: poněvadž na hotově mimo běžnau potřebu peněz nechovám, zlata, stříbra, klenotů ani jiných drahých Mobilii nemám, takových moji dědicové od žádného žádati, a vyhledávati nemají, nýbrž s tím spokojeni ať sou, coby předně na statcích ode mě jim zanechaných Mobilii vynašli, coby pak na dílu Košumberského panství Paterům Soc[ietas] Jesu ode mně daných se našlo, to ať jim všechno zůstane, to ať jim všechno zůstane, a tj. má celá, dokonalá a poslední vůle, kterau já zmíniti, však buď nic co k té per Codicillum přidati, a neb odniti sobě v moci zanechávám, a Jejich Excell[ence] a M[ilos]t Král[ovských] pánů pánů nejvyšších i menších úředníků Des[e]k Zemských v Král[ovství] Českém poníženě a šetrně žádám, aby tento Kšaft a poslední vůli mau, kdyby od kohokoliv k týmž Deskám Zemským po smrti mé přinešen, a to aby do těch Desk[ách] Zemských vložen, a vepsán byl, požádáno bylo, jej přijiti, nad nim ochrannau ruku držeti ráčili.

Dle potvrzení toho vlastní rukau tento kšaft jsem podepsala, a pečeť mau k němu přitiskla, pro lepší toho bezpečnost a stálost dožádala sem se urozeného pána pana Jana Václava Czellera svobodného pána z Rozentálu, J[eho] M[ilos]ti C[ísařského] nařízeného Král[ovského] hejtmana kraje Chrudimského pána na Trojovicích, Bezděkově a Tejnici Hrachové, a urozeného a statečného rytíře pana Václava Rudolfa Haugvice z Biskupic, pána na Březovicích a Brčkolich, J[eho] M[ilos]ti C[ísařského] nařízeného Král[ovského] hejtmana téhož kraje Chrudimského, a pana Jaroslava Vílíma Hoberka z Hendesdorfu pana na Čenkovicích a Lipeci jakožto pánů svědků, že sau oni spolu se mnau a v jednu chvíli, též v přítomnosti mé a v jednom místě nápodobně sve pečeti nasvědčení /:však jim dědicům, a budoucím jejich beze škody:/ přitiskli, a vedle nich vlastními rukami se podepsali. Jehož jest datum v Košumberce v obydlí mém při Chlumku dne šestýho Octobr[is] Léta Páně tisícího šestistého devadesáteého.

*LS: Marie Maximiliána Eva Hysrlova vdova hrabinka ze Žďáru;
LS: Václav Rudolf Haugvic z Biskupic, LS: Hej[tman] Václav Zeller
P[án] z Rozenthalu; LS: Jaroslav Vilím Jaroslav Hoberk z Hendrštorfu*

Codicillus

Já Marie Maximiliana Eva Theresie Hysrlova rozená hrabinka ze Žďáru, známo činím tímto listem, jenž tímto listem Codicilli sluje, vůbec přede všemi a vzláště pak kdež náleží, poněvadž jsem v kšaftu mým spolu tímto Codicillem

učiněném, že takový změniti bud jemu něco přidati, a neb odniti mohu, dle práva sem vyminila, pročez nadřízenému kšaftu mému tak s dobrým rozmyslem přidávám. Totiž kostelům na panství Košumberským S[vatéh]o Bartoloměje v Měst[ečku] Luži, jedno sto a padesáte zlatých Rej[nských]. Ite[m] [v] Jenšovicích Svatý Trojice, a v[e] Voleticích S[atéh]o Jiří po jednom stu zlatých Rejn[ských].

Poddaným dílu mého panství Košumberského a Raubovitz, odpouštím všeliké dluhy, jak peněžité do důchodu tak obilné na špejchar od nich povinné, krom posledního roku před mau smrti, který budau moci od nich žádat moji dědicové, a aby tolikož Patres Soc[ietas] Jesu v Residenti Košumberské svým poddaným na památku mau učinili, je šetrné žalem.

[V]šem chudším pannám stavu rytířského Konárovkým, totiž Veronice že jest mau Neb[ožku] pani dceru a její děti chovala, jedno sto a padesáte zlatých Rej[nských], a druhým dvaum po padesáti zlatých Rej[nských] odkazují a bydlení v kterém již mnoho let zůstávají, žádám aby jim zanechané bylo.

Urozené paní Sybille Magdaleně Dobřanský z Dobřenic, která prodlažený léta již u mě zůstávala, ke mně se uctivě chovaje, a mně v nedostatečnosti zdraví ošetřuje a šetřice, dva tisíce zlatých Rej[nských] odkazují.

Zuzaně Kateřině Horecký, mý starý hejtmance, která mně od mladosti vždycky věrně a užitečně sloužila, čtyři sta zlatých Rej[nských], a Samuelovi Horeckému manželu jejímu, mejmu starému dobře zasloužilému hejtmanu jedno sto zlatých Rej[nských] odkazují. V[e] službě při mně zůstávajícím obojího pohlaví, též ve dvořích šafařum a šafářkám a čeládce v čas mé smrti se nacházejícím, mimo službu jim poninnau, každému plat polauletni dati nařizují, a to neprodleně, by se zamau bídnau duši pilně Pánu bohu modlili.

Naposledy, nařizují, aby ty všechny odkazy od dědiců mých a neb na místě jich od pana poručníka zcela a zaúplna zaplacený byli.

Pročez dokonale tomu chci, by tenž Codicilli tak jakoby on v mým kšaftu slovo od slova vepsán byl, svau moc a podstatu měl, kterýžto také s povolením Jich M[ilos]t pánů auředníků Menších Král[ovských] des[e]k zemských, ve d[e]sky zemské vepsán a vložen býti žádám.

Na potvrzení toho také tento Codicill vlastní rukau jsem podepsala, a pečeť mau k tomu přitiskla, ne méně pro lepší toho bezpečnost, dožádala jsem se níže podepsaných pánů svědků, že jsau spolu se mnau v jednu chvíli, též v přítomnosti mé v jednom místě, nápodobně své pečeti na svědomí /:však jim dědicům a budoucím jich bezevší škody:/ přitiskli, a vedli nich vlastníma rukama se podepsali. Jehož jest datum v obydlí mém při Chlumku dne 6. Octobr[is] Léta Páně 1690 [etc.]

*LS: Marie Maximiliána Eva Hýzrlova vdova rozená hrabinka ze Žďáru;
LS: Václav Rudolf Haugvic z Biskupic, LS: Hej[tman] Václav Celler P[án]
z Rozenthalu; LS: Jaroslav Vilím Jaroslav Hoberk z Hendrštorfu*²⁷⁸

Výše uvedený testament zahrnuje současně kodicil, který specifikuje některé dílčí odkazy. Bývá také užívána varianta oddělených listin kšaftu a kodicilu. V tomto případě je podepsaný hraběnkou Hýzrlovou a svědky jednotlivě testament a kodicil, přičemž závěrečné datum podpisu je až na konci celé listiny. Jedná se již o opis, který je psaný německým novogotickým kurzívním písmem v českém jazyce. V listině je celá řada latinských vpisků humanistickou latinkou nebo kombinací německého a latinského písma. Užití těchto vpisků se objevuje u latinských termínů, jmen dědiců, latinsky psaných i znějících měsíců nebo jiných slov, kde byl kladen důraz na jejich důležitost. Listina také obsahuje velké množství zkratk např. u měsíců, měny, oslovení (Jeho Milost Císařská – J. M. C.) a podobně. Jedná se o poslední testament Marie Maxmiliány Hýzrlové, rozené Žďárské ze Žďáru, neboť jedenáctý den po podpisu se její život naplnil.

2.3 FUNDACE A KŠAFT TEREZIE ELEONORY

Terezie Eleonora z Ugarte, rozená Žďárská ze Žďáru podobně jako její sourozenci František Adam Eusebius a Marie Maxmiliána Eva Terezie investovala do vzdělání svých poddaných, výstavby poutního místa a zajištění provozu chrámu. Ve srovnání se stavbami sourozenců byl chrám Panny Marie Bolestné nejmenší a tomu odpovídala i učiněná finanční nadání.

---

²⁷⁸ *Tamtéž.*

V témže roce, kdy Terezie Eleonora započala stavbu poutního kostela na Homoli, zřídila dne 1. listopadu 1692 nadaci na jeho provoz. Finanční zaopatření bylo učiněno v rámci fundace pro faru v Sudslavě, pod kterou z hlediska církevní správy poutní chrám na Homoli spadal. Ve své kšaftovní fundaci řešila Terezie Eleonora krom svého nadání a poslední vůle několik dalších správních otázek týkajících se zabezpečení celého jejího panství.

Hned v úvodu po uvedené titulatuře vyjádřila starost o své poddané ze svých čtyř vesnic: Borovnice, Velká a Malá Lhota a Polom. Obyvatelé těchto vsí byli pod duchovní správou děkana v Kostelci nad Orlicí, kde navštěvovali bohoslužby. Z toho pak dvakrát (častěji) až třikrát navštěvovali bohoslužby při Chlenské farnosti. Nad tímto stavem, kdy poddaní museli za účelem křtu, a jiných církevních úkonů absolvovat dlouhou cestu, vyjádřila hraběnka znepokojení. Současně si byla vědoma toho, že někteří nemocní poddaní vzhledem k náročnosti cesty potřebné bohoslužby nenavštíví vůbec. Z tohoto důvodu oslovila biskupa Královéhradecké diecéze pana *Jana Františka z Talmberka* s žádostí o odnětí těchto vesnic Kosteleckému děkanství. Duchovní zaopatření obyvatel zmíněných vsí mělo být učiněno prostřednictvím vlastního faráře při chrámu Panny Marie Bolestné na Homoli. Hraběnce Ugartové bylo jasné, že tento krok bude pro Kostelecké děkanství znamenat finanční úbytek na odváděných dávkách za zmíněné vsi. Z tohoto důvodu v bodu jedna ustanovila následující kompenzaci za desátky, letníky a jiné roční platby. Učinila nadání v částce 1.500 zlatých, z níž 78 zlatých a 40 krejcarů mělo připadnout děkanovi v Kostelci nad Orlicí jako náhrada za ušlé roční platby obyvatel předmětných vsí. Dále připojila fundaci v částce 100 zlatých k pokrytí nákladů na kantora, zvoníka, kostelníka a hrobníka při chrámu v Chlenech. Celková fundace 1.600 zlatých měla na úrocích generovat částku přispívající pololetně na potřeby kosteleckého děkana, kantora, zvoníky, kostelníky a hrobníka.

V druhém bodu této fundace přidává Ugartovna ještě dalších 100 zlatých na kostel v Chlenech s odůvodněním, aby nebyl škodný. Celkovou částku 1.700 zlatých se Terezie Eleonora zavázala odevzdat *Františkovi Karlovi Zárubovi*, pánu z Hustířan, na Kostelci, Potštejně a hradě Svojanově na jehož panství se děkanát nacházel. Zároveň zde upřesňuje úrok ve výši 5% z celkové částky 1.600 zlatých ve prospěch děkanátu (pro výše uvedené osoby). Ze zbylých 100 zlatých měl být rovněž 5% úrok, pro záduší Chlenské.

Ve třetím a čtvrtém bodu listiny je zdůrazněno, že statek Borovnice (sídlo hraběnky) Chlenskému záduší nebude nikterak zavázán, neboť se zcela odevzdává do správy nové fary v Borovnici. Pro podporu nové fary byla zřízena fundace ve výši 2.000 zlatých. Úrok 5% ze sta zlatých se měl pololetně oproti kvitanci odvádět faráři v Borovnici. Pro případ, že by investice byla vypovězena a současně se našla jiná možnost zhodnocení, měl nad její správou dohlížet biskup Královéhradecký.

Předznamenaná církevní správa je v bodu číslo pět, kde poutní chrám Panny Marie na Homoli je označen za filiální spadající pod správu farního kostela v Sudslavě. Územní obvod duchovní správy chrámu na Homoli zahrnoval vsi Borovnice Malá a Velká Lhota a Polom. Církevní obřady, jmenovitě: křty, oddávky, pohřby včetně pohřbívání měly být pro obyvatele těchto vsí uskutečňovány v tomto filiálním kostele. Kromě těchto základních rituálů měl farář sloužit každou druhou neděli mši včetně každého svátku Matky Boží. V tomto bodu byl také definovaný územní obvod duchovní správy farnosti Sudslavské, který zahrnoval krom vlastní Sudslavy ještě vsi Skrovnice, Seč a Turov. Dále hřbitov při sudslavském kostele byl určen k pohřbívání všech obyvatel těchto vsí.

Veškeré roční naturální a finanční odměny pro budoucího faráře jsou předmětem šestého bodu fundačního kšaftu. Kromě desátků, letníků a jiných věcí tzv. mimo stoly měl duchovní dle možností ročně obdržet z Borovnického zámku koledu ve výši jednoho zlatého a třiceti krejcarů, deset sudů piva a půl vědra patoku z každé várky. Z panského špejcharu mu náležela panská míra žita (jak bylo zvykem odvádět) devíti strychů spolu s osmi strychy a jedním věrtelem ovsa. Ze všech sedmi vesnic pak mělo duchovnímu ročně přicházet: třiatřicet strychů žita na hrubou míru, dvaatřicet strychů a tři věrtele ovsa, za koledu dva zlaté a třicet krejcarů, za dříví jeden zlatý a osmnáct krejcarů, obláčův sedmdesát pět a letníků z každé krávy jeden bílý groš. Kromě jmenovaného, náleželo faře sudslavské necelých padesát strychů polí, louka s výtěžností pod jeden vůz sena, farní zahrádka a půl leče lesa.

Zvláštní pozornost si zasluhuje sedmý bod nadačního testamentu, v němž Terezie Eleonora deklaruje, že na nové faře nechce mít žádného řeholníka, ale způsobilého duchovního a světského kněze. Tento požadavek vztahuje jako přání

i na budoucí držitele panství. V tomto bodu také požaduje, aby nového duchovního, stejně tak jeho nástupce, potvrdil stávající biskup nebo budoucí biskup s povinností jak za hraběčína života, tak po něm při všech mších činit svaté memento.²⁷⁹ Tento odstavec, zejména ostré vymezení se vůči církevním řádům, si lze vysvětlit jako reakci hraběnky Ugartové na účast duchovních bratrstev při správě poutních míst jejich sourozenců. Zda tento její odsudek způsobili františkáni na panství Františka Adama Eusebia Žďárského nebo jezuité na panství Marie Maxmiliány Hýzrlové není jasné. I když toto logické vysvětlení se přímo nabízí, nelze současně vyloučit zcela jiný motiv.

Poslední odstavec svého kšaftu věnovala Ugartovna finančnímu zabezpečení budoucího poutního chrámu na Homoli, který se začal stavět ve stejném roce, kdy byl sepsán tento fundační testament. Vyjadřuje zde svoji představu o budoucí podobě kostela, který má být doplněn hřbitovem, zvonící a zaopatřen zvony. Terezie Eleonora zde současně připomíná, že chrám Blahoslavené Rodičky Boží Bolestné vystavěný na vrchu Chlumku nazvaném Homole má mimo jiného sloužit k větší slávě Boží. Tomuto chrámu Páně věnovala Ugartovna 300 zlatých z nichž roční úrok měl činit 6% ze sta a být použitý na provozní náklady kostela. Úrok se zavázala hraběnka odvádět do doby, než bude investice uložena na jiném bezpečném místě. K odvádění úroků a bezpečnému uložení investice současně zavazovala i budoucí majitele statku Borovnice.

V závěru fundace navrhuje Terezie Eleonora vložení této listiny do menších desek zemských na vlastní náklad. Na důkaz souhlasu s celým obsahem listiny připojila vlastnoruční podpis jako Terezie Eleonora ovdovělá hraběnka z Ugartů, rozená hraběnka ze Žďáru spolu s přitisknutou pečeti. Podobně připojili své podpisy a pečeti svědci kterými byli František Karel Záruba, pán z Hustířan a Vilím Maxmilián Pikhart, zeleného Oudolí. Takto byla listina sepsána a podepsána dne 1. listopadu 1692 v Borovnici, přičemž vklad do desek zemských trhového kvaternu třetí broskvové barvy pod písmenem O. 13. byl proveden dne 4. května 1693. Tento fundační testament není originálem, ale již opisem původní listiny. Dochovaná kopie je psaná humanistickou latinkou v českém jazyce

---

²⁷⁹ SOA ZK, f. VKO, sign. 1/XVI/1, kart. 6, inv. č. 139, *Patronát, inventáře kostelů a far, let 1837–1849.*

bez cizích vpisků.²⁸⁰ Druhý opis této listiny slovo od slova identický s prvním opisem, též v českém jazyce avšak psaný německou novogotickou kurzívou se nachází v pamětní knize nadačních dobročinností Sudslavi.²⁸¹

Ve fundačním kšaftu hraběnky Terezie Eleonory jsou obsaženy některé požadavky, zejména na uspořádání církevní správy v regionu směřované ke Královéhradeckému biskupovi. Proto příliš nepřekvapí, že pod opisem tohoto nadání nalezneme rovněž opis vyjádření biskupa Jana Františka z Talmberga ze dne 18. dubna 1693, v němž výše uvedený fundační testament schvaluje²⁸² těmito slovy:

„Já František Krištof z Boží a sv[até] Apoštolské Milosti biskup Králo[vé] Hradecký a Pán z Talmberga, J[eho]. M[ilost]. císařsko]. Kr[álovský]. Pralatus Domesticus, Kapituly a Kaple Král[ovství] české předního Kollegiatního Kostela v Království českém u všech svatých na hradě Pražském probošt, též kostelů hlavních Pražského sv[atého]. Vítá, výhradního svatého Vyšehradského, též Kapitoly Staro-Boleslavské a sv[atého]. Hrobu Jerusalemského, respective Senior a Kanovník Kapitulární, obojích práv Doktor Pán na Březině, Chrasti, Trhovici, Holešovicích a Honbicích.

Známo činím tímto listem mým přiznáním vůbec a přede všemi obzvláště, tu kde by toho čas potřeby ukazovati měl, že jsem tuto, zde na hoře napsanou fundací mocí ouřadu mého biskupského pod datum 23. dne měsíce dubna léta pominulého 1692 jakož obyčej ve všech artikulích a punktech řádně schválil a potvrdil, jakožto vše též potvrzení mé do protokolu mé biskupské kanceláře vepsané v sobě si obsahuje a zavírá, jakož i pak taž fundaci reiterato²⁸³ tímto listem schvaluji a potvrzuji, aby toto přiznání mé v Král[ovské] d[e]sky zemské vložené a vepsané býti mohlo tomu rád svoluji. Pročež při této fundaci také vlastní rukou jsem se podepsal a větší pečeť mou biskupskou k takové jsem přitisknouti rozkázal. Což se stalo v residenci mé biskupské zámku Chrásteckém dne 18. měsíce dubnu Léta Páně 1693.

LS: Jan biskup Králo[vé]Hradecký, Pán z Talmberga

---

²⁸⁰ Tamtéž.

²⁸¹ SOKA UO, n. f. FUS, Msk, inv. č. 240, *Liber memorabilium et foundationum beneficium Czuczlaviensis*, list 3–5.

²⁸² SOA ZK, f. VKO, sign. 1/XVI/1, kart. 6, inv. č. 139, *Patronát, inventáře kostelů a far, let 1837–1849.*

²⁸³ **Obnovenou.**

Tato fundace jest s povolením Jejich Mil[osti]. Římského císaře, uherského a českého Krále rad a Královských menších předkův des[e]k zemských v Království českém na vejmiňku v ní doloženou, týž d[e]sky zemské do Quaterum trhového broskvové barvy třetího léta 1693 v pondělí po neděli Exaudi tj. 4. máje pod lit O. 13 vložena a slovo od slova vepsána.

*František Tyllara z Terbergku, Král[ovských]. větších des[e]k zemských v Království Českém ingrosator.*²⁸⁴

Stejně jako v případě nadačního testamentu i tento dokument se dochoval v opisu psaném humanistickou latinkou v českém jazyce.²⁸⁵ Druhý existující opis je také v českém jazyce avšak psaný německou novogotickou kurzívou s občasnými humanistickými vpisky latinských slov.²⁸⁶

Na tento fundační kšaft později navazují další testamentsy, jejichž podobu lze poznat jen částečně, neboť se o nich dochovaly pouze krátké výpisy z Královských zemských desek. Jeden z těchto výpisů informuje o testamentu, v němž hraběnka Terezie Eleonora připomíná své dílo ke cti a chvále Matky Boží Bolestné v podobě chrámu na borovnickém panství, k němuž učinila fundaci spolu s nařízeními. V návaznosti na toto dílo zavazuje a poroučí své dědičce a jejich potomkům aby vždy zachovávali zřízenou fundaci pro budoucí časy, jakož i nedělitelnost panského statku v Borovnici.²⁸⁷ Pro připomenutí onou dědičkou byla její dcera *Marie Maxmiliána*, provdaná za hraběte *Františka Karla Zárubu z Hustířan*.²⁸⁸ Nedělitelnost panství a varování před jeho zadlužením, v tomto případě, značně připomíná poslední vůli Ugartovně bratra *Františka Adama Eusebia*, který právě na celistvosti rodového majetku značně lpěl (kapitola *FUNDACE A KŠAFT FRANTIŠKA ADAMA EUSEBIA*). Dalším vyjádřeným přáním Terezie Eleonory bylo, aby lampa při farním kostele Proměnění Páně v Sudslavi před Velebnou Svátostí vždy hořela. K tomuto druhému přání rovněž zavazovala

²⁸⁴ *Tamtéž.*

²⁸⁵ *Tamtéž.*

²⁸⁶ SOKA UO, n. f. FUS, Msk, inv. č. 240, *Liber memorabilium et fundationum beneficium Czuczlaviensis*, list 6.

²⁸⁷ SOKA HK, f. Biskupská konsistoř Hradec Králové (dále BKHK), kart. č. 93, inv. č. 2079, *Borovnice – zajištění zdejšího kostela fundací donátorky Terezie Eleonory ovdovělé hraběnky Ugarkinové, rok 1769.*

²⁸⁸ A. SEDLÁČEK, *Hrady..., díl první*, s. 129.

svoji dědičku i její potomky s vyjádřením poslední vůle. Tento testament hraběnky Ugartové byl následně vložen do Královských zemských desek šesté stříbrné barvy trhového kvaternu dne 18. února 1705 pod písmenem O. 25. Úryvek z testamentu je psaný německou novogotickou kurzívou v českém jazyce.²⁸⁹ Stejný opis co do písma, jazyka a obsahu je uveden v pamětní knize nadačních dobročinností Sudslavi.²⁹⁰

Důkaz o tom, že poslední vůle hraběnky Terezie Eleonory obsažená v jejím fundačním kšaftu z roku 1692 byla ctěna a naplňována i všemi budoucími majiteli poskytují pozdější výtahy z kšaftů. Jedním z takových zápisů je výtah z testamentu zetě Františka Karla Záruby z Hustřířan, který věnoval osmnáct zlatých na podporu kostela na Homolí, patnáct zlatých šestatřicet krejcarů na varhaníka a čtyřiaadvacet zlatých na dvě svíce. Posledně jmenovaná částka čtyřiaadvacet zlatých se měla rozdělit na dvě části, jednak dvanáct zlatých na svíci při filiálním homolském chrámu a druhých na svíci při farním kostele na Sudslavě.²⁹¹ Později statek Borovnice koupil kníže Oldřich Kinský z Vchynic²⁹² a Tetína, který v kupní smlouvě rovněž bere tuto fundaci na vědomí. Oba výtahy jsou psané německou novogotickou kurzívou v německém jazyce a existují ve dvou identických opisech.²⁹³

Obdivuhodnou kontinuitu fundací Ugartovny naposled dokládá zápis v rozvrhu nadačních výnosů při Velkostatku Kostelce nad Orlicí v roce 1897 a dokonce ještě v roce 1908. Finanční výnosy po srážce daně z příjmů byly následně použity v souladu s poslední vůlí hraběnky na zabezpečení potřeb kostela, osvětlení (z nadace na světlo) a finanční ohodnocení kněze, varhaníka, kostelníka, ministranta, zvoníka a měchošlapa.²⁹⁴

---

²⁸⁹ SOkA HK, f. BKHK, kart. č. 93, inv. č. 2079, *Borovnice – zajištění zdejšího kostela fundací donátorky Terezie Eleonory ovdovělé hraběnky Ugarkinové, rok 1769.*

²⁹⁰ SOkA UO, n. f. FUS, Msk, inv. č. 240, *Liber memorabilium et foundationum beneficium Czuczlaviensis*, list 10–11.

²⁹¹ **Závěť byla zapsána do zemských desek v prvním černém nákupním kvaternu dne 10. února 1744 pod písmenem J. 25.**

²⁹² **Kupní smlouva byla zapsaná v pátém žlutočerveném kvaternu dne 25. června 1756 pod písmenem E. 20.**

²⁹³ SOkA HK, f. BKHK, kart. č. 93, inv. č. 2079, *Borovnice – zajištění zdejšího kostela fundací donátorky Terezie Eleonory ovdovělé hraběnky Ugarkinové, rok 1769.* Srov. SOkA UO, n. f. FUS, Msk, inv. č. 240, *Liber memorabilium et foundationum beneficium Czuczlaviensis*, list 10–12.

²⁹⁴ SOA ZK, f. VKO, sign. 1, kart. 106, inv. č. 239, *Patronát, kostelní účty, let 1841-1949.*

Dne 30. ledna 1705 zemřela Terezie Eleonora ovdovělá hraběnka z Ugartů, rozená hraběnka ze Žďáru, paní na Borovnici a Lhotě Lipanské. Její tělo bylo následně uloženo v kryptě filiálního kostela na Homoli.²⁹⁵

ZÁVĚR

Ve své diplomové práci představuji jednotlivé donátory Žďárské, v kontextu s jejich budovatelskou činností poutních míst. Na základě logických úvah a řetězců faktů, se mi podařilo vytvořit osobnostní profil jednotlivých fundátorů, určit jejich životní cíle i prostředky k jejich naplnění.

Pro šlechtické potomky Žďárských byla důležitá víra, rodový odkaz na předešlé generace, vytvoření vlastního životního díla, k vyzdvižení církve, rodu, jich samotných i jako věčná připomínka všem generacím budoucím. Tyto atributy byly získány již od samotných rodičů a prostupují celou rodinou Žďárských.

Florián Jetřich Žďárský byt' byl vychovaný ve víře podobojí, stal se v pravdě přesvědčeným katolíkem, nikoliv z prospěchu, o čem svědčí například pořádané jezuitské misie na Kladensko. Zdědil značný majetek, který chránil za cenu podpisu přísahy stavovské konfederaci. Současně riskoval a pomáhal Martinicům s útekem do exilu. Jeho opravdový zájem o Alžbětu Korunu z Martinic dokumentuje vyjednávání s budoucím tchánem Jaroslavem Bořitou, i v čase, kdy byl tento muž zatracenou osobou v zemi. Martinicovy podmínky pojištěné sankcí, následně přijaté Žďárským, jsou pro pochopení současností uvedeny v kontextu doby, jako běžná praxe. Sňatek s Alžbětou Korunou byl klíčovou záležitostí, jak se později ukázalo, přesto jej nelze označit za věc z prospěchu. O tom, že Florián Jetřich byl s Jaroslavem Bořitou ve vzájemné shodě, svědčí mohutná podpora a dynamický společenský vzestup Žďárského, k němuž by pouhý sňatek nestačil. Věnovanou podporu uvozuje příklad společné intervence za urychlení žádosti o hraběcí titul. Tento kontroverzní okamžik, jak by jej chápala dnešní společnost, je vysvětlen v kontextu doby, jako běžný způsob komunikace.

---

²⁹⁵ SOKA UO, n. f. FUS, Msk, inv. č. 240, *Liber memorabilium et fundationum beneficiorum Czuczlaviensis*, list 139.

Manželství Žďárských bylo podle všeho naplněno i v citové rovině, jak jej vnímá dnešní doba. Svědčí o tom uskutečněná společná poutní cesta do Itálie za narozením potomka, počet osmi dětí, nebo respektování ženy při výběru křestních jmen dětí, odkazujících na rod Šternberků. Vybudování Lorety v Hájku ex voto, soška Panny Marie Loretánské dotýkaná s originálem, vydání díla Sláva Nejsvětějšího Domu Loretánského, odpovídají době a konfesi Žďárského.

František Adam Eusebius Žďárský nezůstal ve stínu svého otce, dosáhl rovněž na říšský hraběcí titul a palatinát. V otázce víry, byl na rozdíl od svého otce, přímo pohlcen barokní zbožností a značný zájem upíral k poutnímu místu v Hájku. Vnitřní identifikaci s řádem františkánů dokumentuje přání v poslední vůli, být pohřben v řádovém rouchu. Zároveň je třeba zmínit, že se tímto přístupem setkáváme i u jiných šlechticů té doby, kteří se ztotožnili s některým z církevních řádů.

Přes veškerou zbožnost zůstal František Adam Eusebius šlechticem jednajícím v duchu tradic svého společenského stavu. Příkladem může být i malý Lazaret děděný třetí generací, který zachoval, rozšířil a odkázal dál, byť se jednalo o dobročinnost. Hlavním životním tématem pro posledního Žďárského bylo budování františkánského konventu v Hájku. V tomto případě se spojuje víra a rodový odkaz, což byly pro šlechtice nejdůležitější životní postoje. Velmi kladný vztah měl ke své mladší sestře Marii Maxmiliáně Evě Terezii Hýzrlové. Dokladem je přizvání k lůžku, v čase kdy byl vážně nemocný (krátce před svou smrtí) nebo dar obrazu Panny Marie Pasovské, mající v rodině Žďárských povahu téměř relikvie. Pojítkem mezi sourozenci byl podobný přístup k víře, sociální podpora chudým poddaným, fundace v oblasti školství a kultury pro nemajetné. Vedle své sestry udržoval kontakt se svými příbuznými z matčiny strany, o čemž svědčí jednak prozíravé ustanovení Maxmiliána Valentina z Martinic správcem svého dědictví nebo odkázaná dvě panství v závěti.

František Adam Eusebius zemřel svobodný a bezdětný, přesto se snažil prostřednictvím svého testamentu naplnit svoji úlohu v rodě. Majetek odkázal synovi Mikuláše Žďárského ze Žďáru, který žil pod jménem Sahrer von Sahr v saském kurfiřtství v Míšni, za podmínky změny konfese. Odkaz sestrám by znamenal rozpad panství a zánik jména. Tímto krokem by naopak rodové panství zůstalo pohromadě,

neslo dále jméno Žďárský, případně bylo rozšířeno o državy v Sasku. Příbuzní by se navrátili zpět do vlasti, ke „správné“ konfesi. Z tohoto je patrné, jak pro posledního Žďárského byl rodový odkaz a zachování jména důležitou záležitostí.

Budoucnost, kterou chtěl František Adam Eusebius ovlivnit svým kšaftem, se mu podařilo naplnit jen částečně. Dostavba františkánského konventu byla díky Martinicům dovedena do konce. Saští Žďárští nekonvertovali a mnohaletá pře o dědictví se sestrami skončila zánikem rodového panství Žďárských.

Marie Maxmiliána Eva Terezie Hýzrllová, ovdovělá Slavatová, rozená Žďárská byla vnitřně velmi silnou osobností, nadanou učit se zcela novým věcem v souvislosti s řízením velkostatku. Svědčí o tom její krajně náročná výchozí situace. V rozmezí let 1649–1654 ztratila oba rodiče, manžela a s přibližně roční dcerou se ocitá ve svých sedmnácti letech na z poloviny zadluženém panství Košumberk. Její manažerské schopnosti dokládá například zavedením motivačního kariérního žebříčku, s možností povýšení do svobodného stavu. Taktéž personální změny ve vedení velkostatku, kdy byli naopak nahrazeni svobodní páni za vyškolené úředníky z řad obyvatel Luže. Tyto kroky přinesly značné finanční úspory, podobně jako pokrokové artikule pro řeznický cech v Luži, které přispěly k povzbuzení hospodářského života.

Marie Maxmiliána měla značný zájem o život svých poddaných a činila kroky k pozvednutí kulturní i vzdělávací úrovně obyvatel svého panství. Ukázkou může být zřízení městské školy (až pro 170 dětí), nebo hudební školy, včetně zabezpečení kvalifikovaných pedagogů. Podpora vzdělanosti kombinovaná se sociální podporou spočívala také v obstarávání učebních pomůcek a zaplacením školného dětem z nemajetných rodin či zřízením fundace pro seminář sv. Václava podporující hudební nadání.

Ve svém progresivním počínání vůči poddaným se hraběnka podobala staršímu bratrovi Františkovi Adamovi Eusebiovi, nejvíce však v případě podpory církevnímu životu. Pozdější budování sakrálních staveb a bezvýhradná subvence církevnímu řádu Tovaryšstva Ježíšova, byla pro Marii Maxmiliánu obdobně typická, jako pro jejího bratra v duchu své doby, zbožného baroka. Sakrální architekturu

dokládá kaple Panny Marie Pasovské, jezuitská rezidence a později (namísto kaple) mohutný kostel P. M. Pomocné na Chlumku u Luže.

V osobě hraběnky Hýzřlové se zrcadlí skutky nejen staršího bratra, ale i příklady rodičů. Podpora Tovaryšstvu Ježíšovu nebyla v rodině Žďárských ničím novým. Otec Florián inicioval jezuitské misie na Kladensku a společně se svou chotí podpořili poutní místo Hájek i literárně. Obdobně hraběnka Hýzřlová podpořila literární propagaci Chlumek u Luže. V názvu díla nechybí zmínka o zázračném obrazu P. M., který byl rodinnou památkou a stal se základem mariánského kultu na Chlumku. Vedle svého bratra udržovala kontakty například s příbuznými Martinici či Šternberky z rodové linie matky. Účast na druhé svatbě tuto skutečnost potvrzuje, podobně jako přítomnost při slavnostním svěcení kaple Panny Marie Pasovské, v případě sestry Terezie Eleonory z Ugarte a rovněž Martiniců.

V podpoře církvi, jmenovitě jezuitům šla Marie Maxmiliána nejdále ze všech Žďárských. Veškeré manažerské schopnosti získané při řízení panství, které z počáteční ztráty bylo později schopné generovat částky desetitisíc zlatých, uplatnila při realizaci stavební činnosti a podpoře Tovaryšstva. Danou skutečnost potvrzují fundace ve prospěch jezuitů s částkami 7.000 zlatých, 13.000 ale i 30.000 zlatých. Její proměna v asketickou ženu, i když se stálou mírou altruismu, ji přivedla (až na výjimky) k přenechání veškerého svého majetku jezuitům, jejichž právní nárok ve svých testamentech velmi důrazně bránila proti svým pokrevním dědicům. Přehnanou míru zbožnosti ilustruje zřízení notáře dozorujícího nad absencí či pozdním příchodem na bohoslužbu svých poddaných. Smířlivější tón vůči světu volila ve svém posledním kšaftu s kodicilem pár dní před smrtí. Zejména kodicil vedle dědických odkazů dokumentuje kladný vztah k vnoučatům, ale i ke konkrétním poddaným, stejně jako ke všem ostatním služebníkům až po nejspodnější čeládku. Jmenovitě obdarovává hejtmany, šafáře, šafářky, věnuje bydlení chudším slečnám rytířského stavu nebo pololetní plat navíc včetně osvobození (na čas) od peněžitých i naturálních dávek poddaných.

V testamentech hraběnky Hýzřlové se také objevují emotivní slovní spojení o „bídném světě a plačtivém údolí,“ které jsou v kontextu doby, spolu s příklady závětí jiných šlechticů, vysvětleny jako ustálené kšaftovní formulace.

Terezie Eleonora z Ugarte, rozená Žďárská byla nejmladší z rodu v jejíž osobě se současně uzavírá tvořivé úsilí Žďárských. Navzdory vnitřní zbožnosti, kterou nejvíce reprezentuje poutní místo na Homoli, nebyla hraběnka Ugartová na rozdíl od svých sourozenců stížena podobnou mírou askeze. Současně, s výstavbou a s povahou poutního místa korespondovala šlechtična s dobou, v níž žila i s tradiční církevní podporou svého rodu. Velmi zajímavý prvek jejího fundačního kšaftu tvoří ustanovení, k němuž zavazuje i generace budoucí, že na nové faře v Sudslavě nechce mít žádného „řeholníka, ale způsobilého duchovního a světského kněze.“ Distancováním se od církevních řádů se tak značně vzdaluje investicím a osobním projekcím do řeholních bratrstev svých sourozenců i podpoře jezuitům svého otce. Poutní kostel Panny Marie Bolestné je díky umístění na vrcholu kopce nebo pro své monumentální schodiště s růžencovou symbolikou typickou stavbou barokní architektury a současně v duchu mariánského kultu pěstovaného Žďárskými. Netypická je však orientace chrámu severním směrem pro estetickou dominanci v krajině.

Fundační nadání poutnímu kostelu na Homoli, faře v Sudslavě, investice do vzdělání poddaných nebo samotná velikost homolského chrámu, to vše bylo mnohem menší, než u Ugartiných sourozenců, což je odrazem velikosti jejího panství a tudíž i schopnosti generovat přebytky. Pro názornost hraběnka Terezie Eleonora koupila své panství za 75.000 zlatých. Oproti tomu necelý podíl z dědictví po bratrovi prodávaný hraběnkou Hýzrlovou sestře Carettové z Milesimo byl vyčíslen na 60.000 zlatých. Výše vybrané nejvyšší částky pro jezuitu činí 50.000 zlatých. Věno dceři Hýzrlové představovalo, kromě šperků, 54.000 uherských zlatých. Těmto finančním relacím nemohla Ugartovna konkurovat a přesto obdobně jako její sourozenci vybudovala chrám i školu, jen v mezích svých možností.

Rodový odkaz a nedělitelnost panství byl pro Terezii Eleonoru obdobně důležitý jako pro bratra Františka Adama Eusebia. Podobnost smýšlení lze nalézt v hraběnkčině testamentu, kde zavazovala své dědice k zachování celistvosti panství a varovala před jeho zadlužením. Míru zbožnosti ilustruje její poslední vůle, podle které požadovala při všech mši činit svaté memento, věčné světlo a zachování všech beneficí nejen od dědiců, ale i jejich potomků. Respektování a naplnění vůle hraběnky Terezie Eleonory z Ugarte dokládá testament zetě Františka Karla Záruby

z Hustířan nebo kupní smlouva na Borovnici knížete Oldřicha Kinského z Vchynic. Obdivuhodnou kontinuitu Ugartiných fundací dokládají zápisy nadačních výnosů ještě v roce 1908.

Rodina Žďárských reprezentuje šlechtice s věrností svému jménu, rodovým odkazům, konfesi i spřízněným rodům ostatní aristokracie. Současně představují opravdovou vnitřní zbožnost a rozsáhlou podporu římskokatolické církvi, odpovídající duchu barokní katolicity. Vedle vlastních zájmů se věnovali sociální podpoře chudých vrstev a značnou měrou přispívali k vzdělanostnímu i kulturnímu rozvoji svých poddaných.

Moje diplomová práce přináší nové skutečnosti z archivních pramenů různých fondů, jimiž doplňuje, upřesňuje a potvrzuje dosud publikovaná fakta. Interpretuje skutky donátorů v kontextu s historickou dobou a jejími zvyklostmi. Přináší nové pohledy na skutečnosti, čímž obohacuje dosud publikovaná zjištění a vytváří prostor pro jejich hlubší poznání.

Možný směr nového výzkumu lze spatřovat v archivních fondech dalších církevních institucí nebo rodinných fondech ostatních členů rodiny Žďárských, kteří poutní místa nezakládali, ale mají s beneficienty souvislost. Podobně se nabízí studium exulantské větve Žďárských v saské Míšni nebo její porovnání s římskokatolickými Žďárskými v Čechách.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

AČFP – Archiv České františkánské provincie

AML – Archiv města Luže

BKHK – Biskupská konsistoř Hradec Králové

c. d. – citované datace, již citováno výše

ed. – editor

f. – fond

fasc. – fascikl

FUS – Farní úřad Sudslava

inv. č. – inventární číslo

JS – Jesuitika

kart. – karton

kol. – kolektiv

Msk – Mezifondová sbírka kronik

NA – Národní archiv

n. č. – nezpracovaná část

n. f. – nezpracovaný fond

PB – Posel z Budče

p. č. – přírůstkové číslo

sign. – signatura

SO – Slánský Obzor

SOA ZK – Státní oblastní archiv v Zámrsku

SOkA CR – Státní okresní archiv Chrudim

SOkA HK – Státní okresní archiv Hradec Králové

SOkA UO – Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí

VK – Velkostatek Košumberk

VKO – Velkostatek Kostelec nad Orlicí

VRCK – Velkostatek Rychmburk – Chroustovice – Košumberk

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

Seznam archivních pramenů

Národní archiv

Národní archiv, fond Archiv České františkánské provincie 1368 (1283) – 1950, karton 118, inventární číslo 2616–2618, *Extrakt z testamentu a fundace pro Svátý Hájek*.

Národní archiv, fond Archiv České františkánské provincie 1368 (1283) – 1950, karton 118, inventární číslo 2616–2618, *Kontrakt na klášter v Hájku*.

Národní archiv, fond Jesuitika číslo 194, signatura XXX, *Residence v Košumberku (o. Vysoké Mýto)*, karton 75, inventární číslo 1–6, *Projekty fundací pro rezidenci Tovaryšstva Ježíšova na Chlumku při panství Košumberském*.

Národní archiv, fond Jesuitika číslo 194, signatura XXX, *Residence v Košumberku (o. Vysoké Mýto)*, karton 75, inventární číslo 1–7, *Fundace hraběnky Marie Maxmiliány Evy Terezie Hýzrlové, rozené Žďárské ze Žďáru ze dne 14. ledna 1683*.

Národní archiv, fond Jesuitika číslo 194, signatura XXX, *Residence v Košumberku (o. Vysoké Mýto)*, karton 75, inventární číslo 1–7, *Opis fundace hraběnky Marie Maxmiliány Evy Terezie Hýzrlové, rozené Žďárské ze Žďáru ze dne 14. ledna 1683*.

Národní archiv, fond Jesuitika číslo 194, signatura XXX, *Residence v Košumberku (o. Vysoké Mýto)*, karton 76, inventární číslo 2–1, *Fundační kšaft hraběnky Marie Maxmiliány Evy Terezie Hýzrlové rezidenci Tovaryšstva Ježíšova na Chlumku při panství Košumberském ze dne 23. listopadu 1684*.

Národní archiv, fond Jesuitika číslo 194, signatura XXX, *Residence v Košumberku (o. Vysoké Mýto)*, karton 76, inventární číslo 2–1, *Opis fundačního kšaftu hraběnky Marie Maxmiliány Evy Terezie Hýzrlové rezidenci Tovaryšstva Ježíšova na Chlumku při panství Košumberském ze dne 23. listopadu 1684*.

Národní archiv, fond Jesuitika číslo 194, signatura XXX, *Residence v Košumberku (o. Vysoké Mýto)*, karton 76, inventární číslo 2–2, *Fundační list hraběnky Marie Maxmiliány Evy Terezie Hýzrlové Residence v Košumberku*.

Národní archiv, fond Jesuitika číslo 194, signatura XXX, *Residence v Košumberku (o. Vysoké Mýto)*, karton 76, inventární číslo 2–4, *Kniha vypsanych fundací Tovařštvu Ježíšovu*.

Národní archiv, fond Jesuitika číslo 194, signatura III_o–429, *Kolej v Hradci Králové, residence v Košumberku (okres Vysoké Mýto)*, karton 158, inventární číslo 2–13, *Dopis Královským místodržícím pražským*.

Národní archiv, fond Jesuitika číslo 194, signatura III_o–429, *Kolej v Hradci Králové, residence v Košumberku (okres Vysoké Mýto)*, karton 158, inventární číslo 2–13, *Projekt fundací pro rezidenci Tovařštvu Ježíšova na Chlumku při panství Košumberském*.

Národní archiv, fond Jesuitika číslo 194, signatura III_o–429, *Kolej v Hradci Králové, residence v Košumberku (okres Vysoké Mýto)*, karton 158, inventární číslo 2–13, *Kontrakt na dědický podíl dědiček Žďárských ze dne 22. listopadu 1687*

Národní archiv, fond Jesuitika číslo 194, signatura III_o–429, *Kolej v Hradci Králové, residence v Košumberku (okres Vysoké Mýto)*, karton 158, inventární číslo 2–13, *Kontrakt na dědický podíl dědiček Žďárských ze dne 24. listopadu 1687*.

Národní archiv, fond Jesuitika číslo 194, signatura III_o–429, *Kolej v Hradci Králové, residence v Košumberku (okres Vysoké Mýto)*, karton 158, inventární číslo 21–1, *Fundace hraběnky Marie Maxmiliány Evy Terezie Hýzrlové, rozené Žďárské ze Žďáru ze dne 25. října 1687*.

Národní archiv, fond Jesuitika číslo 194, signatura III_o–429, *Kolej v Hradci Králové, residence v Košumberku (okres Vysoké Mýto)*, karton 158, inventární číslo 21–1, *Opis fundace hraběnky Marie Maxmiliány Evy Terezie Hýzrlové, rozené Žďárské ze Žďáru ze dne 25. října 1687*.

Státní oblastní archiv v Zámrsku

Státní oblastní archiv v Zámrsku, fond Velkostatek Kostelec nad Orlicí, signatura 1/XVI/1, karton 6, inventární číslo 139, *Patronát, inventáře kostelů a far, let 1837–1849.*

Státní oblastní archiv v Zámrsku, fond Velkostatek Kostelec nad Orlicí, signatura 1, karton 106, inventární číslo 239, *Patronát, kostelní účty, let 1841-1949.*

Státní oblastní archiv v Zámrsku, fond Velkostatek Rychmburk – Chroustovice – Košumberk 1623–1849, karton 1009, inventární číslo 6534, A fascikl 2 č. 3–17, *Darovací smlouva a fundace pro Rezidenci Tovaryšstva Ježíšova v Chlumku u Luže.*

Státní oblastní archiv v Zámrsku, fond Velkostatek Rychmburk – Chroustovice – Košumberk 1623–1849, karton 1009, inventární číslo 6536, A fascikl 7, *Projekt fundací pro rezidenci Tovaryšstva Ježíšova na Chlumku při panství Košumberském.*

Státní oblastní archiv v Zámrsku, fond Velkostatek Rychmburk – Chroustovice – Košumberk 1623–1849, karton 1009, inventární číslo 6534, A fascikl 2 č. 3–17, *Odkaz Hýzřlové, Kšaft a Codicillus z 6. října 1690.*

Státní okresní archiv Hradec Králové

Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Biskupská konsistoř Hradec Králové, karton číslo 93, inventární číslo 2079, *Borovnice – zajištění zdejšího kostela fundací donátorky Terezie Eleonory ovdovělé hraběnky Ugarkinové, rok 1769.*

Státní okresní archiv Chrudim

Státní okresní archiv Chrudim, fond Archiv města Luže, nezpracovaná část – přírůstkové číslo 68/1999, *Memorabilien Buch des Städtchen Lusche vom Jahre 1836.*

Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí

Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí, nezpracovaný fond Farní úřad Sudslava,
Mezifondová sbírka kronik, inventární číslo 240, *Liber memorabilium
et fundationum beneficii Czuczlaviensis.*

Seznam literatury

ADÁMEK, Karel Václav, *Luže, Košumberk a Chloumek v 17. a 18. věku*, Praha 1902.

BERÁNEK, Karel a kol., *Františkánský klášter v Hájku v literatuře 17. a počátku 18. století*, Unhošť 2000.

BLÁHOVÁ, Marie, *Historická chronologie*, Praha 2001.

BUBEN, Milan, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích, I. díl, Řády rytířské a křížovníci*, Praha 2002.

BUBEN, Milan, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích, III. díl, I. svazek, Žebravé řády*, Praha 2006.

BUBEN, Milan, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích, III. díl, 4. svazek, Řeholní klerikové (jezuité)*, Praha 2012.

HAUSMANN, Josef, *Něco o Kladně a o Žďárských ze Žďáru na Kladně*, Posel z Budče: almanach poutníků na staroslavnou Budeč 28, 2011, s. 17–22.

HOLÝ, Martin (ed.) a MIKULEC Jiří (ed.), *Církev a smrt: institucionalizace smrti v raném novověku*, Praha 2007.

HRUBÝ, Vladimír a ROYT, Jan, *Lidová zbožnost ve východních Čechách a v Kladsku: katalog k výstavě, Náchod 3. července – 14. září 1997, Kladsko říjen 1997 – únor 1998*, Náchod 1997.

HRUBÁ, Michaela, *"Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle": pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době*, Ústí nad Labem 2002.

JENÍČEK, Václav Vladimír, *Poslední Slavatovna Košumberská 1633-1690, zakladatelka poutnického chrámu Panny Marie na Chlumku v Luži: s 20 původními obrázky*, Praha 1940.

JENÍČEK, Václav Vladimír, *Na Košumberce jindy a dnes: několik kapitol a obrázků pro turisty i domácí lid*, Praha 1912.

- KOSINA, Emanuel, *Památná Homol: Příběhy z Orlického kraje*, Choceň 1936.
- KOSINA, Emanuel, *Památná Homol a okolí: dějiny, pověsti a popis pozoruhodností kraje. II. díl*, Choceň 1937.
- KOVAŘÍK Jiří, *Žďárští ze Žďáru a vývoj panství Kladno*, Slánský obzor: ročenka společnosti Patria, Vlastivědného muzea ve Slaném a Státního okresního archivu v Kladně 6 (106), 1998, s. 4–14.
- KRÁL, Pavel, *Mezi životem a smrtí: testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650*, České Budějovice 2002.
- KRÁL, Pavel, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004.
- MAŤA, Petr, *Svět české aristokracie: (1500-1700)*, Praha 2004.
- MIKULEC, Jiří, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000.
- MUSIL, František, *Rychnovsko: Orlické hory a Podorlicko: památky a příroda*, Rychnov nad Kněžnou 1996.
- MUSIL, František a SVOBODA, Ladislav, *Hrady, zámky a tvrze okresu Rychnov nad Kněžnou*, Ústí nad Orlicí 1998.
- NAŇKOVÁ, Věra, *Chlumek v Luži: chrám Panny Marie pomocnice křesťanů*, 2013.
- NAŇKOVÁ, Věra, *Poutní kostel Panny Marie na Chlumku v Luži*, Farnost Luže 2009, Dostupné na WWW: <http://www.chlumek.net/JChlumek> .
- OHLER, Norbert, *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, Praha 2002.
- OHLER, Norbert, *Umírání a smrt ve středověku*, Jinočany 2001.
- OLIVA, Václav, *Dějiny Chlumku u Luže ve světle pravdy: odpověď p. Dru K.V. Adámkovi*, Praha 1904.
- Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. dvacátýsedmý díl: Vůz - Žyžkowski: se 13 přílohami a 207 vyobrazeními v textu*, Praha 1908.

PODLAHA, Antonín, *Posvátná místa království Českého: dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v království Českém, řada první: Arcidiecese pražská, díl VII., Vikariát Slanský*, Praha 1913.

RAMEŠ, Václav, *Po kom se jmenujeme?: encyklopedie křestních jmen*, Praha 2003.

ROYT, Jan, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 1999.

ROYT, Jan, *Slovník biblické ikonografie*, Praha 2006.

ROYT, Jan, *Zahrada mariánská: mariánská úcta ve výtvarném umění od středověku do 20. století: doprovodná publikace k výstavě v Muzeu Šumavy v Kašperských Horách A.D. 2000*, Sušice 2000.

SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl první*, Praha 1882.

SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze království Českého, díl druhý*, Praha 1883.

SEDLÁČEK, August, *Místopisný slovník historický království Českého*, Praha 1909.

ŠTAJNOCHR, Vítězslav, *Panna Maria divotvůrkyně: nauka o Panně Marii, mariánská ikonografie, mariánská poutní místa*, Uherské Hradiště 2000.

ŠŤOVÍČEK, Jan, *Hájek, Žďárští a Martinicové*, Slánský obzor: ročenka společnosti Patria, Vlastivědného muzea ve Slaném a Státního okresního archivu v Kladně 8 (108), 2000, s. 29–39.

VANICKÝ, Jindřich, *Homol: turistická perla Orlických hor*, 1995.

VLČEK, Pavel, SOMMER, Petr a FOLTÝN, Dušan, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 2002.

VORÁČEK, Emil a kol., *Luže v dějinách, díl 1., Od počátků středověku do konce 17. století*, Luže 2010.

ZLÁMAL, Bohumil, *Příručka českých církevních dějin, V.*, Olomouc 2008.